

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDİ VE
ŞİİRLERİ**
(TRANSKRİPSİYON – METİN – İNCELEME – SEÇME SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK

HAZIRLAYAN
Zehra BATUR

Malatya-2016

**KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH
MUHAMMEDÎ VE ŞİİRLERİ**

(TRANSKRİPSİYON – METİN – İNCELEME – SEÇME SÖZLÜK)

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MUHİTTİN ÇELİK**

ZEHRA BATUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MALATYA - 2016

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAŞKAY ŞAİRİ FEYRUZ ABAD MANSUR-
ŞAH MUHAMMEDİ
VE ŞİİRLERİ
(TRANSKRİPSİYON-METİN-İNCELEME-SEÇME SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD.DOÇ. DR. MUHİTTİN ÇELİK

HAZIRLAYAN
ZEHRA BATUR

Jürimiz ...11/11/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim, Yeni Türk Dili Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER.....
2. Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ.....
3. Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin / Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim / Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin / Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Her sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

..... / / 2016

Zehra BATUR

ONUR SÖZÜ

“Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK’in danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Kaşkay Şairi Mansur-Şah Muhammedî ve Şiirleri (Transkripsiyon – Metin – İnceleme)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

..... / / 2016

Zehra BATUR

ÖN SÖZ

Kaşkay Türkleri, İran'ın güneyinde yaşayan konargöçer bir Türk topluluğudur. İran'da yaşayan Türk toplulukları arasında; Azerbaycan Türkleri ve Türkmenlerden sonra nüfus bakımından en kalabalık üçüncü topluluk olduğu bilinen Kaşkay'lar son otuz yılda hızla göçebe hayatı terk etmektedirler.

Kültürleri ve geleneksel yaşam tarzlarıyla İran'ın Fars bölgesinde yaşayan Kaşkay Türkleri'nin dil, tarih ve kültürleri yeterince araştırılmamıştır. Günlük konuşma dili Kaşkay Türkçesi olan bu halk, resmi dil olarak Farsça'yı kullanmaktadır. Bu sebeple Kaşkay Türkçesi'nde ses, sözcük ve cümle yapısı özellikleri bakımından Farsça etkileri görülür.

Bizim bu çalışmamızın esasını, Kaşkay Türkleri şairlerinden olan Mansur Şah Muhammedî'nin Görüş Dina'dan adlı şiir kitabı oluşturmaktadır. Şair, Görüş Dina'dan adlı şiir kitabında duygularını, özlemlerini çocukluk yıllarının geçtiği Dina dağıyla söyleşerek anlatmaya çalışır. Şair, Kaşkay toplumunun kaybettiği değerleri özlemle anmaktadır. Kaşkay halkının geçmişini, göçünü, eğlencelerini, hastalıklarını, geçiş dönemlerini, sıkıntılarını, mutluluklarını güçlü bir lirizmle ele alan bu şiirler sayesinde hem Kaşkay toplumu hem de bu toplum içerisinde süregelen Türk halk edebiyatı hakkında fikir edinebilmekteyiz. Kaşkay şairi Şah Muhammed'inin şiirleri; yazıldığı dönemin dil özelliklerine ve kültür dünyasına ışık tutacak önemli bir kaynaktır. Biz de Kaşkay Türkçesinin bu önemli eserini inceleyerek, bu alandaki boşluğa bir nebze de olsa katkı sağlamayı düşündük.

Bu çalışmada her türlü yardımını gördüğüm Kaşkaylı Müslüm Rızâî'ye; arkadaşım Ahu DABANIYASTI ve eşi Nihat DABANIYASTI'ya, her türlü fedakarlığı yapan eşim ve aileme teşekkür ederim.

Çalışmamın her safhasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Malatya - 2016

TÜRKÇE ÖZET

Zehra Batur

Kaşkay Şairi Mansur-Şah Muhammedî ve Şiirleri

(Transkripsiyon – Metin – İnceleme)

Yüksek Lisans Tezi

Malatya 2016

KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ VE ŞİİRLERİ

Bu çalışmamızda, Çağdaş Kaşkay Türkleri şairlerinden olan Mansur-Şah Muhammedî'nin şiirlerinin transkripsiyonu ve şiirlerdeki kelimelerin fonetik ve morfolojik incelemesi yapılmıştır. Ayrıca, çalışmamızın sonuna, incelemeye alınan 19 şiir, okuyucuya Kaşkay şiiri hakkında bilgi vermek için Fars imla ve alfabesiyle aynen verilmiştir.

Tezimizde Türk Dünyası'nda fazla tanınmayan, Mansur-Şah Muhammedî hakkında kısa bir bilgi verilmiş, Kaşkayların kökeni ve yaşadıkları coğrafya üzerinde durulmuş, yaşam tarzları ve geleneklerine değinilmiştir.

Şairimizin şiirlerinden yola çıkılarak Kaşkay Türkçesi üzerine küçük bir seçme sözlük hazırlanmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar dikkate alınarak, Kaşkaylar hakkında kaynakça düzenlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Kaşkay, Mansur-Şah Muhammedî, şiir, Dina, transkripsiyon, inceleme.

SUMMARY

Zehra Batur

Kaşkay Poet Mansur Şah Muhammedî and his poetry.

(Transcription – Text – Examination)

Master's Thesis

Malatya 2016

KAŞKAY POET MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ AND HİS POTERY

In this study, the poems of Mansur Şah Muhammedî who is one of the contemporary Kashgai Turk poets are transcribed, and words in the poems are examined phonetically and morphologically. Furthermore, examined 19 poems take place at the and end of the study with original persion spelling and alphabet in order to inform readers about Kashgai poem.

In this thesis, a short information about Mansur-Şah Muhammedî who is not known around Turkish World well is given, and roots of Kashgai and geography they live are discgured and their lifestyles and traditions are mentioned.

A small selected dictionary about Kashgai Turkish has been prepared based on poems by poet. The bibliography about The Kashgai arranged by taking into account the studies which prepared until today.

KEY WORDS

Kashgai, Mansur-Şah Muhammedî, poem, Dina, transcription, evamination.

METNİN OKUNMASINDA DİKKAT EDİLECEK UNSURLAR

Kaşkay Türkleri ve Kaşkay Türkçesi ile ilgili çalışmamızda gerek giriş bölümünü gerek ana bölümü oluştururken bir takım zorluklarla karşılaştık.

1. Kaşkay Türkçesi ile yazılan eserlerin yeterli olmaması, belirli dilbilgisi kurallarının henüz oluşturulmaması ve yazı diline geçiş aşamasında olması, metnin okunmasını zorlaştırdığı gibi çeşitli cümle kuruluşlarını anlaşılmasız kılmaktadır.

2. Metnin transkripsiyonu yapılırken satır düzeni bakımında metne sadık kalmıştır.

3. Türkçe kelimelerdeki “k” lar “ğ” ya dönüşür: ayağ (ayak), bağış (bakış), oğır (okur).

4. Eski Türkçe kelime başı “k” sesi Kaşkay Türkçesi’nde büyük ölçüde korunmuştur: keç- (geç), köç- (göç-).

5. Kelime sonunda bulunan “k” sesi iki ünlü arasında kalınca “y” ye dönüşür: gelme-y-e (gelmek-e).

6. Kaşkay Türkçesi’nde birçok kelimedede metatez (göçüşme) vardır: torpağ (toprak), yarpağ (yaprak).

7. Bazı kelimelerde ilk seste “b” yerine “m” kullanılır: men (ben), min (bin).

9. Kelime sonu “b, c, d, g” ile bitebilir: dörd (dört), reng (renk), kaçub (kaçıp), ağac (ağaç).

10. “w”den önce gelen “a, e” düz ünlüleri yuvarlaklaşır: owçu (avcı).

11. Türkiye Türkçesi’nde “t” ile başlayan son ekler, Kaşkay Türkçesi’nde “d”lidir: nolubdur (noluptur), yoğdur (yoktur).

12. Eski Türkçe’de kelime başı “t”lerinin bir bölümü Kaşkay Türkçesi’nde “d”ye dönüşmüştür: daş (taş).

13. “-den” ayrılma hali Türkçedeki gibi “-ten, -tan” sonekleri almaz, sadece “-den, -dan” alır: baş-dan (baş-tan), taraf-dan (taraf-tan).

14. Kelime başı “y” sesi dar ünlülerin yanındaysa düşer: uca (yüce), üreg (yürek).

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iv
ÖN SÖZ.....	v
TÜRKÇE ÖZET	vi
SUMMARY	vii
METİNİN OKUNMASINDA DİKKAT EDİLECEK UNSURLAR	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1
KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDİ’NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAŞKAY TÜRKLERİ.....	4
1.1. KAŞKAY SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ.....	4
1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÖKENİ	7
1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ	10
1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN NÜFUSU.....	16
1.5. KAŞKAY TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFYA	18
1.6. KAŞKAY İLİNDE GELENEKSEL İDARİ TEŞKİLAT	20
1.7. KAŞKAY İLİNDEKİ TAYFA VE TİRELER.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN	26
2.1. GÖRÜŞ DİNA’DAN.....	29
2.2. GÖRÜŞ DİNA’DAN.....	41
2.3. DAĞLAR KOCALDIM	50
2.4. HER KİMİNG BİR SÉYR Ü MEKAN VARIDIR	51
2.5. DOST CEMALİ	52
2.6. DURNA CAN	52
2.7. HASRETLİ ‘AŞK	53
2.8. DUNYA FANİDİR	54
2.9. BEHİŞT KUŞU	55
2.10. HAÇAN OLUR.....	55
2.11. YARADUB	56
2.12. SÖYLEREM.....	57

2.13. MENEM MEN	57
2.14. SEVDİĞİM.....	58
2.15. NİÇÜN DEDİNG YAR GELMEDİ.....	59
2.16 BİR GÜN	59
2.17. DÖNEM ASLA	60
2.18. COŞN U ŞENLİK	61
2.19. KIRBAŞUM.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCELEME.....	64
3.1. SES BİLGİSİ (FONETİK)	65
3.1.1. Ünlüler (VOWELS).....	65
3.1.1.1. Ünlü Türleri	65
3.1.1.2. Ünlü Uyumu (Vowel harmony).....	69
3.1.1.3. Ünlü Değişmeleri (Vowel Gradations).....	70
3.1.2. Ünsüzler (Consonants)	72
3.1.2.1. Ünsüz değişmeleri	82
3.2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)	87
3.2.1. Yapım (Türetme) Ekleri	87
3.2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler:.....	87
3.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler:	89
3.2.1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler:	90
3.2.1.4. Fiilden fiil Türeten Ekler	91
3.2.2. İsim.....	92
3.2.2.1. İsimlerde Çokluk	92
3.2.2.2. İyelik Ekleri:	93
3.2.2.3. İsim Hal (Durum) Ekleri	94
3.2.2.4. İsimlerin i- (cevher fiili) fiiliyle çekimi:	97
3.2.3. Zamirler	97
3.2.3.1. Şahıs Zamirleri	98
3.2.3.2. İşaret Zamirleri.....	99
3.2.3.3. Yer Gösterme Zamirleri :	100
3.2.3.4. Soru Zamirleri	101
3.2.3.5. Belirsizlik Zamirleri:	101
3.2.3.6. Dönüşlülük Zamirleri	102

3.2.4. Sıfatlar	102
3.2.4.1. Sıfat Yapımları	102
3.2.4.2. Belirtme Sıfatları:	102
3.2.5. Zarflar	103
3.2.5.1. Yer ve Yön Zarfları:	103
3.2.5.2. Zaman Zarfları.....	104
3.2.5.3. Niteleme-Durum (Nasıllık-Nicelik) Zarfları.....	104
3.2.5.4. Miktar (Azlık – Çokluk) Zarfları:.....	104
3.2.6. Fiiller	105
3.2.6.1. Şahıs Ekleri:.....	105
3.2.6.2. Bildirme Kipleri:	106
3.2.6.3. Tasarlama kipleri	112
3.2.6.4. Birleşik Kipler	115
3.2.6.5. Yardımcı Fiiller	116
3.2.6.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler):	116
3.2.6.7. Zarf-Fiiller (Gerendiumlar):	117
3.2.7. Edatlar.....	117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ASIL METİN.....	119
ASIL METİN.....	120
SONUÇ.....	207
SEÇME SÖZLÜK	209
EKLER	222
KAYNAKÇA	231

GİRİŞ

Kaşkay şairi Mansur-Şah Muhammedî'nin şiirlerini ele aldığımız tezimiz, Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük, Kaynakça ve Ekler bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, Kaşkay sözcüğünün kökeni, Kaşkay Türklerinin kökeni, tarihi, nüfusu, yaşadıkları coğrafya, idari yapısı, kültürü, dili ve edebiyatı hakkında bilgi verilmiş ve Kaşkay Türkleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

İnceleme bölümünde, transkribe edilen metinler esas alınarak fonetik ve morfolojik özellikler gösterilmiştir. Metinler on dokuz ayrı şiirden oluşmaktadır. Her şiir başlığına, sayfa üzerinde (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 gibi) bir metin numarası verilmiş ve her bir şiir metni, baştan sona beş satırda bir, sayfanın sağına numara verilerek numaralandırılmıştır. Çalışmada parantez içerisindeki sayılar şiir ve satır numarasını göstermektedir. Örneğin; torpağ (2-198). İki numaralı şiirin 198. Satırını gösterir.

Ayrıca, incelenen metinlerin sonuna, incelemeye alınan 19 şiir, okuyucuya Kaşkay şiiri hakkında bilgi vermek için Fars imla ve alfabetiyle aynen verilmiştir.

Sözlük bölümünde Kaşkay Türkçesine ait 523 sözcüğün Türkiye Türkçesi'ndeki karşılıkları verilmiştir.

Kaynakça bölümünde ise yararlanılan kaynakların yanında Kaşkay Türkçesi'yle ilgili bugüne kadar yapılmış olan ulaşılabilen diğer çalışmalar da eklenerek bu konuda yapılacak çalışmalara bir nebze olsun katkıda bulunulmak istenmiştir.

KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Kaşkay ilinin Amele tayfasının Mehterhana oymağından olan Mansur-Şah Muhammedî, Şiraz şehrinin Kaşkay obasında doğmuştur. Şairin çocukluğu Şiraz ilinde bulunan Dina dağının eteklerinde geçer. İlkokul ve ortaokulu göçebe eğitim sistemiyle tamamlar. Daha sonra Şiraz'da öğretmenlik eğitimi alır ve otuz yıl kadar Şiraz'da öğretmenlik yapar. İlerleyen yıllarda Firuzâbad şehrine taşınır ve bir süre sonra emekliliğe ayrılır. Şair bağlı bulunduğu oymak itibari ile müzikle de yakından ilgilidir. Şuan 70'li yaşlardadır. Evli ve beş çocuk babasıdır.

Emekli öğretmen olan Şah-Muhammedî, Şehriyar'dan sanatsal anlamda etkilenmiştir. Görüş Dina'dan adlı şiir kitabında Kaşkay kültürünü Dina dağıyla söyleşerek anlatmaya çalışır. Romantik ve kır hayatının güzelliklerine güçlü bir biçimde eğildiği anlaşılan şairin bu uzun manzumeyi kendi imkânlarıyla kitap olarak da bastırıldığı ve Kaşkay evlerinde bu şiir kitabının bulunduğu değişik kaynaklardan öğrenilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAŞKAY TÜRKLERİ

1.1. KAŞKAY SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ

Kaşkay sözcüğünün kökeni ile ilgili birçok görüş ileri sürülmüştür. Esedullah Merdânî Rahîmî, “Kaşkayî” kelimesi “Kaş” ve “kayî” kelimesinden meydana gelmiştir. Birinci parça olan “kaş” kelimesi iki esas anlamına sahiptir. 1. Öncü, başlangıç; ön bekçi 2. قاچ (kaç-) kelimesinin bozulmuş şekli olup bunun da iki anlamı vardır:

- a. Kaş, hızlı, hareket et.
- b. Koşucu, çabuk ve hızlı.

İkinci parça olan “kayî” kelimesi, Oğuz Türklerinin 24 kabilesinden birinin adıdır. Yani “Kaşkayî” çabuk, hızlı ve hareketli kayı aşireti¹ demektir.

Faruk Sümer’e göre Kaşkay adının kökeni şöyle açıklanmaktadır:

Kaşkay adının nereden geldiği katiyetle malum değildir. Türkçede kaşka; at, koyun ve sığır gibi hayvanların ahındaki akıtma demek olduğu gibi, Çağataycada parlak ve yiğit anlamlarına da gelmektedir. Kaşkay adının bunlardan biri ve bilhassa birincisi ile ilgili olması muhtemeldir. Buna karşılık kelimenin “kaçmak”tan geldiğine dair Kaçar devri müverrihlerinin sözlerini tasdik etmek mümkün değil gibi görünmektedir.²

Mirza Bala, kelimenin “Kaşkay” şeklinde yazıldığını ve Kaşkay beylerinin bu söyleyişi koruyarak kullandıklarını belirtir. Ayrıca kelimeyi kaç- “fırar etmek” köküne bağlayarak “Kaçkay” olarak yazıldığını ifade eder.³

Kaşgarlı Mahmut “Dîvânü Lûgat-it Türk” adlı eserinde “kaşga” kelimesi ile ilgili verdiği iki maddenin birincisinde; “kaşga koy: başı ak, başka yerleri kara olan

¹ Esedullah Merdânî Rahîmî, Kaşkayî Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük, 1368 (2007), Kum/İran, s.15-17.

² Faruk SÜMER, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972, s. 14 (1238).

³ Mirza BALA, "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depol/kaskay.htm> 11.07.2011.

koyun” ikincisinde; “**kaşga at**: yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at”; bunun bir adı da “peçeli at”tır. Başının ortası ak olan deveye de böyle denir.” demektedir.⁴

Muhittin Çelik bu konu ile ilgili bazı araştırmacıların görüşlerini şu şekilde vermektedir:

Sipihr: “Halaçlar Rum ‘dan İran ‘a geldikten sonra, onlardan bir kısım tayfa ayrılarak Fars ‘a göçtü. Rum vilayetinin Halacistan bölgesinden sakın olup kalan tayfalar, göçenleri “kaçgar” diye adlandırdılar. M. H. Fesaî, M. S. İvanov, N. A. Kielyakov vb. eserlerinde *Sipihr* ‘in görüşünü tekrar etmişlerdir. Mes ‘ud Keyhan ise, bu kelimenin “göçmek”den geldiğini belirtmiştir. N. Field ‘in görüşü de *Sipihr* ‘in ve M. Keyhan ‘m görüşlerine yakındır. Balayan ‘a göre; “kaşkay” adının Kuzey Azerbaycan ‘da, Savalan ‘in batısında bulunan Gaşgadağ ismiyle bağlantısı vardır. Morisden; mahalli kaynaklara dayanarak, “kaşkay” adının ilk defa Cani Ağa Kaşkai isimli, Şah Abbas ‘ın idaresinde makam sahibi bir şahıstan alındığını belirtmiştir. Oberling, “Alnı beyaz atın uğur getirdiğine inanılırdı. Bu batıl inançtan dolayı zamanla bu kabile fertleri “kaşkay atlılar” (atlarının alnında beyaz benek olan atlılar) adıyla tanındılar. Zamanla bu ad “kaşkaylu” (~lu ekinin Farsçadaki karşılığı “i” olduğundan dolayı “kaşkaylı > kaşkaî” olmuştur) şeklinde kısaldı.” demektedir. B. Behmenbegi, kaşkay adının “kaşka” sözünden alınması fikrine işaret ederek: “Barthold veya bu fikr ‘i ileri sürenleri hatırlatarak, göçeri tayfa ve kabilelerin çoğu özlerini hayvanların adı ve rengi ile de adlandırmışlardır.” tespitinde bulunmuştur.⁵

“Şehram Ahur, bu konu ile ilgili görüşleri *Etimolojik Görüşler ve Etnografik Görüşler* olmak üzere iki alt başlığa ayırmış ve Etimolojik Görüşler kısmında; Mirza Hasan Han Fesai ‘nin bu kelimenin “kaç” ve “kayı” kökünden geldiği görüşünü savunduğunu ve onun bu görüşüne Demorgny ve Oberling ‘in de katıldığını,

⁴ Kaşgarlı Mahmut, *Divânü Lûgat-it-Türk*, çev. Besim ATALAY, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, C. I, s. 426.

⁵ Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s. 658.

Azerbaycanlı tarihçi Mirali Seyidov ve Azerbaycanlı Türkolog F. Ağasioğlu'nun da "Kaşkay" kelimesini "kaşka" ve "ay" ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir.⁶

"Şehram Ahur, *Etnografik Görüşler* kısmında *Hakayik-i Ahbar-i Naşiri* Kitabındaki (Hurmoci 1343:100) bilgiyi aktararak; *Kaşkayların köken olarak "Kaşka" adındaki Yomut oymağından olduklarını ve bundan dolayı "Kaşkayı" olarak adlandırıldıklarını* yazmaktadır. Mesudi'nin "Kaşkay" adını Türkistan'daki "Kaşgar" adıyla alakalandırdığını ve Oberling'in de bu adı Azerbaycan'daki Gaşgadağ ve Özbekistan'daki Kaşka Derya ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir.⁷

Babek Cavanşir; İran'daki Kaşan-Keşan kentinin, Türkiye'nin Trakya bölgesinde yer alan Edirne iline bağlı Keşan ilçesinin, Karadeniz bölgesinde yer alan Kaçkar Dağı'nın ve Azerbaycan'da bulunan Goşgar Dağı'nın "Kaşkay" kelimesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir.⁸

Ayrıca Cavanşir, çeşitli Türk dillerinde bu adın nasıl anlamlandırıldığını yazmıştır; "Özbek Türkçesinde de **"gaşga"** kelimesi cesaretli ve korkmaz anlamına gelmektedir. Azerbaycan köylüleri arasında da cesaretli, korkmaz ve yiğit kişilere *Kaşka* denilmektedir. Azerbaycan 'm Muğan bölgesindeki Şahsevenlerin ağzında da "Dedesinin üzüne gaşga olup " deyiminde geçen söz konusu kelime "karşı gelen " ve "baş kaldıran" yahut "ayaklanan" anlamına gelmektedir. Çağatay Türkçesinde *Kaşkay* kelimesi savaş sırasında atın alınına bağlanan araca denilmektedir. "⁹

Hüseyin Ciddi "Kaşkayı" kelimesini **Keş** ve **Kayı** kelimelerinden oluşan birleşik bir ad olduğunu söyler; **Keş** "kale" anlamında olan Keş şehrinin adından gelmektedir. "Kayı" kelimesi ise Oğuz boylarından olan Kayı boyunun adındandır. **Kayı** sözünün anlamı ise "sert ve dayanıklı "dır. Böylece **Kaşkayı** kelimesi "dayanıklı veya alınmaz kale" anlamına gelmektedir. Muzaffer Kahramani'ye göre ise, "Kaşkay Eli Kajkas dindendirler. Şimdi de yaklaşık 20 bin aile Kajkas

⁶ Şehram AHUR, *İran 'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 21, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁷ Şehram AHUR, age., s. 22.

⁸ Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.1-2 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁹ Babek CAVANŞİR, age., s. 5-6.

Derbend’inde Keşkay adı ile oturmaktadırlar. Kajkasın Derbend dağının bir yerinde Türkçe olarak şöyle yazılmıştır: “Burada oturuyor Keşkay Elleri “¹⁰

Henry Field; “Rivayete göre Moğol saldırısından kaçan Türkmenler Irak Acem ‘e ulaştıklarında onlardan bir grup kaçarak Fars ‘ta yerleştiler. Türkmenler bu grup için kaçanlar anlamına gelen “Kaşkayı” adını kullandılar. “ demektedir.¹¹

Ferheng-i Farsi eserinde; “Kaşka kelimesi, korkmaz ve cesaretli anlamına gelen **kaşka** kelimesi ile bağlanılmaktadır. Kaşkayı ise cesaretli ve korkmaz El anlamına gelmektedir. “¹²

1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÖKENİ

Kaşkay Türklerinin kökeni ve İran topraklarına nereden geldikleri hakkında kesin bilgi mevcut değildir. Bu konu ile ilgili olarak araştırmacıların ortaya koyduğu bilgiler çeşitlilik göstermektedir.

Kaşkayların yazılı bir tarihleri yoktur. Şifahi olarak nesilden nesile nakledilen bir tarihleri vardır. Buna göre Cengiz Han’ın öncüleri arasında Çin Türkistan’ından gelerek Afganistan’a ve kuzey İran’a yayılmışlardır. İran’ın kuzeybatı sınırında Azerbaycan’da yerleştikten sonra 1600 yılları civarında güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir.¹³

Aslen Oğuz Türklerinin Kayı boyundan kopma bir uruk olan Kaşkaylar, Cengiz Han harekâtına katılarak Rızaye Gölü, Van Gölü, İrevan ve Nahçıvan çevresinde yerleşmişler ve bu dönemden itibaren burada yaşamaya başlamışlardır. Bundan 800 yıl önce baskı ve zulümlere maruz kaldıkları için küçük gruplar hâlinde İran’ın güneyine göç etmişlerdir. Safeviler zamanında büyük bir il olmuşlardır. Bu zamandan itibaren bunları bir süre Cani Ağa adlı bir kağan yönetmiştir.¹⁴ Birçok tanınmış Türkmen oymağının Afgan hâkimiyeti esnasında kendilerini onlara karşı korumak için kuvvetli Şahilu oymağının etrafında birleştikleri ve bu ili meydana

¹⁰ Babek CAVANŞİR, age., s. 3-4.

¹¹ Babek CAVANŞİR, age., s. 4.

¹² Babek CAVANŞİR, age., s. 7.

¹³ Cengiz ORHONLU, "Kaşgaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1966, s. 421 (29).

¹⁴ Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü -Jeokültürel Boyut-* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33.

getirmiş oldukları tahmin edilmektedir. Şahlu oymağı ise Sâve yöresindeki Halaçların Fars eyaletine göç etmiş bir kolu olup daha sonra Lur, Kürd ve Şullar'a mensup bazı küçük oymaklar da bu topluluğa katılmıştır.¹⁵

Kaşkayların asıl ana kütlesi, tahminlere göre, bugünkü yurtlarına Moğol veya Selçuklular devrinde gelmişlerdir. Kaşkayların Halacistan 'dan Fars 'a geldikleri kendilerince de kabul edilmekte olduğu gibi, içlerinde bugün bile 70 ailelik bir Halaç topluluğu yaşamaktadır. Kaşkayların Anadolu 'dan buraya geldikleri de söylenmektedir. Nadir Şah 'a dayanan söylence, Hamse illerinden birini oluşturan Neferlerin, Nadir Şah sarayının güçlü Türk beylerinden Hacı Hüseyin Han Nefer 'in reisliği altında birleşmelerinden ve ona izafetle adlanmış olmalarından türetilse gerektir. Vaktiyle buralarını merkezlerinden biri hâline getirmiş olan Selçuklulara bağlı buldukları ve onlarla birlikte bu yöreye geldikleri hakkındaki söylence göz önünde tutulursa, Kaşkayların Moğollardan çok daha evvel gelmiş oldukları düşünülebilir.¹⁶

Bizzat kendi aralarında anlatılan bir rivayete ve pek çok ilim adamının ortak kanaatine göre tarihî hadiselerin zorlamasıyla Türkistan'dan göçüp Kafkasya'ya gelen Kaşkaylar uzun bir süre burada kaldıktan sonra Şah İsmail Safevi döneminde ülkenin güvenliğini temin için bu bölgeye yerleştirilmişlerdir.¹⁷

Muhittin Çelik bu konu ile ilgili çeşitli araştırmacıların görüşlerini şu şekilde sıralamıştır:¹⁸

Fesaî, Kaşkayların menşei hakkında şu görüşlere yer verir: "Kaşkayların, Irak ve Kum 'un çevresinde bulunan Halaçlardan olduğunu, sonra onlardan ayrılıp, Fars 'a göçen Halaçlar iki kola ayrıldılar. Onların bir kısmı yerleşik hayata geçerek Halaç adını da korudular. Konar göçer olan ikinci kısım Kaşkay İli bölgesinde yaşıyorlar. Azerbaycan seyyahı Zeynelabidin Şirvanî, Kaşkayların Türk tayfalarından olduğunu ve Cengiz zamanında Fars'a göçtüklerini yazmaktadır. M. Keyhan ise eserinde, "Tarihçilerden bazıları, Kaşkayların Anadolu 'dan İran 'a

¹⁵ Faruk SÜMER, agm., s. 21.

¹⁶ Mirza BALA, agm., 11.07.2011.

¹⁷ Ali KAFKASYALI, *İran Türkleri* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.

¹⁸ Muhittin ÇELİK, agm., s. 659-660.

göçtüklerini, bir kısmının da Cengizhan devrinde Turan 'da yaşadıklarını, sonra Nadir Şah 'ın emriyle İran 'a göçürüldüklerini yazmaktadır. İsmayil Buşehrî de, buna yakın görüşler ileri sürmüştür. Said Nefisi, Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas Safevî tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, Kafkasya'dan İran'a göçürülme sebebinin de 1607-1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşı esnasında Kaşkayların ve Kaçarların Osmanlılarla olan yakınlığı olduğunu, bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını yazmıştır. Dr. Haşmetullah Tabibi, Bartold'dan şu görüşleri aktarmaktadır: "Kaşkay aşireti, Moğolistan'dan ve Türkistan'dan Cengiz'in ordusundan ve yağmasından kaçarak bu topraklara gelmiştir. Franc-Jean Shor, "Kaşkaylar, Cengiz Han 'ın öncüleri arasında Çin Türkistanı 'ndan gelerek Afganistan'a ve Kuzey İran'a yayıldılar. İran'ın kuzeybatı sınırında, Azerbaycan'da yerleştikten sonra 1600 'lü yıllarda güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir. " demektedir. V. Minorsky, Kaşkayların esas kütlesinin Moğol devrinden önce Selçuklular zamanında buralara yerleştirilmiş olmaları gerektiği görüşündedir. T. E. İbrahimov, Kaşkayları Azerbaycan Türklerinden kabul ederek, Cani Ağa Kaşkai tarafından dönemin siyasi ve sosyal şartları içerisinde bir üst kimlik olarak "Kaşkay" adı altında bütün aşiretlerin büyük bir il birliğine çevrildiğini yazmıştır. Bu adı almalarının da Cani Ağa 'nın şahsıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. "

Aşiretler arasında bulunan diğer bir rivayet şudur: XIII. yüzyılda İran'a vardıklarında Kafkas eteklerine yerleşmişlerdir; Akkoyunlular ahfadları olup uzun bir zaman Erdebil etrafını kuşatan ülkelerde oturmuşlardır. XVI. yüzyılın ilk yarısında Şah İsmail zamanında Güney İran'a nakledilmişlerdir. Oraya gitmeleri güney topraklarını Portekiz entrika ve fesadına karşı korumak üzere Şah İsmail'in teklifi üzerine olmuştur. Bunun üzerine Basra Körfezinde sahilleri olan Fars eyaletine gelip yerleşmişlerdir. Bu yerleşme kuzey ve güney yönlerinde devam eden mevsimlik yaylak ve kışlak hareketleri şeklinde olmuştur.¹⁹

Melek Mansur Han, Kaşkayların XIII. yüzyılda İran'a geldiklerini (Cingiz Han döneminde) ve Kafkaslarda daha sonra da Erdebil bölgesinde yerleştiklerini belirtmektedir. Kendilerini Akkoyunlular'dan sayan Melek Mansur, Kaşkayların

¹⁹ Cengiz ORHONLU, agm., s. 421-422.

XVI. yüzyılda Şah İsmail'in isteği üzerine Portekizlerin İran'a saldırmasını durdurmak için Basra Körfezinin kıyılarına göç edip Fars eyaletinde yurt tuttıklarını söylemiştir.²⁰

1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ

Kaşkay Türklerinin kökeni, nereden geldikleri nereye göçürüldükleri hakkındaki bilgiler dışında İran siyasi hayatında nerede yer aldıkları da önemlidir. Güçlü bir geleneksel yapıya sahip olan ve idari yapılarından taviz vermeyen Kaşkay Türklerinin birlik ve beraberliği tarih boyunca parçalanmaya çalışılmış, bu şekilde asimile olmaları ve İran'da yaşayan diğer toplumlarla birlikte Farslaştırılması amaçlanmıştır.

Kaşkay İli'nin birleşerek bağımsız bir kimlik kazanması Safeviler'in sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Kaşkay İli'nin oluşturulmasının Şah Abbas zamanında Cani Ağa Kaşkayı tarafından olduğu söylenilmektedir.²¹ Kaşkaylar'ın ilk büyük ilhanları Hasan Han ile kardeşi İsmail Han'dır. Bu ilhanlar Kerim Han Zend (ö. 1779) ve halefleri zamanında yaşamışlardır. Fakat Zend devrinin sonlarına doğru bilinmeyen sebepler yüzünden Hasan Han'ın eli kesilmiş ve kardeşi İsmail Han'ın da gözleri çıkarılmıştır.²²

Kaçar hâkimiyetini kurmak amacıyla 1788 ve 1792 yıllarında Kirman ve Şiraz'a saldıran Ağa Muhammed Han Kaşkayların bir kısmını Mazenderan, bir kısmını ise Bahtiyari mntikasına sürgün etmiştir. Ayrıca İl'in reisini tutukladıktan sonra on üç yıl boyunca kendi sarayında rehin almıştır. Ancak Fathali Şah Kaçar döneminde (saltanatı: 1797-1834) Kaşkay İl'i tekrar eski konumunu elde edip İran'ın güneyinde birinci güç haline gelmiştir.²³ Kaçarlar döneminde başkentin Tahran'a taşınması ile Fars bölgesindeki Türk boşluğundan ve Zendiye Devletinden geriye kalan güç birikiminin bir bakıma mirasçısı olmalarından ötürü Kaşkaylar Fars bölgesinin en egemen gücü haline gelmişlerdir. Kaşkayların güçlü konumda olması

²⁰ Şehram AHUR, agt., s. 25.

²¹ Babek CAVANŞİR, agt., s. 65.

²² Faruk SÜMER, agm., s. 21.

²³ Şehram AHUR, agt., s.27.

Ebiverdi, Afşar, İranlı, Baharlı ve Nefer gibi diğer Türk tayfalarının da onlara katılmalarına neden olmuştur. Aynı zamanda Halaç gibi güçlü Türk tayfalarının da çözülmesi ile yeni tayfalar da Kaşkaylara katılmışlardır.²⁴

İran hükümetince yürütülen Farslaştırma politikası Kaşkay tarihinde felaketlere ve onların nüfuslarının azalmasına neden olmuş ayrıca ekonomik bunalımlara yol açmıştır.

1871'de Kaşkayların elindeki bütün topraklar zorla alınarak, yerleşik hayata geçmeye zorlanmışlardır. Aşiretin büyük bir kısmı verimsiz ve çorak arazilere iskan edilirken, ellerinden alınan verimli ziraat alanları ile gür ve yeşil otlaklar ise, Fars aşiretlerine dağıtılmıştır. Verimsiz ve çorak arazilerde iskana zorlanan Kaşkayların, kısa sürede sağlıkları bozulmuş ve bu sırada vukû bulan salgın hastalıklar sebebiyle de çok sayıda hayvan ve insan kaybına uğramışlardır.²⁵ Ancak bu son olmayacaktır, daha sonra Rıza Şah döneminde de Kaşkaylar aynı uygulamaya maruz kalacaklardır.

Kaşkayların İran siyasi tarihinde yerlerini aldıkları dönem XIX. yüzyılın sonları ve 1905-1911 İran İhtilali dönemidir. İlginçtir, Kaşkaylar göçebe olmalarına karşın, diğer Türk göçebelerinden (Türkmen ve Şahseven) farklı olarak ihtilal yanlısı bir tutum sergilemişlerdir.²⁶ Meşrutiyet devrimi de denilen bu dönemde Kaşkayların İlhamı İsmail Han Savlet'üd-Devle'dir.

Savlet'üd-Devle, aşırı bir İngiliz düşmanıdır. İngilizler defalarca kendisine anlaşma önermesine karşın olumsuz yanıt almışlardır. Öte yandan Savlet'üd-Devle'nin İngilizler açısından büyük önem arzeden Fars bölgesi üzerindeki siyasi varlığı, onların İran'daki politikalarını engellemektedir.²⁷ 1911'de İngiltere ve Rusya İran'ı işgal etmişler, İngilizler İsfahan ve Şiraz kentlerinde askeri kışlalar açmışlardır. 1913'de İsmail Savlet'üd-Devle Kaşkayı önderliğinde aşiretler ayaklanması olmuştur. Bu anti-emperyalist Kaşkayı ayaklanmasının bastırılmasında İngiliz ajanı ünlü feodal Qavamülmülk, Lor Bahtiyari boyları ile birlikte Azeri Hamse aşiretlerini de kullanabilmiştir. Bu

²⁴ Babek CAVANŞİR, agt., s. 70.

²⁵ Behçet Kemal YEŞİLBURSA, "Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 356 (36).

²⁶ Aygün ATTAR (Haşimzade), *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

²⁷ Aygün ATTAR, age., s. 332-338.

ayaklanmada Kaşkayiler İran'ın güneyinde yerleşmiş İngiltere işgal kuvvetlerini yenebilmişlerdir.²⁸

Birinci Dünya Savaşı başladığında İran'ın tarafsızlık ilan etmesine bakılmayarak, kuzeyi Rus, güneyi ise İngiliz işgalcileri tarafından işgal olunmuştur. Bu durum gitgide Kaşkaylar ve Tengistanlılar başta olmak üzere güneydeki halkın İngiltere karşıtı bir duruma gelmelerine neden olmuştur.²⁹ 1915 yılında İngilizlerin Buşehr liman çıkartması bölgede büyük tepkilere neden olmuştur. Ardından Tengistan, Deşistan, Kazerun ve Şiraz boyunca İngiliz birlikleri yerel birliklerle şiddetli çatışmalara girmişlerdir. İngilizlerin bu direniş karşısında büyük yara almaları, onları Kaşkaylarla bir ittifaka zorlamıştır. Bunun üzerine Savlet'üd-Devle ile görüşen bir İngiliz heyeti ilhana 25 bin sterlin değerinde rüşvet önermesi tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır.³⁰

1916'da Percy Skyes başkanlığında, İngiltere, Hintli asker ve İngiliz subaylarının denetlediği bir güç oluşturulmuştur. "Güney İran Polisi" (SPR) adıyla tanınan bu güç, İngiltere yanlısı Bahtiyari ve bazı aşiretlerin de desteğini sağlamıştır.³¹ I. Dünya Savaşının son yıllarında İran'ın güneyi İngilizlerin Güney İran Polisi (SPR) tarafından işgal edilmiştir. Bu işgale tepki olarak 1917-1918'de başta Kaşkay aşireti olmak üzere bu bölgede yaşayan aşiretler İran tarihinde gerçekleşmiş en büyük anti-emperyalist savaşa girişmişlerdir. Kaşkayli silahlı birlikleri SPR'a saldırmış, onlara büyük zayıat verdikten sonra, Şiraz kentine saldırmış, Firuzabad kentini fethetmiştir. Bu hareket sonunda İngilizlerin modern silahlarla donatılmış kuvvetlerince bastırılabilmiştir.³² 1919 yılında başlayan müzakereler sonucunda İngilizlerle anlaşma sağlanmış ve 1920'de İngilizler, İran topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır.

Anlaşmanın yapılması ile Savlet'üd-Devle Firuzabad'da yerleşmiştir. Onun siyasi işlere katılması yasaklanmış ve Serdar ihtişam da Kaşkaylar'ın resmi ilhan'ı

²⁸ Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997, s. 291.

²⁹ Şehram AHUR, agt., s. 30.

³⁰ Aygün ATTAR, age., s. 332-338.

³¹ Şehram AHUR, agt., s. 30-31.

³² Rafael BLAGA, age., s. 293.

olarak tanınmıştır.³³ 1923’de Savlet’üd-Devle Tahran’a sürülmüş ve Merkezi devlet Kaşkayileri silahsızlandırmaya başlamıştır.³⁴

1925’te Kaçar sülalesine son vererek Pehlevi krallığını kuran Rıza Şah Kaşkaylar dahil bütün aşiretlere karşı “zorla tehcir”, “il teşkilatını bozma” ve “asimilasyon” aşamalarından oluşan üçlü bir uygulamaya başvurmuştur.³⁵

1930 yılları Kaşkaylar için oldukça ağır ve zor geçmiştir. Rıza Şah’ın göçebelige karşı uyguladığı politika Kaşkayların durumunu oldukça zorlaştırmış, çok sayıda boy ve uruk yerleşik hayatı benimsemeye mecbur edilmiştir. Bu da ekonomik olarak Kaşkay ili’nin buhranına neden olmuştur. Zira çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvan, at ve devenin ölümü, hayatlarını hayvancılıkla idame ettiren topluma vurulmuş bir darbedir.³⁶

Bütün bu yapılanlara tahammül edemeyen Kaşkaylar Savlet’üd-Devle’nin hükümet tarafından tutuklanmasının ardından Hatice Bibi’nin (Savlet’üd-Devle’nin eşi) önderliğinde ayaklanmış (1929-1931), Şiraz şehrini kuşatmış Kazerun’u ele geçirmişlerdir. Ayrıca güney yollarının birçoğunu da kendi denetimleri altına almışlardır. Kaşkayların yanı sıra bölgede diğer aşiretler de (o cümleden Hamse İP i) merkezi hükümete karşı ayaklanmışlardır.³⁷ Devletin genel af ilan etmesi ve Savlet’üd-Devle’nin serbest bırakılması ile ayaklanma son bulmuştur. Daha sonra Tahran’da hapse atılan Savlet’üd-Devle 1932’de Rıza Han hapsinde öldürülmüştür.³⁸

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile İran tekrar İngiltere ve Rusya tarafından işgal edilmiştir (25 Ağustos 1941). 16 Eylül’de ise Rıza Şah, saltanattan istifa etmek zorunda kalmış ve oğlu Muhammed Rıza tahta geçmiştir.³⁹ Rıza Şah’ın tahttan uzaklaştırılması üzerine İlhan Savlet’üd-Devle’nin oğulları İran’a geri dönmüşlerdir. Bunlardan Nasır Han, bu sırada hapisanede ölen babası Savlet’üd-Devle’nin yerine İlhan seçilmiş ve Kaşkayların yönetimini ele geçirmiştir. Onun

³³ Babek CAVANŞİR, agt., s.168.

³⁴ Rafael BLAGA, age., s. 293.

³⁵ Şehram AHUR, agt., s. 32.

³⁶ Aygün ATTAR, age., s. 332-338.

³⁷ Şehram AHUR, agt., s. 33.

³⁸ Rafael BLAGA, age., s293.

³⁹ Şehram AHUR, age., s.34

zamanında Kaşkay İli, kendilerine sığınan Alman ajanların çok köklü geleneklerden dolayı İngilizlere teslim edilmemesi üzerine büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmışlardır. Fakat bu durum Türk elçisinin aracılığıyla atlatılmıştır (1943).⁴⁰

Savaşın yarattığı kargaşa ortamını fırsat bilen İran hükümeti, bu defa Kaşkayların yaylaklarını ellerinden alarak göç yapmalarını yasaklamıştır. Böyle bir karara uymanın kendilerinin sonu olacağını ve bunun bir Farslaştırma politikasından başka bir şey olmadığını çok iyi bilen Nasır Han, hükümete “Gücünüz varsa bizi yolumuzdan alıkoyun” diyerek aşiretini Zagros ve Elbruz dağlarındaki yaylalara göç ettirmiştir. Bu sebeple Kaşkayları imha etmeye gönderilen ordunun müthiş bir bozguna uğratılması, hükümetin de hayallerinin sonu olmuştur. Sonuçta, fırsatı ganimet bilerek el koyduğu yaylakları tekrar geri veren hükümet, Kaşkaylarla ilgili tüm yasakları da kaldırmıştır.⁴¹

1945’te güney aşiretleri, Kaşkayları vs. ayaklanmış ve bu ayaklanma bütün güney İran’a yayılmıştır. Bu ayaklanmanın amacı, askeri rejim ve olağanüstü hale son verilmesi, aşiretlerin özerkliğin tanınması, özerk aşiret yönetimi İlhan’lığın tekrardan kurulması, zorunlu silahsızlandırılmanın durdurulması, vergilerin azaltılması, aşiretlerden zorunlu askerliği kaldırılması, zorunlu giysilere tepki ve milli giysilerin özgür olarak giyilmesi olmuştur. Merkezi devlet, uçak, zırhlı donatımlı orduyla bölge saldırmıştır. Aşiret liderlerine rüşvet vererek ve aralarında anlaşmazlıkları körükleyerek, onları bölmeyi başarmış ve ayaklanma tam olarak 1945’de bastırılmıştır. Daha sonra aşiretler silahsızlandırılmış, askeri yönetim kurulmuş, aşiretlerin yaylak-kışlak göçü yasaklanmış ve zorla yerleştirilmeye ve Farslaştırılmaya tabi tutulmuşlardır.⁴²

1950’de milliyetçi Azeri Dr. M. Musaddık başbakan olmuştur.⁴³ Kaşkaylar Dr. Musaddık’a destek vermiş, İlhan Hüsrev Han Meclise temsilci olarak seçilmiştir.⁴⁴

⁴⁰ Faruk SÜMER, agm., s.21.

⁴¹ Behçet Kemal YEŞİLBURSA, agm., s.357-358.

⁴² Rafael BLAGA, age., s.296-297.

⁴³ Rafael BLAGA age., s.297.

⁴⁴ Aygün ATTAR, age., s.332-338.

Kaşkayiler 1953’de Azeri başbakanın anti-emperyalist içerikli olan İran petrolerini millileştirme hareketine destek vermişlerdir.⁴⁵ Ancak, 1953 yılında Musaddık’ın bir darbeyle indirilmesi, ardından 1956 yılında Kaşkaylara karşı Muhammed Rıza’nın başlattığı politika çok sayıda Kaşkayın ülkeyi terk etmesi, bazılarının Pehlevi ordusu karşısında savaşıarak ölmesi, büyük bir kısmının da yerleşim yaşamı benimsemesi ile neticelenmiştir.⁴⁶

1959’da “Ak Devrim” adıyla tanınan reformlar programı meclis tarafından kabul edilmiş ve Muhammed Rıza Şah 1962 yılından itibaren bu reformları uygulamaya başlamıştır. “Ak Devrim” reform planında özellikle aşiretlerin yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Toprak reformları ve orman ve meraların millileştirilmesi bu planda Kaşkayları ilgilendiren başlıca reformlardır. Bu uygulamalar Kaşkay topraklarını devlete ve köylüye devrederken Kaşkayların göçebe yaşamlarını bütünüyle engellemektedir.⁴⁷

1963 yılında İran hükümetinin merkezi idareyi güçlendirme çalışmaları sırasında Kaşkaylar üzerine karadan ve havadan girişilen geniş bir hareket sonucu bütün silahlar toplandığı gibi başta İlhan Nasır Han olmak üzere aile mensupları ikinci defa İran’ı terk etmeye mecbur bırakılmıştır.⁴⁸

1979’da İran İslam Cumhuriyeti kurulunca ilhan ailesi tekrar yurduna dönmüştür. Yeni rejim, han ailesinin evvelce sahip olduğu başlıca hakları geri vermiştir.⁴⁹ Sözde toprak reformları adı altındaki soykırım 1980’de şekil değiştirmiştir. Önceki yönetimler gibi Humeyni yönetimi de Kaşkaylara serbest yaşama hakkı tanımamıştır. Humeyni yönetimi işe, büyük lider Hüsrev Han’ı parlamentodan atmakla başlamıştır. Meydana gelen bir dizi olay sonucunda vatan haini olarak suçlanan Hüsrev Han tutuklanmış ve girişilen tüm kurtarma çabalarına rağmen, Humeyni cellâtlarınca idam edilmekten kurtarılamamıştır. Ayrıca Humeyni

⁴⁵ Rafael BLAGA, age., s.297.

⁴⁶ Aygün ATTAR, age., s.332-338.

⁴⁷ Şehram AHUR, agt., s.37.

⁴⁸ Faruk SÜMER, agm., s.21.

⁴⁹ Faruk SÜMER agm., s. 21.

yönetimi, Irak'la uzun yıllar devam eden savaşında cephenin ön saflarına kasıtlı olarak Türk asıllı askerleri göndermekle açıkça soykırım yapmıştır.⁵⁰

Bugün, Kaşkayların göçebe yaşamı büyük ölçüde engellense de, kendi varlıklarını korumak uğrunda yoğun bir kimlik mücadelesi vermektedirler. Kaşkaylar diğer İran halkları gibi hiçbir medeni, kültürel, hukuki hakka sahip değildir. Bunun yanında eğitim olanaklarının da son derece sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Buna rağmen etkin olan boy kimliği Kaşkaylar arasında en bağlayıcı öge olarak milli kimliği ayakta tutmaktadır.⁵¹

1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN NÜFUSU

Kaşkayların nüfusu ilk defa 1807-1809 yıllarında Fransız Juber tarafından 12- 15 bin olarak gösterilmiştir. Lord Kirzon, Kaşkayların 1870 yılında 60 bin aile olduğunu ve 120 bin silahlı atlı verebildiklerini belirtmektedir. 1868 yılında Kaşkay İlhanı Muhammed Kulu Han vefat ettikten sonra çıkan kargaşa ve çarpışmalara ilaveten kuraklığın da tesiriyle Kaşkayların bir hayli zayıfladığını, bu sayının 20 bin aileye kadar (1890 yılı itibarıyla) düştüğünün kaydetmiştir. Shooten, Kaşkaylı Hüsrev Han'dan nakille, Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.⁵²

1894'te buradan geçen Tumanskiy 12.000 aile olduklarını Kaşkayların kendilerinden duymuş ise de, bizzat Kaşkay reisleri bunu 24.000 aile olarak göstermişlerdir. B. V. Miller'in verdiği 1906 yılına ait rakamlara göre, 35.000 aile olarak gösterilen Kaşkayların, 1914'te diğer gezginler tarafından, 55.000 aileden ibaret oldukları saptanmıştır. Bunlar aynı yılda 20.000 savaşçı çıkarmakta idiler.⁵³

M. E. Resulzade 1912 yılında yazdığı yazısında Kaşkayların 350.000 nüfusa sahip olduklarını söylemiştir.⁵⁴

⁵⁰ Behçet Kemal YEŞİLBURSA, agm., s.359.

⁵¹ Aygün ATTAR, age., s.332-338.

⁵² Muhittin ÇELİK, agm., s. 663.

⁵³ Mirza BALA, agm., 11.07.2011.

⁵⁴ Mehmet Emin RESULZADE, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebilürreşad'daki Yazılar)* Hazr. Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım - Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993, İstanbul, s. 39.

Fars eyaletindeki aşiretlere ve bu arada Kaşkaylara ait bilgi veren ve 1913’de yayımlanmış bir yazıda (G. Demorgny, Les réformes administratives en Perse, Les tribus du Fars, RMM, e. XXII (1913), s. 92-100) 64.300 hane oldukları kaydedilmektedir. Her hane (aile) beş nüfus olarak hesap edilirse 313.500 olarak bir sayı elde edilmektedir. Kaşkayların o tarihte 19.000-20.000 kadar süvari asker çıkardıkları da gene aynı yazıda kaydedilmiştir. 1932’de yayımlanmış olan Mes’ud Keyhan’ın eserinde ise 30.330⁵⁵ hane (aile) olarak kaydedilmiştir ki gerçek sayılarını bildirmekten çok uzaktır. Kaşkay İlbeyi olan İlhanı (reis) Nasır Han’ın kardeşi Malik Mansur 1955’te Kaşkayların 400.000 kişi olduğunu söylemektedir.⁵⁶

Buşehrî 1941 yılı itibarıyla Kaşkayların nüfusunu 200 bin olarak vermiştir. Rükzade, 1948 yılı itibarıyla, Kaşkayların yaşadığı geniş coğrafyayı da göz önünde tutarak, Kaşkayların nüfusunu 500 bin olarak vermiştir. Balayan, 1960’ta Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.⁵⁷

Kaşkayların gerçek sayılarına dair İran kaynaklarında kesin bir bilgi bulmak zordur. Eski tahmini rakamları tekrarlayan İran kaynakları 90 tayfa halinde 30.000 aileye yakın olarak gösterilen Kaşkayların milliyetlerini şüphe altına alacak bozgunculuktan da sakınmamaktadır. Birinci Dünya Savaşına rastlayan yıllara ait Türk kaynaklarında Kaşkay Türkleri 350.000 olarak gösterilmiştir. Aynı bilgiye göre, bunlar 40.000-50.000 atlı çıkartmaktadır. Birinci Dünya Savaşına kadar 9.000.000’u geçtiği sanılan İran’ın nüfusu, 1930’a doğru 17.000.000 olarak gösterildiği için Kaşkayların da o oranda bir artış göstermeleri gerekmektedir. 1953’te, İran başbakanı Muhammed Musaddık’ı Şaha karşı savunmak için 70.000 atlı çıkarmaları bu artışı göstermektedir.⁵⁸

1976 yılında İran resmi kaynaklarına göre, Fars eyaletinin 2.020.947 nüfusa sahip olduğu ilan edilmiştir. Fars eyaletinde yaşayan Kaşkaylar, eyalet nüfusunun %60’dan fazlasını oluşturmaktadır. Bugün yaklaşık olarak Fars eyaletinde 4.000.000

⁵⁵ Mes’ud Keyhan’ın belirttiği bu sayı Muhittin Çelik’in makalesinde 30.150 aile (150-160 bin kadar) olarak verilmiştir.

⁵⁶ Cengiz ORHONLU, agm., s. 425 (33).

⁵⁷ Muhittin ÇELİK, agm., s. 663.

⁵⁸ Mirza BALA, agm., 11.07.2011.

kişi yaşadığı göz önüne alınırsa, Kaşkayların nüfusunun (bazı diğer Türk unsurları çıkardığımızda) rahatlıkla 1.500.000-2.000.000 olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayıya ülkenin diğer eyaletlerinde yaşayanları da dahil edersek, Kaşkayların nüfusunun verdiğimiz rakamların altında olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.⁵⁹

Blağa, “İran Halkları El Kitabı” adlı eserinde Kaşkay Türklerinin İran Azerileri içindeki oranını % 7.15, İran nüfusuna göre oranını da % 1.85 olarak vermiştir.⁶⁰

2001 yılı itibariyle Kaşkay Türklerinin önemli bir kısmının yerleşik hayata geçtiği göz önüne alınırsa nüfusun sanılanın çok üzerinde olduğu anlaşılacaktır. Yine 2001 yılı itibariyle İran’ın nüfusunun yaklaşık 70 milyon olduğu hesaba alınırsa Kaşkaylar en kötümser tahminle bu nüfusun % 3.5 oranını temsil ettiklerinde varılan rakam yaklaşık 2,5-3 milyondur. Bu rakama yerleşik Kaşkayların önemli bir kısmının nüfusu dahil değildir.⁶¹

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kaşkayların nüfusu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Gerek yerli gerek yabancı kaynaklarda nüfusu hakkında tahmini bilgiler söz konusudur. Bu tahminler de onların savaşa gönderdikleri atlı asker sayısı, aile sayısı, bugünkü İran nüfusu ve İran nüfusunun büyüme yüzdesi üzerinden yapılmaktadır. Bu da bize sağlıklı bilgiler vermemektedir.

1.5. KAŞKAY TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFYA

Kaşkayların bugün yaşadığı bölgenin son zamanlara kadar resmi adı İl-i Kaşkaî (Kaşkay İli) idi. Fakat bu bölgenin adı daha sonra İran hükümetlerince Fars bölgesi olarak değiştirildi. Ancak, Kaşkayların yaşadığı bölge hala halk arasında İl-i Kaşkaî olarak bilinir.⁶²

Kaşkay Türkleri, İran’ın Fars eyaletinde konar göçer olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yayıldıkları bölge 186.180 bin km² gibi geniş bir alanı içine almaktadır.

⁵⁹ Muhittin ÇELİK, agm., s. 663.

⁶¹ Rafael BLAGA, age., s. 275.

⁶¹ Babek CAVANŞİR, agt., s. 187.

⁶² Muhittin ÇELİK, “İran’daki Kaşkay Türkleri”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, s.5, Bahar, 1998, s. 207.

Zagros dağlarının birbirine girmiş yükseklikleri ile körfez sahilleri bu ilin sınırlarını çizmektedir. Fars eyaletinin merkezi Şiraz'dır.⁶³

Günümüzde Kaşkay İl'i İran'ın merkezi ve güneyinde bulunan yedi Ostan'daki (eyalet) çok geniş arazide yayılmış durumdadır. Kaşkayların bölgedeki dağılımı şöyledir:

1. Buşehr Ostan'ı; 37653 km².
2. Bender Lenge Şehrestan'ı (ilçesi); 21340 km².
3. Behbahan ilçesi; 3815 km².
4. Ramhormoz ilçesi; 4313 km².
5. Bruçen ilçesi; 4413 km².
6. Semirom ve Kamşe (Şehreza) ilçeleri; 9173 km².
7. Fars Ostam-Neyriz, İstehbanat ve Fasa'nın dışında-: 111852 km².⁶⁴

Yayla Bölgesi; bu bölge aşağı yukarı Şiraz'ın güneyinden bölgenin en son kuzey uçlarına kadar devam eder. Sepidan, Gomşe, Buruçen, Semirum, Abade ve Mervdeşt vilayetlerinden oluşmaktadır. Kışlak Bölgesi; ülkenin güney ve güneybatısındaki geniş ve sıcak mntıkadan, Basra Körfezine kadar uzanmaktadır. Söz konusu bölge ülkenin güneyindeki dört eyalette yerleşen Lar, Cehrum, Firuzabad, Kazerun, Memeseni, Behbahan, Geçsaran, Dogonbedan, Ramhormoz, Buşehr, Kengan, Deştestan ve Deyir vilayetlerini kapsamaktadır. Orta ve Ayırıcı Bölge; Şiraz Yöresi, Erjen Çölü (ovası) ve Mervdeşt'in güneyi; bu bölge hemen hemen bütün yıl boyunca kullanılabilir otlaklara sahiptir. Gomşe kentini en kuzey ve Lenge limanını en güney nokta kabul edersek bu alan 26/35 ve 32 derece kuzey enlemleri arasında yer alarak ülke yüzölçümünden 5/25 oranında bir alanı kapsar. Aynı ile Kaşkay Türklerinin yaşadıkları Ramhormoz'u en batı, Darab'ı ise en doğu bölge olarak düşünürsek 49/30 ve 54/32 derece doğu boylamları arasında yer alır.⁶⁵

⁶³ Muhittin ÇELİK, agm., s. 660.

⁶⁴ Şehram AHUR, agt., s. 14-15.

⁶⁵ Babek CAVANŞİR, agt., s.35-36.

Günümüzde “Vilayet-i Kaşkay”nin birçok arazisi hükümet tarafından gasp olmuş veya Tat ve Lorlara verilmiştir. Ancak Kaşkay uruğu bugün bile İran’ın güneyindeki en geniş araziye sahiptir.⁶⁶

1.6. KAŞKAY İLİNDE GELENEKSEL İDARİ TEŞKİLAT

Kaşkay İli’nde en üst idari makam ilhanlık makamıdır.

İlbeyi, ilhanın yardımcısıdır. İlbeyinin atanması da resmen şah tarafından onaylanmaktadır. Genellikle ilhanın kardeşi kuzeni veya yeğenidir.

İl: Gelenek-görenek ve dil birliği olan tayfaların bir araya gelerek oluşturdukları birliğin adıdır.

Büyük Kaşkay İli, kendine il bile denilen (Keşküllü, Dereşori/Şordereli, Şeşbloki/Altıbölüklü, Amele vb.) büyük gruplardan oluşur. İlin genel reisine iki Türkçe kelimeden mürekkep olan (il+han) ilhan denilir. İlin birliği ve bütünlüğünün sembolü olan ilhan, bütün tayfalara hükmeder. İlin gücü ve kuvveti, tayfa- lardaki silahlı grupların silahlı gücü ve itibarına bağlıdır.

Tayfa: Kaşkay İlinin kollarına tayfa denir. Birkaç öreden oluşur. Bu tirelerin akrabalık bağı olması şarttır. Her tayfanın bir idarecisi (başçısı) vardır. Buna kelanter denir. Bunların görevleri vergi toplamaktır. Askeri meselelerde söz sahibidirler. Kelanterlik makamı saygın bir makamdır. Önemli olaylar onda biter. Tire ve bonku içinden seçilen cengâverler doğrudan onun emrindedirler. Merkezî hükümet yanında ilin temsilcisi de sayılırlar. Kelanterlerin soylu-soplu ve zengin olmaları gerekir. Kelanterlerin gücü tayfadaki silahlı kişilerin sayısına bağlıdır.

Kaşkaylar kelanterin sözüne (emirlerine) harfiyen uyarlar. Kelanter, ilde saygınlığı ve gücü olan insandır. Emirlerinde büyük imkânlar vardır. Kelanter çocukları, yönettikleri aşiretten (kendilerinden varlıklı da olsa) evlenmezler. Ancak kendi akrabalarından bir kız ile evlenebilirler.

Kelanterler birkaç bin hanenin başkanıdır. İlhanın kendilerine paylaştığı otlakları onlar da 100-300 hanenin başkam olan kethüdalara, taksim ederler.

⁶⁶ Şehram AHUR, agt., s. 14.

Kethüdalarm emrinde de 15-20 hanenin başkanı olan aksakallılar vardır. Onlar da otlakları kendi yönetimlerindeki ailelere paylaşırlar.

Tire: Birkaç bonkudan müteşekkildir. Örf ve âdetleri bir olup, aileler arasında akrabalık bağı vardır. Özellikle göç zamanı beraber hareket ederler. Birkaç bonkunun bir araya gelmesiyle tire meydana gelir. Bu tire içinde kendilerine bir kethüda seçerler. Bu seçim kelanterlerin gözetiminde yapılır. Kethüda seçilecek kişinin zengin soylu-soplu olması şartı vardır.

Kethüdalarm görevleri, tire içindeki sorunları çözmektir. Tireyi her zaman savaşa hazır durumda bulundurup, silahlı kişiler yetiştirir. Kelanterler, ihtiyaç olursa, kethüdalardan silahlı kişiler isterler.

Bunku / Bonko: İhtiyaca göre değişik durumlar gösteren ve siyah çadırlarda yaşayanların Kaşkay ilinde sahip oldukları unvandır. Oba, bölük, işom diye de isimlendirilirler. Bonkuların reisine Aksakallı (Rişsefid) denir.

Bonkular müstakil birer birliktir. Bu birliktelik onların birlikte hareket etmeleriyle oluşur. Bonkunun fertleri beraber hareket edip daima birbirleriyle fikir birliği içindedirler. Aksakallılar, bu birliğin oluşması için aralarında sözleşmeler yapar ve bunlara uyulur. Yeni oluşmuş aileler de kendi bonkularını oluştururlar. Aksakallıların, göç zamanı yurt (konaklama) yerini seçme ve onları kiralama, yine evlenme sırasında gelinin götürülmesi gibi görevleri vardır. Evlenme ve boşanmalarda da son söz aksakallıları kararlarına bağlıdır.

Bir aile çeşitli nedenlerle bonkudan uzaklaştırılmak istenirse buna bonku karar verir. Bu durumda aksakallıların işi zorlaşır. Aile ya nasihatla veya silah zoruyla bonkudan uzaklaştırılır.⁶⁷

Bu siyasî ve sosyal birlikte, samimi bir bağlılık mevcuttur. Bunlar bir ailenin üyeleri gibidirler. Herhangi bir çatışma sırasında bonkuya bağlı olarak hareket ederler. Bonkunun güçlü olup olmadığı o grubun silahlı kişilerinin çokluğu, azlığı ve zenginliklerine bağlıdır. Aksakallılar her zaman bir çatışmada daha fazla silahlı gencin sağlanması ve başarıları için çalışırlar.

⁶⁷ Muhittin ÇELİK, agm., s.30-31.

Bile: Kaşkay İl sisteminde, bonku en son kol olarak bilinir. Ancak bazı bonkularda diğer geri kollara da rastlanmaktadır. Bu geri kollara da bile denir.

Kaşkay tayfalarından Keşküli (Küçük ve Büyük) ve Dereşorlu tayfalarında en son kol bonku'dur. Fakat Farsimedan tayfası, Amele ve Altıbölüklü tayfalarında en son kol bile'dir.

1.7. KAŞKAY İLİNDEKİ TAYFA VE TİRELER

Kaşkay İli, İran'ın siyasî ve sosyal hayatında güçlü nüfuza sahip olan konar-göçer bir birliktir. Bu birlik çeşitli tayfa ve tirelerden meydana gelmiştir. Bu tayfa ve tirelerin sayısı, adı ve nereden geldikleri konusunda farklı bilgiler verilmiştir.

M. H. Fesai, Kaşkay İl birliği içerisinde 66 tayfa ve tirenin adını eserine kaydetmiştir. M. Kayhan'ın eserinde ise Kaşkayların 89 tayfa ve tiresinin adı geçmektedir. M. B. Behmenbegi, Kaşkay İl'i içerisinde 5 tayfa (Dereşori, Şeşbloki, 'Amele, Büyük Keşküli, Farsimadan) ve 138 tirenin bulunduğunu belirtmiştir. A. Razmara'nın eserinde, Kaşkayların 27 tayfa ve 190 tiresinin adı geçmektedir. İngiliz diplomatı Lord Kirzon, Kaşkayların 1875 yılında 20 tireye, 1890 yılında ise 18 tireye sahip olduklarını yazmıştır. N. Field, 1939 yılında Kaşkayların 74 tayfa ve tireye sahip olduklarını belirtir. Shooten, 1956 yılında Kaşkayların 40 tayfa ve tiresini yaylak ve kışlakları ile birlikte vermiştir.

Kaşkay İli'nde yer alan tayfa ve tirelerin sayısı ve adları ile ilgili verilen farklı rakamların en önemli nedeni, tayfa ve tirelerin bazılarının çeşitli sosyal ve siyasî zorluklar sebebiyle dağılmasıdır. Yine bazı tire ve tayfaların da güçlenerek yeni bir tire veya tayfa oluşturması, bu farklılıkların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Kaşkay İli'nde bulunan tayfa ve tireler şunlardır:

1. Amele Tayfası: Kaşkayların önemli tayfalarından biri olan Amele tayfası, birkaç tire ve tayfayı içinde barındırmaktadır. Amele tayfasına mensup olanların çoğunluğunun yaylası, Semirom'un kuzey kesimlerinden, Nehudan, Çalkafa, Devazdeh İmam, Zenbeli ve Semirom'un etrafından Hana ve Şakank'a kadar olan yerlerdir. Yazlan kışlak yerlerinden (Moz, Aşina, Hengnu, Şehristan-ı Hamamî,

Hanec, Galgel Kehrehor, Çahkan, Meko, Lağer, Seyfâbâd, Efzer, Serefzer, Absekü, Mübarek, Abâd Karzin. Kir, Pencşir, Kevar. Bölük ü Karaağaç ve Şiraz etrafı, Beyza, Kamfiruz, Teng-i Burak, Husrevşirin. Dözdkerd, Gerdeneı Ab-ı Siyah. Kihakberi. Bazviçe/Bazbeççe, Gelağacı, Şah Caferi) geçerek yaylalarına giderler.

2. Büyük Keşköllü Tayfası: Büyük Keşköllerin yaylası, Zinan bölgesinden, Hark Çermekan, Çehel çeşme, Benrud, Zengene, Deşt-i Erjen, Abyerde, Kudyan, Haftberm ve bir taraftan da Şişbeyr Irmağı, Porşene, Bergun, Dehistan-ı Hemeycan ve Erdekan (Sepidan) bölgelerine kadar olan yerlerdir. Kışlakları, Kazrun etrafı, Bölük Şapur, Çınar Şehican, Bun Cengel, Pellereh, Polabgine, Teng-i Çugan ve Bulhayat'tır.

3. Küçük Keşköllü Tayfası: Yaylaları Kemher. Kakan ve Erdekan çevresidir. Kışlakları ise, Hengâm. Dehrom. Dehrod. Pencşir, Hace-i Mehkuviye'dir. Her tire ve bonku. Hacı Abbas Alihan veya Hamzahan, Gazanferhan, Muzafferhan gibi kelanterlerin adıyla bilinen köylerden birinin çevresinde yazı geçirirler.

4. Şordereli (Dereşori) Tayfası: Kaşkay ilinin önemli tayfalarındandır. Yaylalan, Semirom'un kuzeyi, Verdeşt. Mehrgerd, Derreşor, Reng, Hayrâbâd-ı Genduman'dır. Kışlakları. Kazron civarı. Ç'ugan Teni, Mahor, Milatun'dan Zehre-i Behbehan ırmağına kadardır.

5. Şeşbloki/Şeşbeyli (Altübölüklü): Çeşitli tayfa ve tirelerden oluştukları için yaylak ve kışlakları da çeşitlidir. Meselâ. Dokuzlu birkaç tireden oluşmaktadır. Kışlakları, Buşkan-deşti yaylakları. Balıklı Saryatan'dır.

a. Şorbahorlu tayfası: Kışlakları, Deşt-i Peleng, Dergah-ı Davletâbâd. yaylakları, Balıklı, Kihakberi'dir.

b. Kuhi tayfası: Kışlakları, Feraşbend'in güneyi, yaylakları, Cehardenge, Espas, Dehhir ve Hasanâbâd civandır. Önemli tireleri, Dokuzlu (Ağaçeri, Abadçı, îragi, Mürşüdlü, Cihangirî, Davudlu, Safralı, Taşdemirli, Hace ve Beslü), Şorbahoriu. Gacarlu, Kurt, Çarmaylı, Şamlı, Keileli, Elgayalı, Dostmehmedli. Kûhi (Dağlı), Heybetli, Karayarlı, Ahenger, Caferli, Bolulu. Arapçarpanlı, Arhalı, İslâmlı. Arapşamlı, Kacarlı vb.

6. Farsimedan Tayfası: Yaylakları, Padna (Padna), Siver, Ab-ı Melh, Heyne, Mandegan, Marber ırmağının çevresi ve Dina dağının etekleridir. Kışlakları, Kazron çevresi, Rebatek, Danin-i ulya, Sufla, Hüseyinâbâd-ı Sermeşhed'dir.

7. Kaşkay İlinin Küçük Tayfaları: Bu tayfalar çeşitli siyasî ve sosyal zorluklar sebebiyle dağılmışlarsa da günümüzde çoğu varlıklarını hâlâ devam ettirmektedirler. Bu tayfalar içerisinde kendini muhafaza edenler şunlardır:

Karaçyalı: Bu tayfanın yaylakları, Dina kalesi etekleri; kışlakları ise Kazron bölgesindedir. En önemli tireleri: Tusi, C'ahardenge, Alahmedî, Germesiri Cili (Cıla) ve Guruş'dur.

Safahanî: Yaylakları, Cahardenge bölgesi yani Hume-i Abâd ve Seddi'dir. Kışlakları ise, Feraşbend'dedir. Önemli tireleri: Elikerdî, Muhammed zamanlı, Zeylani. Elizarlı. Kellehorlu. Hoşadlı, Kırmızı. Hançerî, Kermeli'dir..

Caferbegli: Kaşkay tayfalarından biridir. Bir kaç büyük ve küçük tireleri mevcuttur. Yaylakları, Şah Rıza ve Muntag-ı Cesir Esferin ve Semirom bölgeleridir. Kışlakları ise, Bölükefzer'dir.

Namedî: Yaylakları Semirom, Ulya ve Şeşnahiye bölgeleridir. Kışlakları ise, Firazâbâd'ın çevresi ve Feraşbend bölgeleridir. Önemli tireleri; Karadeli, İragî, Tevayif ve Dailer'dir.

Igdir: Yaylakları, Cahardenge ve özellikle Deşt-i Bekan'dır Kışlakları, Loristan bölgesindedir. Önemli tireleri: Şekerli, Emirlî, Araplı, Fevlî, İragî, Cövzelî, Emlî, Karahanlı. Karakoyunlu, Mirzahanlı'dır.

Rahimî: Yaylakları, Semirom ve Hena'dır. Kışlakları. Heval-ı Deştistan ve Feraşbend'dedir. Önemli tireleri; Hacılı, Bünvadlı, Rızahanlı ve Merdan'dır.

Kaşkay İli'nde yer alan tirelerin Fars bölgesine nereden geldikleri konusunda, M. Keyani'nin eserinde şu bilgiler verilmektedir:

Musullu: Bu tire Musul ve Kerkük'ten bu bölgeye gelmiştir.

Gellezen: Bu bölgeye Kuzey Irak'dan gelmiştir.

İğdır, Dokkuzlu tireleri İrak Türkmenlerindedir. Önce Türkmen Sahra'ya (İran Türkmenistanı) yerleşmişler, oradan da Fars bölgesine gelmişlerdir.

Ebiverdi: Bu tire Afşar Türklerinin tayfalarından olup Horasan'dan göçüp gelmişlerdir.

Arapçarpanlı: Erdebil Türklerinden olup, Selçuklular döneminde İran'a yerleşmişlerdir. Bir kısmı Nadir Şah döneminde Horasan, Fars ve Irak (Acem Irak'ı) bölgelerine göçürülmüşlerdir.

Dediki (Dedekay): Akkoyunlu sülalesindedir.

Ağaçerî: Azerbaycan Türklerinden olup, Kızılbaş grubundandır. Türkiye'nin kuzeyinde olan Bayındır bölgesinden gelmişlerdir.

Kocabeyli: Kızılbaş grubundandırlar. Safevi döneminde bu bölgeye yerleşmişlerdir.

Şamlu, Arhalı (Arıhlı), Kırhlı tiresi Afşar Türklerinden olup Halep ve Şam bölgesinden bu bölgeye geçmişlerdir. Oğuz Türklerinden olan bu tireler, Safevi döneminde bu bölgeye yerleşmişlerdir.

İmanlı: Horasan Afşarlarından olup Derregez bölgesinden gelmişlerdir. Karaçorlu, Çemişgezek ve Mahabbat bölgelerinden buraya. Şah Abbas döneminde göçmüşlerdir.⁶⁸

⁶⁸ Muhittin ÇELİK, Age. s.34-39

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN

BU ŐİRLER BİR KÜÇÜK HEDİYEDİR,
BÜYÜK ÜSTADIM
DR. MUHYİDDİN ÇELİK İÇÜN
07 MURDAD 1384 / 28/07/2005

FİRUZABÂD,
MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ
İMZA

(1)

2.1. GÖRÜŞ DİNA'DAN

Qısmet oldı Dina geldim döşinge
El étirddim torpağınga daşına
Nazar saldım qametinge başına

Qucaq aç ta girem gene qoynunga
Ana kimin bir el salam boynunga (5)

Hicran meni görüşüinge ucaldub
Göyn quşuna pervaz vérib ucaldub
Gamlı duygu daha meni qocaldub

Geldim Dina görem senden ne göçmiş
Yoldaşlardan kim qalubdur kim göçmiş (10)

Sening mehring Dina benim göynümde
'Aşqıng uşaq kimin dayim qoynumda
Muhabbeting zenciresi boynumda

Muhabbeting çekib meni getirdi
Bu hicramı aramızdan götürdi (15)

Édmiş oğlung indi gelib qabaqa
Bulunmuşdır ışık salub ocaqa
Göynü ister onu alang qucaqa

Müddetidi Yusuf tekin idmişdi
Ayrılmışdı Yaqub'undan gédmişdi (20)

Qaribliking şom tılsımı qırıldı
Gene şirin hatralar dirildi
Bir perde tek göz demine serildi

Hatralar bir bir gelir gözüme
Güller tekin gülümsenir özüme (25)

Gelmişem ki sene déyem râzımı
Bir ot tekin can yanduran suzımı
Men séylinen reng édirem özümü

Héç-kim bilmez batnımdan bir haber
Nice menden bu ruzgar ot çeker (30)

Yel oynayub Dina dağlar tufandı
Her günümüz geçen gündən yamandı
Ruzgar (cowrundən) bağrum büryandı

Gelmişem ki qarlarınğan ağlayam
Ruzgarınđ cigerini dağlayam (35)

Duman gelib Dina başınđ bürrimiş
Qucalarınđ hamu yérde çürrimiş
Cevanlarınđ qocalmuşdır qarrımış

Otuz ildir yolum senden tarıldı
Sensiz mene bu géng dünya darıldı (40)

Çoğ yaşıng var Dina démém qocayıng
Owc üstünde bulutlardan ucayıng
Söyle görem bu dünyaynan niceyng

Yalan dünya bizi atub hevese
‘Ömrümüz quşunu salub qafese (45)

Dina söyle dudmanlar nic-oldı
Rezm u leşker yel cevanlar nic-oldı
Tiğ u senan-dağ meydanlar nic-oldı

Ne tarlanlar tolanmamuş başınđa
Ne qanlar ki ağmamuşdır daşıngda (50)

Sen ki Dina çoğ devranlar görmişing
“Giy u guderz” pehlevanlar görmişing
“Zal u Rüstem” qahramanlar görmişing

Söyle mene “Kéyhüsv” nolubdur
Bijen neden damanınđda olubdur (55)

Dina sening dürr ü güher ħarmanı
Qaşqaylar buyrahmedler vatanı
Qoç igitler ner-aslanlar meskeni

Tows u nowzer yel geştasb nic-oldı
Lor kişisi Kaylohrasb nic-oldı (60)

Bir danuşsen Dina bizim éllerden
Başdan göçen yaman ay u illerden
Bir de söylesen ħuruşan sellerden

Hicran çeken bülbüllerden bir danuş
Per per olan ter-gullardan bir danuş (65)

Bayram gelib gül ü reyhan coşanda
'Andelibler şur-u 'ışkka düşende
Tiho, keylig sese bir bire hoşanda

Behişt olur Dina sening yellering
Ne göyçekdir hoş reng-i taze, güllering (70)

Seher çaqlar serin serin yéling var
Bulutlardan ipek tekin téling var
Dile gelsing Dina yahşısı diling var

Dokkuz ayı iling sene yaz olur
Béle gelin tabi'atde az olur (75)

Çeşmelering gözlerinden ahıllar
Keyliglering daşlar üste oğullar
Ferahları saf bağlayub bağıllar

Birden kalğub gelib sudan içiller
Bir de kuma yatub sonda uçiller (80)

Bizim élda sehvætler var ıdı
Çoh gayretler şeca'atler var ıdı
Yahşısı meram hoş haletler var ıdı

Dina gel ta sene bir bir haleti
Beyan édem géçen gündén 'adeti (85)

Qış gécesi yıqılırdım şadman
Oturıb déyerdi nevrüz dastan
Gelerdi meclise safalı şérvan

Bele dandan heft bend neyi çekerdi
Üreklérde gam u şadlıq ekerdi (90)

Yél bulutu, soldan sağa bükende
Bulut göyden bulur yére tökende
Duman gelib dağ döşüne çökende

Çobanların sesi orda gelerdi
Néççeden bir körpe kuzu melerdi (95)

arı ana gece metel deýende
Gihre tilki bir gzn yyende
Ademi-zad deýu derisin geýende

Biz yuudan ukalardıg gzleri
Ta anlayak arı deýen szleri (100)

avs gdende som lekeri açanda
Byk elle gelib badan gçende
ı yurdundan yaz yurduna kçende

Duvarları hay u huynan aççarıdık
elle beder edib otdan geççeridik (105)

Yaz gniydi âna glim doırdı
Atam me'zun szlerini oırdı
Yağuıdu ildirimler aırdı

arı felek ta medarını uzadı
avs vriban neççe renge bezeddi (110)

içek bacı glli gyçeg ızdı
ç yaında bele uak azdı
Be ardaa bir tek bacı gzidi

Bamalıydı yol gedmesi, yurası
Oynayardı yaı ızıl, sırkası (115)

Her kim içün aardırdı z sesi
uğluğunan gldrirdi her kesi
Gah oluban bağlayardı nefesi

Diriliban gene divan eýlerdi
Aıretten yaı yaman sylerdi (120)

am bilmezdik biz de yaı yaırdıg
Baba kerem ıssına oynaırdıg
Gahı sl kim dala salub daırdıg

Uakıdıg yaı yaman bilmezdik
Nadandıg 'ahd u peyman bilmezdik (125)

Gn gdende dağ petuna batanda
aranulluğ Dina glge atanda
Ac urt gelib a ıyına yatanda

Bizi gözlerdin ta kırt kışa vurmaya
Kuzuları tikkeleyib urmaya (130)

Uşakudum çoban kıoyun sayardı
Kuzuları dutub çık a kıoyardı
Çoban nene gahdan yayuh yayardı

Men de kaçub kerebukul dutardım
Oynamağda, téz téz yéyib utardım (135)

“Haydar “kenden gelib ekin ekende
Ökküzünen yér üzünü sökende
Bize kıonağ olub kıılan çekende

Men de birden düz görende meydanı
Pek vuruban güldirirdim kıeylanı (140)

Çoh yahşıydı tahaflarınğ gelmeği
Obalara menzil édip kıalmagı
Uşaklarınğ hay kışkarık salmagı

Kıoyunlarınğ kölkesini talardığ
Tahaflara vérib acil alardığ (145)

Kıaradağdan oba göçüb gelende
Bor lök yolda öğün ayıb salanda
“Ayaz” giling iti yurdda kıalanda

“Şirin daza” çapdurırdı atını
Şir şir déyib çakurırdı itini (150)

Kıuş sesini taklid édib ohurdık
Daş tellesin toğ toğusun toğurdık
Tika ninen çıyan gövde soğurdık

Yan yan, baş baş, kıoyub telle atardığ
Oğundurub, kıuşlardan biz dutardığ (155)

Göz gezdirib dağda şikâr görende
Heyçi gédib gel çeşmeye sürende
Owçu kıulu ak yazanı vuranda

Bizde kaçub o şikârı sökerdig
Cigerini ot üstüne tökerdig (160)

At culuna hatem gumpul drerdi
Tur dayçaya atub minib srerdi
Ŗık Ŗıkkıyı Ŗehrigine, vurardı

Onda gdib yoldaŖların tapardı
Onlarınan, kuŖa koyub çapardı (165)

rkek atlar madyanlar varıdı
Horasan Ŗerrk, kheylanlar varıdı
Ceyran basan hb u zenanlar varıdı

RaĖŖ u Ŗehper o nesmanlar nolubdur
Ŗebrenk. Ŗebriz. heleyvanlar nolubdur (170)

Gellah gelib çay cenkle dolanda
Mestlkleri darga cerre salanda
Kef ağzundan tkb tablın çalanda

Bir grmeli sahneyidi savaŖmaĖ
Birbirinin talaŖ dib dolaŖmaĖ (175)

Oba gçb” lekk-i tekk” e vuranda
Gç stnde uŖaĖ krpe soranda
Yol kıyında pırlklek grende

Paltalardan biz tiliŖe zerdig
Pırlklek ağacuna dzerdig (180)

O yle ki btn yaĖuŖ yağmadı
Koyun geçi sorulmadı doğmadı
Keyvanılar eslen davvar sağmadı

Yadungna dir kse gelin çaharddığ
Sağqalını un tkben ağarddığ (185)

Karre olub l qahatlığ gelende
‘Aceb karrı, Ŗam acundan lende
Atam kenden birazca un alanda

Biz ağ yre Dina ayran dyerdig
Buğda az var ıdı ellim yyerdig (190)

AĞ bulutlar Dina! Penbe yağanda
Melhe ŖiŖek geçe qaŖda doğanda
Ana durub zek sudunı sağanda

Bişirende men ağızun yéyerdim
Ondan sora “dağlar noldi” déyerdim (195)

Ne yahşıydı köçhay köçde qarışmag
Birbiriynen hallaşuban görüşmeg
Cahal oğlan adahlıynan erişmeg

Öz tutardı, kız bahmazdı oğlana
Söz çıgmaya bahtı birden bağlana (200)

Yurdçı atlı él diminde çapardı
Kaykaç édib raqıb burkın çapardı
Telaş édib bir taze yurd tapardı

Oba gelib yengi yurda konardı
Bulutlıgdan miğ u tohmağ yonardı (205)

Bir gün oba köçüb geldi oturağa
Şiraz aşıkar olub çıhdı kabağa
Yahın oldıg aqam şah-ı çerağa

Ana durub öz imama döndürdi
Yağlu pilte dutub dua gönderdi (210)

Görmeliydi éling dağdan aşmağı
Çahnaşmağı sél kim başdan daşmağı
Safalıydı gelinlering yaşmağı

Qız gelinler at beze déyib minerdi
Kaykaç édib çabık minib énerdi (215)

Düz-i kürdde, géce uğru gelende
Bor koyunu, qaşdan çıkıb külende
Çoban nevrüz haber olub bilende

Hu édiban uğruları komuşdı
Uğru kaçub göz deminden somuşdı (220)

Peşin peşin koyun düzden gelerdi
Körpe kızu emişirdi melerdi
Yaz çaqunda payizeler gelerdi

Rugah olub kızu ayrı yayılır
Anasından ayrı gedib sayılır (225)

Dinglerdi zeng şaha zing boynunda
İnglerdi geççi qaşing qoyunda
İt qurdunan cer éderdi goynunda

Çoban urum şam vérirdi, duvara
Seslenirdi qurd gelmeye huvara (230)

Süri gelib, dangahundan géçerdi
“Haydar ‘emmi” sütlüleri séçerdi
“Qara leceb” günde dandan qaçardı

Emcekleri yaqm ıdı dağula
Pırh atardıg bu kek belkim sağula (235)

Bayram ıdı aqşam gédding görüşdig
Küsmiş idig gam oğhynan barışdig
Qoca qarri ahvalini soruşdig

Hüb degildi bayram çaqı qahr édmeq
Şehdimizi ağız içinde zehr édmeq (240)

Safa vardır yaz çaqunda güllerde
Mahmar çoban sürü yayar çöllerde
Üngli qoyun küp yuyunur göllerde

Yaşşı işdir qoyun qırmaq yaz demi
Hatrada hemişe var güz demi (245)

Yaz çaqunda küp küp giderdig dağa
Donbalaq bulduga çöl yıqmağa
Gahı birden el éderdik orağa

“Bunusurh” u “kebab otu” biçerdig
Qar getirib berf-i şire içerdig (250)

Yaşşı “bulher” “qasn” “gendek” varıdı
Kamah kettu işqın mindik varıdı
“Şekerekde” naql u qandık varıdı

“Gunaş” “luppu” “suqanaqlar” yâd olsun
Gelen géden hüb qonaqlar yâd olsun (255)

Towsan günü meyl-i derviş düzünde
Toy olurdı çay çeşmening gözünde
Reng çalanda duvaq gelin özünde

Cahal oğlan eyac dib apardı
Baydađlarınđ almasığı apardı (260)

Cahal ızlar rengin libas geyardı
İkki bağlı toy dgsn dyardı
Saf bağlayub hayine heli dyardı

Desselere bağlallardı yağlıı
Kil vuruban sllerdı sağlıı (265)

Ne yağsıdır yer toyung saz u sadası
Ağur hli cenknamesi nevası
Birbirinen grğmaı safası

Hliiler mydan tapub dzlr
Gzel kiligtekin asa szler (270)

Ya şul mağmel gyib Dina dađlarınđ
Bađalarınđ kappularınđ bađlarınđ
Ne yağsıdır burda towsan ađlarınđ

Gelib greg ub safalı dağungı
Behiş tekin glzarınđı bağungı (275)

Damanınđda medreseler urardığ
Dam yrine biz ağ adır vurardığ
Tenefinge aşeng gumpul drerdiğ

O ağ adır, medreseler yad olsun
Mu'cizeger mu'allimler şad olsun (280)

arığegi yarpağların aanda
Ağur ller damanınđdan kende
Oba gdib servi aydan geende

Gynm ister gene uşağ olaydım
Bu gemegde seslere salaydım (285)

Bir olaydı "marbur" seneden geydim
Nce nefes serin suyun ieydim
owul iek yarpuzlarınđ bieydim

Bir gezeydim gy imlerinđ kemini
Unudaydım, bu dnyanınđ gamını (290)

Inağıydı Dina! Sening éllering
Göyçegiydi çiçek güllü çulların
Çoğ yahşıydı latif serin yéllering

Daha koyun çölleringde béslenmez
Çobanların düdükleri seslenmez (295)

Dina'sı saht behiştindir yaz çağı
Kaynar coşar her taraftan bulağı
Görmelidir çiçegining yarpağı

Çeşme, çimen sünbülleri yahşıdır
Bağ u bostan bülbülleri yahşıdır (300)

Şad efsiler "kayağları" gulları
Teravnıya şor "kengerleri" "zolları"
'Itr éyleyir mihek karanfulları

Bir kim bahsa "mellağbad" yurduna
Karış éder orda ecel kurduna (305)

Bir gün biz de konağ oldug "keyhana"
Séyr éyledig dağda gül ü reyhana
Hünermendler varı geldi meydana

Hul oğlağun etin kebab éyledig
Derdimizi Dina sene söyledig (310)

"Hulakuğan" setarmı dindirdi
Burmağunu perdelere mindirdi
Üreglering perdesini sindirdi

"Mahmud hanın" güzel merdane sesi
Teng éyledi üreglere kafesi (315)

Ruzgarın çerhi daim gezeyür
Şuğ gelintek dünya özün bezeyür
Harislering üregini üzeyür

Haris bilmez çerh dolanur 'ömr geçer
Ecel gelib onu gelinden seçer (320)

Bu dünyaya güven bağlama yalandır
Alladançı ala hallı ilandır
Her ne séveng ağır seni çalandır

Baħung kimler gelib yere yatmadı
Ne sultanlar tacun hêçe satmadı (325)

Dunya şom gelin dir hemser yuwudmaz
Gunahı arturur derdi suwudmaz
Yara salur üreglere uwudmaz

‘Aql gerek güvenmeye dunyaya
San‘an kimin göyn vérmeye tersaya (330)

Kimlerden kimlere ƙalub bu cahan
Noldı ƙarun genci hani Süleyman
Bir dörd gün birine dolanur devran

Ezelden ƙassabdur ecel devrana
Dolanur bu ƙassab daim insana (335)

Daha sönüb insanlıƙıng çerağı
Ƙardaş olmaz ƙardaşımıg dayağı
Ƙonşu almaz ƙonşusunung surağı

Bilmem kimler halkı béle ƙandurub
Mahabbeting na-halunu yandurub (340)

Merdlig mensuğ olub namerd çoğ olub
Sadaƙat tükenmiş gayret yoğ olub
Çoğ kimseler öz ‘ömründen toğ olub

Allah kessin, namertliƙıng çöregi
Ƙan olmuşdır merd oğullar üregi (345)

Barışmağlar çekilibdir savaşa
Daha baħmayır Dina! Yoldaş yoldaşa
İnsanlıƙ yoğ dönüb ayrı ƙumaşa

Bir dönümlü kimse yoğdur döne bir
Bil ki benim derdim otu söne bir (350)

Bir kimseye pés yerde gün batmasun
Hêç igiding baħtı köle yatmasun
‘Akl gerek ‘ömrün hêçe satmasun

Sultan olsa taħtı çıħar elinden
Élhan olsa ayrı düşer élinden (355)

Gelib gerdiş éder çarh-ı ruzgar
Biz gédereg Dina kıaldang paydar
Bizden kıalur hıub u péslig yadgar

Beyan édsen gelenlere dastan
Gédenlering reftarundan bir nişan (360)

Dina! Bizde gün tek birden batarag
Şirin ‘ómrü ahrır héçe satarag
Cam-ı murgdan mey nuş olub yatarag

Uşaklara vérsin dunya pendini
Ata kimin zendeganlıq fendini (365)

Daha ‘ómring peymanesi dolubdur
Cevanlıqıng ter-gülzarı solubdur
Men bilmenem yar u yoldaş nolubdur

Héç kimsening hoş devranı dönmesin
Şad ‘ómrüning çeraqları sönmesin (370)

Héç bilmenem Dina néçün göz aqlar
Üreg aqlar kıalem aqlar söz aqlar
Setar aqlar sentur aqlar saz aqlar

Uzaq hicran haçan vasla yétişir
Üreklering yaraları bitişir (375)

Dina! Noldı yahşılaring göyçeging
Bilmem neden aqarubdur birçeging
Gülüing gülmir açulmayub çiçeging

Bir dem gül ta özüing güle üzüme
Kıocaluqda bir can gele dizime (380)

Aqlasunlar göy düşlering bulağı
Döy gülsünler gonçalarınğ dudağı
Safalansun élimizing yaylağı

Onda kıonag göy çemenli yurdlara
Baqlayak biz tenefleri murdlara (385)

Dina! Hergiz gül cemaling solmasun
Şad göylüing gam gubarı almasun
Bulaqlarınğ gözü daşdan dolmasun

Çoğ kimseler gelib burdan geçdiler
Bulağların şirin suyun içdiler (390)

Dina! Kışın yazaya dönüb dayansun
Yuhudaki yatanların uyansun
Güller çihib çöller rengine boyansun

Étişiydi bağçaların alması
Armutları errigleri héyvası (395)

Dina! Daim gonçelerin gülsünler
Bülbüllerin ses birbirine salsunlar
Tanuşların gelib seni bulsunlar

Balang “Mansur” gelib burda avlana
Bülbül kimin çemeninde tolana (400)

(2)

2.2. GÖRÜŞ DİNA’DAN

Géce gündüz Dina hier u ferağdan
Görüşinge hasretliydim ırağdan
Héç kesilmez ana mehri uşaqdan

Körpe uşaq séver daim anayı
Ana kimin yahşı güzel Dina’yı (5)

Dina şevkden uzağ yolu göçmişem
Bir kuş olub dağdan dağa uçmuşam
Seni görüb gonçe tekin açmışam

Yengi başdan gelib sene yétişdim
Gözel mekan hub vatana yétişdim (10)

Şükr éderem dina gördim özingi
Gene yahşı güzel güllü yazungı
Bülbülüngi hoş nevangı sazungı

Bezenmişing gül çiçekden çemenden
Beneşeden naz béslenmiş semenden (15)

“Keyhan” dédi bir hemayış yoldadır
Bu mahfilde Dina adı dildedir
Yoldaş sende gel ta fırsat eldedir

Men de dédim hem fal olur temaşa
Çoğ yahşdır yoldaş yéte yoldaşa (20)

Damanınga Dina mesken vurmüşak
Sening için bir hümayış kırmüşak
Gülleringden, birce. birce durmüşak

Şakayıklar sürme çekmiş gözüne
Gönçelering gülir adam üzüne (25)

Yamaçlarınğ döşenmişdir çiçekden
Ağaçlarınğ köynek géymiş piçekden
Gözlerime göyçektereng göyçekden

Safalanmuş Dina güllü camalung
Étirmişdir nihayete kemalung (30)

Ayruhsudur Dina yahşı güllering
Görmelidir çiçek güllü çöllering
Kıardan kıopan serin serin séllering

Her ne déyem sen yerleşmeng sözüme
Senden yiter daha gelmez gözüme (35)

Dina! “Kuh gül” bürrünmüşdir çiçege
San gelindir gül taħubdur birçege
Her kim varsa “si saht” yolu deştege

Onda bilir ne yaradmuş yaradan
Taze anglar ağ u göyi kıaradan (40)

Gene geldim dürdaneyi görem men
Güllü mekan ħub benayı görem men
Gözel “şehid” pandayı görem men

Bu yaylaķınğ hevası ħoş suyu ħoş
Çemeni ħoş gülzarı ħoş buyı ħoş (45)

Görmelidir göreng “kıara bulakı”
O ’öllüyise bir fanıng oturaķı
Yahşı yerler farsımdan yeylaķı

“Kelbililer” Dina dağlar kırdıydı
“Havz-ı daling” cevad ĥanlar yurdıydı (50)

“Kaş-ı mestaning” ucalarınđ başıdır
Kıbbelering san bir üzük kaşıdır
Dina dađınđ dür-ü güher daşıdır

Bizim için çoğ kıymetli dürüngen
Torpađlarınđ kıızıldandır, zerengen (55)

“Çeşme meşing” kıardan kıopır serindir
Hevası ĥoş suyu baldan şirindir
Senden kıopan çaylar Dina derindir

Marbur, Ĥırsan, Beşar tekin çayınđ var
İnsanlara sukıatınđ var payınđ var (60)

“Lay-ı surĥdan” “Sıçanlunga” varmuşam
“Derviş eken” yaylakıunđı görmüşem
Men de Dina çoğ devranlar sormuşam

“Kara gölüng” “reme çerinq” yahşıdır
Çowul çiçek ter bolherinq yahşıdır (65)

“Aķ gül” aķub nesterening ter gülüng
Görmelidir lalelerinđ sümbülüng
Hertarafdan oĥır Dina bülbülüng

Gözel keylig daş üstünde kıazlar
Göyn şad olub ĥam üregden pozular (70)

Gül issinden bayramınđ ĥoş yazınđ ĥoş
Bülbülüng ĥoş avazınđ ĥoş sazınđ ĥoş
Uçu kıuşlar tarlanınđ ĥoş bazınđ ĥoş

Bir ne déyem az démişem men senden
Sening tekin göyçek güllü vatandan (75)

Açulmuşdur bayram gülü yaz gülü
Çemenlerinđ “kıoç gülüsü” sünbülü
Bir tarafdan şavkıa salır bülbülü

Güzel yérdir Dina! “sultan çemeni”
Bir kim diler göre béle güleşeni (80)

- Towsan günü kıaryatakı yaz olar
Kıar, érriyer gül çiçekden yér dolar
Kölge kerez yaşul çalar guy çalar
- Ruh şad olar kıarçoylı isinden
Kıulağ duymaz pesin kilig sesinden (85)
- Yélli yurdda Dina daim yél geler
Kıış günleri tufan geler sél geler
Yaz çaķunda san behiştir gölgeler
- Göngül ister göre serin hevasun
Séyr éyleye birdem süre safasun (90)
- Burda hıubdur çoban sürü yaymagı
Ter bulherden kıoyun yéyib doymagı
Pesin çaķı daradmagı saymagı
- Safalıdır göreng bijen gedigi
Kıoyun yaya çoban çala düdügi (95)
- Bahmalıydı éling kıonub göçmegi
Düşenlerin birden çıķıb kıaçmagı
Kıarkılıgı yérden kıalhub uçmagı
- Çıķmaz Dina owçularınğ yadından
Bişirinde doymag olmaz dadından (100)
- Bir olaydı él yaylaķa tóküle
Şıkar içün ordu dağa çekile
Bir olaydı zaman çarķı büküle
- Daşlı dere ferasları hıallana
Deste deste at terkinden sallana (105)
- Yadıngnadır Dina keylig şıkalı
Şıkar-gahlar hıub owçılar revalı
Kıonaħluklar kıorulardı safalı
- Ėaz bostanınğ hoş çemeni hıuşudu
Bu bostanda daim ‘ayş u nuşudu (110)
- Ne yahşidir göreng güllü “kakanı”
Gözel yaylaķ keşkıüllüler mekanı
“Çal-ı kelağ” “kiliveri” “maşdanı”

Bir ne baḡang daḡ deresi güllidir
Gelin kimin iys u buyu héllidir (115)

Dina!"Murgah" buylaḡıng güzidir
Behişt déseng henüz onung azdır
Yazı yazdır déme yazlar yazdır

Doymag olmaz hevasından, suyundan
Bulbulundan, gulzarından, buyundan (120)

Bir kim görse "Güllüdere" gölünü
Tahsin éder yurdlakunu, çölünü
Göngül sever gezeng saḡ u solunu

Medhuş éder bir göreni gül issi
Bir taraftan nesim issi, yél issi (125)

Gédmelidir gedeng "çeşme çınara"
Hub mekana yaḡşı ballı gülzara
Göyn şad olur gédseng béle diyara

Çebkinlining taze çepkin giyahı
Görmelidir göy caşırı kamahı (130)

Dina! "O nehr" bir behiştir yaz çaḡı
Towsan günü çoḡ serindir bulaḡı
Safalıdır "xonalkası" yurtlaḡı

Zelal suyu abşar. abşar revandır
Süzüluban san bir şahmar ilandır (135)

Yél esende oynar gülüng yarpaḡı
Seyri canum séver vatan torpaḡı
Kocalmuşam coşmir tab'im bulaḡı

Hub oḡşayam déyem Dina! Daḡungdan
Bayramungdan gülzaringdan baḡungdan (140)

Bir olaydı men yaşamam yaşıngça
Gözel Dina daḡlaringça daşıngça
Simurḡ olub bir ucalam başıngça

'Ömrüm yazı başlanmamuş baş olır
Kipriḡ vurang bir gül açub téz solır (145)

Yalan dünya insanlara yurd oldıng
Merd olmadıng namerdlige merd oldıng
Sürü yaymang kızulara kırd oldıng

Bir kıssabang acgöz olmaz gözing toħ
Çoħ kimsening adı kıalub özü yoħ (150)

Ne kimler ki, gelib burdan geçmemiş
Hoş geçerdib serin suyun içmemiş
Ne Hüsrev'ler bura kıonub göçmemiş

Söyle Dina "Berd-i Şahing" daşundan
Başdan geçen ruzgardan yaşundan (155)

Gözel Dina gözellering göziyeng
Divanlarda şa'irlering söziyeng
Bizim için zendeganlık razıyeng

Bizde senden örgenmişik ham yémek
Çetin günler gussa yémek gam yémek (160)

Dina sening düşmenlering hevar olsun
Dev tapmasun idgin olub tar olsun
Her hüzanda Allah sene yar olsun

Ta başarang sen همیشه guy kıalang
Dağlar içre hamu dağdan suy kıalang (165)

Zulm édenler béli Dina kıırsın
Gerancanlar kıolu daldan burulsın
Yaħşi birliğ húb ihsaslar dirilin

Koyta zulmung yurd yuvası dağula
Kıurt geliban kıoyununan sağula (170)

Yaħşılığing afét çoħdur dalında
Daim gezer onung saķ u solunda
Gözelliging şeytan vardır yolunda

Pés afetler bu şeytanlar yuğ olsun
Şad u şenliğ miħribanlık çoħ olsun (175)

Haris 'ömrü bu dünyada çoħ olmaz
Ming il olsa aħır gözü toħ olmaz
Yaħşı péslig kıalur Dina yoħ olmaz

Yaşşı olur yaşşı ‘ömring kutası
Bir ne azter yiter dünya cefası (180)

Dil aç Dina ne göçmişdir başıngdan
Henüz neden an tklir daşungdan
Baş aardmag geçmişingden yaşungdan

Söyle görem ne göçmişdir vatandan
Candan geçen serdar aryu berzenden (185)

aşaylar torpağınga can vrmış
Buyr-Ahmed’ler damanıngda an vrmış
Bugun nie dşmen bizden yan vrmış

Etegingde merd oğullar yaranmuş
Sowlet kimin ahramanlar trenmiş (190)

Kimler idi ecnebiyden der dşdi
etin gnler vatan iin dgşdi
Cihad dib din yolunda savaşdı

İndi Dina yyen iin o olub
Merd kişiler lb itib yo olub (195)

o kimseler bu dunyaya geldiler
Devran srb aır bir gn ldiler
an, paşalar, hamu, torpağ oldılar

H kiminen dünya başa vurmadı
Bir kimsening nikahunda turmadı (200)

Göyn iinde Dina sevdik biz seni
Sening tekin yaşşı gzel vatani
Kimse görmez ble gll emeni

Bir behişteng yr znde belliyeng
Dağlar ire göyn gznde belliyeng (205)

Yaşşı yrdir greng “Taht-ı Sleyman”
Syr eyleyb gezeng “suyur” “munde gan”
“Umle” den “our ayı” “cub sultan”

Serin serin eşmelerden su ieng
Na’nalıdan. na’na bieng gl bieng (210)

Şanlı Dina seneg dağlar yoldaşı
Sehendinen savalanıng éldaşı
Ezelden siz hamu bir bir ıardaşı

Yér titrese hayil olung bir bire
Çetin günler himmet kıling bir bire (215)

Bayram çaķı buy balanga bağanda
Serin sular düşleringden açanda
Şeyda bülbül gula ıarmağ tağanda

Şadlıķ yaşı gözlerimden süzüler
Gam perdesi üregimden ıazular (220)

Bir güzel kız gördim bulağ başında
San ayıydı çığıb ondörd yaşında
Tufanıdı gözlerinde ıaşında

İnce kızlar gelib bağı gezeller
Bađçalarınđ ğonçesini düzeller (225)

Bu gözeling san laledir yanağı
Bala batub kıızıl 'innab dudağı
Ğonçelenmiş sinesining budağı

Ayine alub sünbül saçı besleyir
Gulab sepib gahdan dabir isleyir (230)

Yaz günleri él yaylaķa ğeçende
Gel durnalar düzüm, düzüm uçanda
Gül budağı çiçeklerin açanda

Şeyda bülbül dillendirir sazını
Gülistana déyer 'aşķıng razını (235)

Uzađlıķdan Dina sene söz dedim
Sene daim güzel dedim göz dedim
Dođķuz ayı iling sene yaz dedim

Sözüm halkı camalinge acalddı
Hayf ki sening hicring meni ıocalddı (240)

'Tabi'atden taķlid edib iş gördim
Sözlerimde tabiata ruh verdim
Bir perde tek güz demine men serdim

Bir baharang taqlid asıldan yahşıdır
Hicr u firaq burada vasıldan yahşıdır (245)

Sen Leylaying Dina men bir mecnunam
Gece gündüz hicranıngdan dalhunam
Men hüsnüngden her ne déyem ma'zunam

Dunya bilsin güzellering gözüyeng
Sözçilering yahşısı ince sözüyeng (250)

Ta'lim vérdim insanlara ottuz il
San bağçada béle dirdim gonçe gül
Baralına özüng bizden éd kabul

Daha bize bir üregi yanan yoq
Sözümüze bir inanan kıanan yoq (255)

Ottuz ilim gelib başdan baş oldı
Dörd bir yanum yoldaşlardan boş oldı
Kamum aqır nuş yérine niş oldı

Bu ülkede Dina kıadri bilen yoq
Bizim gözing yaşın aqır silen yoq (260)

Yaz devran var yahşısı pési yaz durar
Pés 'ameller kıub 'ameli pozdurar
Şeytan dér ki harisleri uzdurar

Göyn vérmeying bir dem şeytan gepine
Yapuşuq siz o yaradan ipine (265)

Bizden sora göynüq bağı göy olsun
Dörd bir yanuq çeşme çimen çay olsun
Etgingde Dina towsan tüy olsun

Kıoy ta éller damanıqda kıoş ola
Yaş gülünüq gözü dolu yaş ola (270)

Dina! kıoy ta bayram gele yaz gele
Başa çata hicran şamı bülbüle
Sen bir gül ta men de gülem gül güle

Her ne vardır bayramdadı yazdadı
Bülbül ağızı zemzemedede sazdadı (275)

Hasretli göz yahşı gözler ırağı
Daim ister söz işide kulağı
Bülbüllerin oğuyanda yaz çaķı

Onda bil ki “Mansur” göynü hevesde
San bir kuşdır Dina kalub kafesde (280)

23 Tirmah 84
Mansur Şah Muhammedî

(3)

2.3. DAĞLAR KOCALDIM

Bahıyram başıngıza dağlar yolum yoğ
Ruzgar cevrundan hal ahvalum yoğ
Yürri terlenidim per u balum yoğ

Kocaldım, kocaldım dağlar kocaldım
Siz cevan kalıngız men de kocaldım (5)

O günden ki, el özişem men dağdan
Kesib budandım él ü oymağından
Hasretli gözünen bahram ırağdan

Kocaldım, kocaldım dağlar kocaldım
Siz cevan kalıngız men de kocaldım (10)

Yaz olmuş bülbüller gelmiş çemene
Tabi‘at dirilmiş cevandır gene
Göynüm kuşu pervaz édmez gülşene

Kocaldım, kocaldım dağlar kocaldım
Siz cevan kalıngız men de kocaldım (15)

Ne yahşı yaşludur sizing başuyuz
Gonçeler açulmuş köydir düşüyüz
Göze cevana yüz çoğdur yaşuyuz

Kocaldım, kocaldım dağlar kocaldım
Siz cevan kalıngız men de kocaldım (20)

Oğur şeyda kuşlar keylig seslenir
Şebnem bu 'itr éder güller islenir
Gelib damanınızda éller beslenir

Ƙocaldım, Ƙocaldım dağlar Ƙocaldım
Siz cevan Ƙaldınız men de kocaldım (25)

Çiçekler sarkadır bulağlar revan
Serindir hevayuz dil-keş dil-sitan
Mansurram şikeste Ƙocalmuş tarlan

Ƙocaldım, Ƙocaldım dağlar Ƙocaldım
Siz cevan Ƙaldınız men de Ƙocaldım (30)

(4)

2.4. HER KİMİNG BİR SÉYR Ü MEKAN VARIDIR

Ezel gün ki bu dünyayı sévdim men
Bilmedim ki derd u hicran var ıdı
Bir kuş kimin yére saldım men mesken
Ğafilıdım Ƙafes zından var ıdı

Beheşti yaradmuş yekta biy-bedil (5)
Hevası dilnişin suyu selsebil
Cahan yaran daver yağın bil
Mahşer günü adl u divan var ıdı

Biri bülbül kimin séver gülünü
Biri mecnun tekin gezer çölünü (10)
Hıoş 'aşık ki 'aşkıng séçer yolunu
Öz yoluna 'aşğ u iman var ıdı

Biri fenafillah çatar kemala
Biri her ne Ƙaçar düşmez revala
Biri gümrah olub yéter zevala (15)
Her kiming bir seyr u mekan var ıdı

Bağung bu dünyanın geda şahuna
Her kim giriftardır 'amel çahuna
Mansur ümidvardır hağ dergahuna
Bu dergahdan ayrı hayân var ıdı (20)

(5)

2.5. DOST CEMALİ

Her kim bahsa bir h ub a uğ g z nen
Onda bilir irfan yolu hayandır
'A k ol ki sin  atmak olmaz s z nen
Yolu uzağ ma sadı  oğ girandır

'A k  urunda g r ng h lkat razunu (5)
G l 'itr ndan biling b lb l s z n 
 o  cemalda g ring yaring  z n 
G n  alanda dost cemalı 'ayandır

Bağ g llere ha  cemalı g r n r (10)
Ma' uk  z  'a k revalı g r n r
Her ne ba ang dost kemali g r n r
 o  na k i li 'aceb ya şı cahandır

 eyda 'a k k l ha k ng ta'ati (15)
A na g ze a ikardır  evketi
Yaz u fayuz k ş u towsan ayıtı
K y a ac ng bir belki bir divandır

Cemalı bellidir belli g z nen (20)
'A klar s veller ah u s z nen
Seher-g h nalesi derdli s z nen
'Arifler ce nidir bezm-i revandır

Mansur yaring reyyis u buyu bellidir
Muhabbetde h lk u h yu bellidir
Hamu y rde reng u ruyu bellidir
G ng l tanur beske o  o  ni andır

(6)

2.6. DURNA CAN

G ydeki seslenen nevalı durnam
Menden pey'am apar ağur  llere
Menim ahvalumnan vefalı durnam
S yle  lkemize g ll    llere

 a kayı  lining g zel yaylağı (5)
 emeni,  ayları, serin bulağı
Canınan sev ller 'aziz  onağı

Bir dem qonax olsang bizim gullere
Yaz gelmiş bülbülüng şevku güldedir
'Aşıklar hevası hat u haldadır (10)
Ayaydun gécedir gözüm yoldadır
Can qurban él géden uzaq yollara

Dina'ning çölleri qarlı daqları
Çiçekli çemenli güllü baqları
Ne hubdur séyr édeng bayram çaqları (15)
Bir gezib dolanang saq u sollara

Bir éşid naz kuşum sen ney dilinden
Çalar ağır eli hicran elinden
Dé dinsic dindirsin farsing elinden
İnce burmaqlar şelal qollara (20)

Qurbanam durna can uzun boynunga
Baqquşub oynaşan açuq qoynunga
Menim sözlerimi yazsin göynünge
Apar bölük bölük qonan ellere

Déy yaqqı elimiz can qurban sene (25)
Şirin ülkemize gözel vatana
Mansur pervanetek ister bir gene
Tolana serhadde kızil güllere

(7)

2.7. HASRETLİ 'AŞQ

Taqqatım yoq bu firaqa hicrana
Lale kimin üreg daqlu ciger qan
Canum emanetdir yardan nişana
Göreydim üzünü teslim édem can

Göynüm bağı gam yelinden hazandır (5)
Hicran kafesinde qalmak yamandır
Géce gündüz arzum vasl-ı canandır
Sabrım tamam oldı Ya Rab pes hâcan

Bad-ı saba şeyda aşq dilinden
Söyle yara aman hicran elinden (10)
Bir gülüng dağı var hazan elinden
Men laletek daqlu oldum anadan

Göngül kşu kınmuş heves dağuna
Göynü ister döne cennet bağuna
Bağung göylümdeki hasret dağuna (15)
O cahandan mene kalmuş bu nişan

Hasretli ‘aşkıın canan özüne
Mecnunam sergerdan ‘aşkıng düzüne
Demişsem göyn vérem göngül sözüne
Ya vérem canumu ya tapam canana (20)

‘Aşk méyinden mest olmuşam divana
San dolanur şem‘ otuna pervana
Mansuram güvenmem bir dem cahana
Bu dünya fanidir puçdur bu cihan

(8)

2.8. DUNYA FANİDİR

Sağı getir camu doldur vér bade
Birdem dereng édme dünya fanidir
Ta göynüm bülbülü meyl-i nevada
Oğuya bu bağda gülistanıdır

Saba bir gün hazan vurur bu bağı (5)
Yandurur gülistanı lale yarpağı
Hasretinen aldak çemen surağı
Huşumuz bir yuğu dastanıdır

Gel ey ra‘na boylu şuğ u dil-nevaz
Kadem kıl gülbeye ta men çekem naz (10)
Na-kabil-i tuhfe ki ola pay-i endaz
Yağın bil ‘aşkıng şirin canıdır

Mecnunam Leyla yar mest u divana
Cemaling şem‘ine göynüm pervana
Elingde gezdiren dolu peymana (15)
Bu viran göylümüng kıızl kandıdır

Yéri bad-ı saba béisle sünbülü
Bésle lalezarı gonçeter gülü
Şükr éd Mansur bugün tab‘ng bülbülü
Edeb güzarinıng gazelhanıdır (20)

(9)

2.9. BEHİŞT KÜŞÜ

Men behişt bağunung Şeyda kuşuyam
Bu yer degil daim benim meskenim
Ezelden men ‘aşkıng hırka puşuyam
Hara varam hara ola vatanım

Emanetdir ‘aşk insanlar yanında (5)
Daim coşar sakit olmaz canunda
Her ne vardır hağ ‘aşıklar yanında
Budur ders-ü meşkim ezelden benim

Bir manzura men gelmişem vücuda (10)
Bir maşsuda baş koyıram sücuda
Bir ümide müntezirem mev‘uda
Çoğ riyâzet çekesidir bu benim

Men gelmişem hemi yeyem hem içem (15)
Hemi ekem hem götürüb hem biçem
Bir nice gün menzil édib son göçem
Cevelan vere yengi yurda towsımım

‘Aşkıng otu çılmaz Mansur! Bedenden (20)
Şu‘le çeker men ölede bu tenden
Eger baver édiserengiz siz menden
Açung kabrim gevaımıdır kefenim

(10)

2.10. HAÇAN OLUR

Arzum budur ayak ola nazenin
Gül özlü saķiler nazenan béle
Ne yağşıdır daim ola hem şarım
Ayaydun cevanlığ yazınan béle

Yaz çağunda gül séyrinde güllerde (5)
Tamaşa var çiçek güllü çöllerde
Safalıdır çay kiminde güllerde
Bu kuşa sunalar gıznan béle

Ne h bdur Őenligde g reng dildarı
Bir g ll  bayramda ‘ mring baharı (10)
Ağur heli çala Habib setarı
OynaŐa g zeller saznan b le

G ce g nd z ne h rum var ne h bum
Meyle gelmez dilber v re cevabum (15)
Bir olaydı benim bu gam kitabum
Oğuya nazlı yar s znen b le

Haçan olur g z m g re g z n 
Ra‘na kametini g zel  z n 
Mansur! Bir h lvetde gizliyen s z n  (20)
S yleye yar içün razn n b le

(11)

2.11. YARADUB

Yaradan  udrete  zing aferin
Ab u gilden  amer  zler yaradub
 udretinden ‘aceb eylemiŐ  arın
Ay suretde h mar g zeller yaradub

Yaradmuş ipekden ‘anber t lleri (5)
Bulurdan  ayurub nazik elleri
Dudağ  aymağ Şeker  dmiŐ dilleri
Şeker dilde Şirin s zler yaradub

Şirin  dmiŐ g zellering nazunı
Sohbetini sadasını nazunı (10)
Bu dunyada ‘aŐıng dad u duzunı
 o igidler ra‘na  ızlar yaradub

SalmuŐdır g ng le mehr u vefayı
‘AŐıka v rmiŐdir ‘aÇ u belayı (15)
Ferhada yazmuŐdır cevr u cefayı
Mecnun i n dağ u d zler yaradub

Gereg Şeker  yleyek yekta sultana
G zellikler yaradmuŐdır insana
Mansur i n hağ ‘aŐıngdan nişana
Sinesinde ot u g zeller yaradub (20)

(12)

2.12. SÖYLEREM

Hasretli bülbülem çekirem hicran
Gül yoğdur derdimi hıara söylerem
Yaring fırağundan oldum na-tevan
Na-tevan halımı yara söylerem

Müddetdir ki ayrılmışam élimnen (5)
Tefriğa céranem ayrı gelimnen
Bir ğamlı bülbülem ayrı gülümnen
Söz hicran men gülzara söylerem

Gel ey Leyla sıfat sır u tınnazum
Sensiz hoşı geçmez bayramum yazum (10)
Uzağ gécelerde nazu niyazum
Mecnun kimin men dağlara söylerem

Men hayalda ola direm bazımı
Göynüm içre sağladirem razımı
Dilber eger қабуl édse sözümü (15)
Hassa sözüm men dildara söylerem

Bu devrede olmaz déyeng ser kese
Sırrıng açang sırrıng déyeng bir kese
Mansuram derdimi démem her kese
Hallac tek razımı dara söylerem (20)

(13)

2.13. MENEM MEN

Bir hağ ‘aşkıng size dérem sırdaşlar
Ezel günden giriftarı menem men
Dili ‘aşık sevda kerem қаardaşlar
Has metaıng harıdarı menem men

‘Aşğ beladır bela dédim güvendim (5)
San bir bela öz canıma қазандım
Hoş görmedim ya nar-ı otda men yandım
Bu sevdanıng ziyankarı menem men

Men ‘aşkıman göz açmışam dünyaya
Gelmedim ki él bağlayam cefaya (10)
Bir vasl için baş koymuşam sevdaya
Gece gündüz bi-ķararı menem men

‘Aşıklardan çoķ démişler efsane
Bülbül güle ‘aşık şem‘e pervane
‘Aşk bir midir benim göylüm meyħane (15)
Meyħanening mey gusarı menem men

Mansur déyer daim ah u zardayam
Héç bilmenem ne mekanda hardayam
Hallac kimin sanki başdan dardayam
Mülk-i ‘ışkıng şehriyari menem men (20)

(14)

2.14. SEVDİGİM

İntizarlı gözler yolda cananum
Ķadem rence kılib gelsin sevdigim
Sen cananum sen imanum sen canum
Ķadem rence kılib gelsin sevdigim

Téz ter gel ta devam tapa imanum (5)
Ķademingnen Ruşen ola cahanum
Ta baķidir bu cesedde tevanum
Ķadem rence kılib gelsin sevdigim

Hicranungdan men olmuşam divana
Taķatim yoķ bu firaķa hicrana (10)
Seni anda vérirem bir haķ kırana
Ķadem rence kılib gelsin sévdigim

Gece gündüz sening adıng dildedir
San bir bülbül şevķ u zevķum güldedir
Çoķ müddetdir benim gözüm yoldadır (15)
Ķadem rence kılib gelsin sévdigim

Haçan olur güzel nazar kıling sen
Sefalana visalungdan ruh u ten
Küllü ‘alem hasret çeker ne bir men
Ķadem rence kılib gelsin sévdigim (20)

Gizlenmişing sen zemana qoynunda
İntizarıng tavkı ‘alem boynunda
Mansur séver daim seni göynünde
Qademe rence kılb gelsin sévdiğim

(15)

2.15. NIÇÜN DÉDİNG YAR GELMEDİ

Qasıd diling dilim dilim
Niçün déding yar gelmedi
Bu haberden sindi bélim
Niçün déding yar gelmedi

Oğır kuşlar saq u solda (5)
Men bir bülbül şevqum gülde
İntizarlı gözüm yolda
Niçün déding yar gelmedi

Gelse cesede can geler (10)
Tevan gelib iman geler
Bir démeding canan geler
Niçün déding yar gelmedi

Derdkarıdır édmiş eser (15)
Hicran şamı olmaz seher
Sen vérmeding bir hoş haber
Niçün déding yar gelmedi

Mansur déyir derdim biling (20)
Çara édib derman kıling
Lal olaydı qasıd diling
Niçün déding yar gelmedi

(16)

2.16 BİR GÜN

‘Aşık göngül çoq sen olma bi-karar
Yéter bu hicran payana bir gün
Yağub kimin sabr éd oldung kamgar
Yusufing bulunur Ken‘ana bir gün

Ğam yéme yaz olur dünyamız cevan (5)
Dolanur bu gerdun döner bu devran
Bülbül kim taqat éd qalmaz bu hazan
Teykan aqır döner reyhana bir gün

Bayram gelir bülbül güle yétirer
Sünbül çıhar süsen dile yétirer (10)
Dil dilbere dilber dile yétirer
Dolanur şem'ine pervane bir gün

Ezelden 'aşıklar çekeller feryad
'İşk başdan daşanda iyleyir bidad (15)
Bitün dağunu kızardı Ferhad
Ta yéte Şirin tek canana bir gün

Zahidler zevk éder canan 'aşkına
'Arifler diridir 'irfan 'aşkına
Mansurıng arzusu canan 'aşkına (20)
Can vére canana merdana bir gün

(17)

2.17. DÖNEM ASLA

Dost göylümden almuş karar
Men bir çara kılabilmem
Gamım çoğdur yoğ gamgüsar
Bir danuşub gülebilmem

Yar görüşü çoğ çetindir (5)
Fırakundan göyn gamındır
Beske mene o yağındır
Men bi-neva bilebilmem

Dilber mene kılma cefa
Fırağunğı bilme reva (10)
Hağ 'aşkıam bilmem riya
Sözüm hağdır hile bilmem

Arzum budur dönem asla
Hicran söne çatam vasla
Atam hata érmiş nesle (15)
Bu mekanda kılabilmem

Men Mansurâm daim mey-nuş
'Aşk meyinden mest u med-huş
Derya 'aşkıam, érmiş huruş
Men huruşdan sala bilmem (20)

(18)

2.18. COŞN U ŞENLİK

Bir meclis kırmuşak bugün gelse yar
Mubarek kademî gulbaran olur
Bu coşn u şenlige meyl édse dildar
Kadem bir kademe can kırbân olur

Bugün yanur şem' otunda pervana (5)
Bugün göngül vasl olur canana
Bugün dolar 'aşk meyinden peymanâ
İçilür badeler nuş-ı can olur

Bir yandan dolanur saķı peyapey (10)
Bulur eller üste gezer cam-ı mey
Bugün zehre 'arşda çalur çengüni
Hoş-neva mutriblar nağmeħan olur

Bugün 'aşık üzer 'aşkıng gölünde (15)
Bugün vamağ gözü 'azra yolunda
Mecnun Leyla séver Necding çölünde
'Aşık otundan yeri beyaban olur

Gerçek 'aşık bugün yalvarur yara
Can vére canana yéte dildara
Mansur perva édemez çeksinler dara
Tökseler kanını cavidan olur

(19)

2.19. KIRBAŞUM

Kırıcık başlum ħub görürem gününge
Kara başung olub ala kırbaşum
Dişi kese döndürmezding önünge
Dérding gas canung ala kırbaşum

Sen sévmezding yoldaş husbazları (5)
Gah dérding almam kıru kıuzları
Begenmezding güllü göyçek kıuzları
Nice muħtac olding dula kırbaşum

Tapu basan yuħung yapa çöreging (10)
Yol vérmeding ħalı kıaldı bireging
Ne bir kıopdı leçekliye üreging
Ne göyn vérding ħat u ħala kırbaşum

Vucudungda şevk olubdur ‘aşk hamuş
Ne bir dirlig ne húb devran ne bir hoş
‘Ömrüñ geçdi bir görmeding ‘ıyş u nuş (15)
Yañın déye qazmang yala kırbaşum

Bir gözel almadıñ qoynung içine
El salmadıñ meşkin téller piçine
Qıç qadmadıñ bir dem gelin kıçma
Dolanmuşang indi cola kırbaşum (20)

Hiç görmeding issi gelin kúcağı
Ellemeding bir nerem baldur bacakı
İtirmişing yurdu yuva ocağı
Daha dimeng bir ğaz bula kırbaşum

Her kim dédi bir gelmeding méydana (25)
Şanki çekeş eser édmez sindana
Él bir yana oldu sen de bir yana
Héç gelmeding añır yola kırbaşum

‘Adem gerek añır ala birini
Bir ne ola arwad séver erini (30)
Şam olanda rahat salar yérini
Kimse yuñung yéring sala kırbaşum

Ğafil oldıñ meydan çığdı elingden
Tükenmişdir hoş teravet gülingden
Tevan yuñung kudret gédmiş bélingden (35)
Uyan bir bağ sinnü salar kırbaşum

Baht yolunı her kim gédđi yol éddi
Ferahlanıb göyn bağçasun göl éddi
Degirmanda bir kim o kün döl éddi
Sen salmadıñ o güñg dola kırbaşum (40)

Él köçmişdir yurddan köçebilming
Qaçay kaçda daha kaçabilming
İndi uyanmuşang uçabilming
Bayram bağsın sinik bala kırbaşum

Göñül indi her dem séver yar séver (45)
Her dem senden semer séver bar séver
Bir hal édmiş bimartekin nar séver
Daha gelmez göynüñ hala kırbaşum

Suyuz kimse ‘ateşvarı dolanur
Qazar öz çahunu aqır sulanur (50)
Sen bec édding daring köyde bulanur
Gözing düşmez çah u dola kırbaşum

Sen kırbaşum bir hub devran sürmeding
Yar bağunda bir deste gül dürmeding
‘Aqd başunda burmağ bala vurmading (55)
Bir démedi iling bala kırbaşum

Gelin olsa çeker beyaz boynunu
Ziyet vérür güllü güzel koyununu
Adam dilgir olsa alar göynünü (60)
Bir gün yuhung göynüing ala kırbaşum

Eser yuğu atang ad u sanunda
Ot u gözing qarri anang canunda
Bir oqlanıing bir şuh güzel yanunda
Tek baqarıing saq sola kırbaşum

Övlenmeding gelib geçdi bu devran (65)
Ne bir arwad ne bir uşaq han u man
Mansur déyer beyan éddim dastan
Yadıgarlıg sözüm kala kırbaşum

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCELEME

3.1. SES BİLGİSİ (FONETİK)

3.1.1. Ünlüler (VOWELS)

Ses yolunda hiçbir engele uğramadan, boğumlanmadan çıkan seslerdir. Bunlar konuşmanın asıl ögesidirler, hem kendileri okunurlar, hem de ünsüzleri okuturlar. Kaşkay Türkçesi'nde Ortak Türkçe'de bulunan sekiz ünlünün (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) yanında Türk lehçe ve ağızlarında kullanılan kapalı é sesi olmak üzere toplam 9 (dokuz) ünlü vardır.

Kaşkay Türkçesi'nde dokuz ünlü ve bunlara karşılık olan dokuz harf vardır:

3.1.1.1. Ünlü Türleri

Ünlülerin özellikleri şu tabloda toplu olarak görülebilir:

	DÜZ		YUVARLAK	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a (ع, ا)	ı	o (ا) u (ا)	
İnce	e, é (أ, ا) > (أ, ا, ا)	i (ا)	ö (ا) ü (ا)	

a ünlüsü: Kısa, düz ve geniş bir art damak ünsüzüdür. Kelimelerin değişik yerlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Metnimizde geçen örnekleri şu şekildedir:

Başta :

ağac	“ağaç”	(2 - 27)
ağuz	“ağız”	(1- 240)
açung	“açın”	(12-18)
ağacuna	“ağacına”	(1-180)

Ortada :

onların	“onlar ile”	(1 - 165)
---------	-------------	-----------

daş	“taş”	(1 – 152)
Sonda :		
baba	“baba”	(1 - 122)
ana	“ona”	(1 - 193)
sallanan	“sallanan”	(2-105)

e ünlüsü: Kısa, düz ve geniş bir ön damak ünlüsüdür. Kaşkay Türkçesi’nde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Metnimizde geçen örnekleri şunlardır:

Başta:

gelib	“gelip”	(1-36)
mene	“bana”	(1-54)
çekirem	“çekerim”	(12-1)

Ortada:

müddetdir	“müddettir”	(14-15)
sevmezding	“sevmezdin”	(19-5)
ellemeding	“ellemedin”	(19-22)

Sonda:

girem	“gireyim”	(1-4)
haber	“haber”	(1-29)
çeker	“çeker”	(1-30)

é ünlüsü: e – i arası dar ve kapalı é ünlüsüdür. Tarihi olarak, Yenisey Kitabelerinde, Harezmi Türkçesi’nde; günümüzde Yenisey Kitabeleri’nde, Anadolu ağzlarında, Azeri Türkçesi ve ağzlarında mevcuttur. Metindeki bazı örnekler şunlardır:

éle ke	“öyle ki”	(1 - 181)
géçe	“gece”	(1 - 216)
demişem	“demişim”	(2 - 74)
yéyib	“yiyerek”	(2 - 92)
péslik	“pislik”	(2 - 178)
élin	“elin”	(1-211)
édmek	“etmek”	(1-240)

ı ünlüsü: Kısa, düz ve dar bir orta damak ünlüsüdür. Kaşkay Türkçesi'nde yaygın bir şekilde kullanılır. Metnimizde ortada ve sonda kullanımı yaygındır. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

Başta:

çıkır	“çıkır”	(9-17)
sırrıng	“sırrın”	(12-18)
‘ışkıng	“aşkın”	(13-20)

Ortada:

başınga	“başına”	(1-3)
canıdur	“candır”	(8-12)
kıl-	“kılmak”	(8-10)

Sonda:

kılıb	“kılıp”	(14-2)
oħır	“okur”	(15-5)
olaydı	“olsaydı”	(15-19)

i ünlüsü: Kısa, düz ve dar bir ön damak ünlüsüdür. Kaşkay Türkçesi'nde daha çok kelime ortasında ve sonunda sık kullanılan bir sestir. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

Başta:

idi	“idi”	(1-217)
imanum	“imanım”	(14-3)
iling	“aşiretin”	(19-56)

Ortada:

menim	“benim”	(1-350)
dérding	“derdin”	(19-6)
bir	“bir”	(17-2)
gülebilmem	“gülemem”	(17-4)
iggidler	“yigitler”	(11-12)

Sonda:

idi	“idi”	(1-217)
biri	“biri”	(4-15)

sahneyidi	“sahneydi”	(1-174)
telleri	“telleri”	(11-5)
hemi	“hepsi”	(9-13)

o ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve geniş bir art damak ünlüsüdür. Metinlerimizde kelime tabanlarının sadece ilk hecesinde kullanılmıştır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

olaydım	“olaydım”	(1 - 284)
olub	“olarak”	(1 - 218)
oğluyunan	“oğlu ile”	(1-237)
orda	“orada”	(1-94)
ola	“olsa”	(14-6)
tolanmamış	“dolanmamış”	(1-49)

ö ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve geniş bir ön damak ünlüsüdür. İncelediğimiz metinlerin kelime tabanlarının sadece ilk hecesinde kullanılmıştır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

görüşü	“görüşü”	(17-5)
sözüm	“sözüm”	(17-12)
göngül	“gönül”	(18-6)
döndürmezding	“döndürmezdin”	(19-3)
gözel	“güzel”	(2-5)
kölge	“gölge”	(2-83)

u ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve dar bir art damak ünlüsüdür. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

Başta:

uşak	“uşak,çocuk”	(2-3)
uçmağı	“uçmayı”	(2-98)
budur	“budur”	(17-13)
suyı	“suyu”	(2 - 44)
buyı	“kokusu”	(2 - 45)

Ortada :

danuşub	“danışıp”	(17-4)
---------	-----------	--------

dağunu	“dağnı”	(16-15)
Yusufung	“Yusuf’un”	(16-4)
Sonda:		
almuş	“almış”	(17-1)
bu	“bu”	(15-3)
cananum	“cananım”	(14-1)
ķabul	“ķabul”	(12-15)

ü ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve dar bir ön damak ünlüsüdür. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

Başta:

gündüz	“gündüz”	(10-13)
gülümnen	“gülümle”	(12-7)

Ortada:

sözünü	“sözünü”	(10-19)
gölünde	“gölünde”	(18-13)
mülk-i ‘ışkıng	“aşkın mülkü”	(13-20)

Sonda:

bugün	“bugün”	(18-17)
gözü	“gözü”	(18-19)
göngül	“gönül”	(19-45)

3.1.1.2. Ünlü Uyumu (Vowel harmony)

Büyük Ünlü Uyumu (Damak Uyumu)

Kaşkay Türkçesi’nde büyük ünlü uyumu istisnalar dışında, kurallaşmıştır diyebiliriz. Metinlerimizde geçen örnekler şunlardır:

boynunga	“boynuna”	(1 - 5)
görürem	“görürüm”	(19 - 1)
ķocaldım	“yaşlandım”	(3 - 5)
ahvalum	“halim”	(3 - 2)
vermeyng	“vermeyin”	(2 - 264)

Ancak,

irağdan “uzaktan” (3 - 8)

gonçesini “goncasını” (2-225)

gibi örneklerde büyük ünlü uyumunun bozulduğu görülür.

Damak uyumunu bozan durumlar şunlardır:

-Şimdiki zaman ekinde görülen düzleşme ve incelme kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır: olir, solir;

-Kelime başında >i değişimi sebebiyle kalınlık incelik uyumu bozulabiliyor: ilandır, inanmaz<inan- gibi...

Küçük Ünlü Uyumu (Dudak Uyumu)

Kaşkay Türkçesi'nde dudak uyumu, damak uyumuna göre daha belirsizdir. Özellikle yuvarlaklaşma meyli bu uyumu bozmaktadır. Bununla birlikte genel anlamda bir uyum söz konusudur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

sevdiğim “ sevdiğim” (14-20)

yadıgarlık “yadigarlık” (19-65)

vurmadıng “vurmadın” (19-55)

vérmeding “vermedin” (15-15)

maqsadı “ maksadı” (5-4)

ğaripliking “ğaripliğin” (1-21)

torpağnga “toprağna “ (1-2)

-Öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zaman kipi eklerinde yuvarlaklaşma görülür: dağulmuş, dolanur, sanur, yalvarur, alub, qalur gibi...

-Eski Anadolu Türkçesi'nde “içün” şeklinde geçen edat iki şekildedir: için, için.

-k fiilden fiil yapma ekinin bağlantı ünlüsü de Eski Türkçe'den beri daima yuvarlak ünlülüdür ve uyumu bozar: açuq.

3.1.1.3. Ünlü Değişmeleri (Vowel Gradations)

Kaşkay Türkçesi'nde ünlü değişmelerine hemen hemen bütün ünsüzlerin yanlarında rastlanır. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda aşağıdaki ünlü değişmeleri görülür.

Ünlü düşmesi: -Ar geniş zaman ekinin ünlüsünün ı.kişi çekiminde düştüğü görülür:

Görereng >görreng (2-46)

İ- ek fiili genellikle düşer:

dürerdi <dürerer-i-d-i (1-161)

vurardı <vurar-i-d-i (1-163)

safâlıydı <safâlı-y-idi (1-213)

Geniş ünlülerin daralması

a > ı değişmesi: Metinlerimizde şu örnekte görülür.

bağllar “bakarlar” (1 - 78)

e > i değişmesi:

Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

bilisin “bilesin” (2-249)

yiter “yeter” (2-35)

Dar ünlülerin genişlemesi

i > e değişmesi:

Muhtemelen Azerbaycan Türkçesi'nin tesiriyle zaman ve şahıs eklerinde ortaya çıkar.

gelderdi “gelirdi” (1 - 221)

ü > e :

görmüşem “görmüşüm” (1 - 62)

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

ö > é değişmesi:

éle “öyle” (1- 181)

u > a değişmesi: Genellikle geniş zaman ve birinci şahıs eklerinde, Azerbaycan Türkçesinin etkisiyle **u > a** değişmesi görülür.

olar “olur” (2-81)

u > ı değişmesi: Kaşıkay Türkçesi'nde iyelik ikinci şahıs eki, daima dar ünlü ı iledir. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda u > ı değişmesi olarak görülür. Bu üçüncü şahıs ekinin kullanışıyla ilgilidir.

suyı	“suyu”	(2 - 44)
yolını	“yolunu”	(4 - 11)
oğlıyan	“oğlıyla”	(1-237)
oturub	“oturup”	(1-87)

3.1.2. Ünsüzler (Consonants)

Kaşıkay Türkçesi'nde, incelediğimiz metinlerde kullanılan, **b, c, ç, d, f, g, ğ, k, ı, h, ĩ, j, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, w, y, z, ng** ünsüzler vardır. Bunların alfabadeki karşılıkları şunlardır:

Ünsüzlerin özellikleri şu tabloda toplu olarak görülebilir:

	SERT	YUMUŞAK
Süreкли	f h ĩ s ş	ğ j l m n r v w y z ng
Süreksiz	p ç t k ı	b c d g

b ünsüzü: İki dudağın birbirine dokunması ile oluşur. Süreksiz dudak ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

baba	“baba”	(1-122)
bulanur	“bulanır”	(19-51)
başdan	“baştan”	(13-19)

Ortada:

kitabum	“kitabım”	(10-15)
cevabum	“cevabım”	(10-14)

Sonda:

kılib “kılıp” (14-2)

götürüb “götürüp” (9-14)

c ünsüzü: Dilin ucunun veya ön tarafının sert damağa dokunması ile oluşur.

Süreksiz damak dış ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

Başta:

canunda “canında” (19-62)

coşn “coşku “ (18-3)

Ortada:

vucudungda “vücudunda” (19-13)

icdiler “içtiler” (1 - 390)

gecdi “geçti” (19 - 15)

Sonda:

muhtac “muhtaç” (19-8)

ç ünsüzü: Süreksiz damak dış ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

çeker “çeker” (14-19)

çoğ “çok” (13-13)

Ortada:

héçe “hiçe” (1 - 353)

göçmiş “göçmüş” (1-9)

içün “için” (2-192)

Sonda:

héç “hiç” (13-18)

d ünsüzü: Süreksiz dış ünsüz grubundandır. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri görülür.

Başta:

dutardım “tutardım” (1 - 134)

düzerdik “düzerdik” (1 - 180)

Ortada:

oldı	“oldu”	(1-1)
nic oldı	“nasıl oldu”	(1 - 48)

Sonda:

éd	“et-mek”	(8-19)
----	----------	--------

f ünsüzü: Sürekli dış-dudak ünsüzüdür. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri görülür.

Başta:

fırsat	“fırsat”	(2-18)
--------	----------	--------

Ortada:

nefes	“nefes”	(1-287)
ķafes	“kafes”	(1-45)

Sonda:

saf	“saf”	(1-263)
-----	-------	---------

g ünsüzü: Süreksiz ön damak ünsüzüdür. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri görülür.

Başta:

göynü	“gönlü”	(1-18)
gül	“gül”	(12-2)
gel	“gel”	12-9)

Ortada:

yadıgarlıg	“yadigarlık”	(19-68)
------------	--------------	---------

Sonda:

diling	“dilin”	(15-1)
déding	“dedin”	(15-20)

ğ ünsüzü: Art damak ğ ünsüzü, Eski Türkçeden itibaren tarihi Türk lehçelerinde ve yaşayan Türk lehçeleriyle diyalektlerinde de kullanılan ğ ünsüzü, Kaşkay Türkçesi'nde **ķ** > **ğ** değişmesi, yabancı menşeli kelimelerde **ġ** > **ğ**, karşılığında ve orijinal **ğ** olan Türkçe kelimelerde görülür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

ğam “gam,keder” (1-121)

Ortada:

dağlayam “dağlıyayım” (1-35)

bağlayub “bağlayıp” (1-78)

ağzundan “ağzından” (1-173)

oğullar “oğullar” (1-345)

Sonda:

dubağ “duvak” (1-258)

burmağ “parmak” (19-55)

h ünsüzü: Sürekli gırtlak ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

hevası “havası” (2-44)

hemişe “devamlı” (2-164)

hakdır “haktır” (17-13)

Ortada:

rahat “rahat” (19-31)

daha “daha” (19-42)

bahar “bahar” (10-10)

Sonda:

kuh “dağ” (2-36)

h ünsüzü: Art damak **ķ** ünsüzünden **ķ > h** değişmesi ve alıntı kelimelerde görülen hırıltılı **h** sesi Kaşkay Türkçesi'nde de sıkça kullanılır. Kelime başında, ortasında ve sonunda görülür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

hulk “ahlak” (5 - 22)

hub “iyi” (19-14)

haber “haber” (15-15)

hatıralar “hatıralar” (1-24)

habum	“uykum”	(10-13)
Ortada:		
baht	“talih”	(19 - 37)
çıldı	“çıkıtı”	(19 - 33)
yağın	“yakın”	(19-16)
oğır	“okur”	(15-5)
kalhup	“kalkıp”	(2-98)
Sonda:		
çoğ	“çok”	(14-15)
yoh	“yok”	(2-150)
açuğ	“açık”	(6-22)

k ünsüzü: Süreksiz ön damak ünsüzüdür. Metnimizde geçen örnekleri şöyle sıralayabiliriz.

Başta:		
kişisi	“kişisi”	(1-60)
köse	“köse”	(1-186)
köçüp	“göçüp”	(1-206)
kim	“kim”	(1-212)
Ortada:		
pirleklek	“parlaklık”	(1 - 178)
çicekten	“çiçekten“	(2 - 26)
aşıkır	“aşıkır”	(1-207)
töküp	“döküp“	(1-173)
Sonda:		
édmek	“etmek”	(1-240)
ķandık	“kandık”	(1-253)
ķapardık	“kapardık”	(1-259)
çiçek	“çiçek”	(1-292)
bağlayak	“bağlayak”	(1-385)
yémek	“yemek”	(2 - 160)

ķ ünsüzü: Patlayıcı alt damak ünsüzü **ķ**, tarihi ve yaşayan Türk lehçelerinde bulunur. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta :

ķocaluķda	“ķocalıkta”	(1-380)
ķasıd	“ķasıt”	(15-1)
ķismet	“ķismet”	(1-1)
ķucak	“ķucak”	(1-4)
ķarķıķegi	“ķarķıķegi”	(1-281)
ķonag	“ķonak”	(1-384)

Ortada :

‘aşķıng	“aşķın”	(1-12)
cevanlıkıng	“gençliķin”	(1-367)
Yaķup	“Yakup”	(1-20)
ķaşķayılar	“ķaşķayılar”	(1-57)

Sonda:

şadlık	“şadlık”	(1-89)
çaķı	“çaķı”	(1-296)
yarpaķı	“yapraķı”	(1-298)
‘aşuķ	“aşık”	(4-11)

j ünsüzü: Sürekli sessiz damak-diş ünsüzüdür. İncelediğimiz metinde tek örneği vardır:

bijen “efsanevi kahraman” (1-55)

l ünsüzü: Sürekli sessiz ön damak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

Leyla “Leyla” (18-15)

Ortada:

oğlung “oğlun” (1-16)

oldung “oldun” (16-3)

olur “olur” (18-4)

Sonda:

hayal	“hayal”	(12-13)
gözel	“güzel”	(19-17)

m ünsüzü: Sürekli sessiz dudak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

menim	“benim”	(9-2)
muhabbet	“muhabbet”	(5-22)

Ortada:

çıkılmaz	“çıkılmaz”	(9-17)
gédmiş	“gitmiş”	(1-20)

Sonda:

sevdiğim	“sevdiğim”	(14-4)
derdim	“derdim”	(15-17)

n ünsüzü: Sürekli sessiz diş ünsüzüdür. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri mevcuttur.

Başta:

nice	“nasıl”	(9-15)
niçün	“ne için”	(15-2)

Ortada:

‘ömring	“ömrün”	(10-10)
dolanur	“dolanur”	(18-9)
sening	“senin”	(14-13)
diling	“dilin”	(15-1)

Sonda:

yazınan	“yazıyla”	(10-4)
gün	“gün”	(16-4)

p ünsüzü: Süreksiz dudak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

perva	“korku”	(18-19)
perde	“perde”	(1-23)

Ortada:

ipekden “ipekten” (11-5)

yarpağı “yaprağı” (8-6)

Sonda:

édip “edip” (1-142)

serpip “serpip” (2-230)

r ünsüzü: Sürekli ünsüz ön damak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

reng “renk” (1-110)

Ortada:

gécelerde “gecelerde” (12-11)

çara “çare” (15-18)

Sonda:

salmışdır “salmıştır” (11-13)

eller “eller” (18-10)

s ünsüzü: Sürekli ünsüz diş ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

sağ “sağ” (15-5)

söylerem “söylerim” (12-2)

size “size” (13-1)

Ortada:

hasretli “hasretli” (12-1)

édse “etse” (18-3)

Sonda:

nefes “nefes” (1-287)

ş ünsüzü: Sürekli ünsüz damak diş ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

şirin “şirin,tatlı” (1-22)

şikâr “avcı” (1-156)

Ortada:

ayrılmışam “ayrılmışım” (12-5)

yaşşdır “iyidir” (10-3)

‘aşka “aşka” (11-14)

Sonda:

göçmiş “göçmüş” (1-10)

çürümüş “çürümüş” (1-37)

t ünsüzü: Süreksiz ünsüz diş ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

tökseler “dökseler” (18-20)

töküb “düküp” (1-173)

Ortada:

giriftar “tutuklanmak” (13-2)

bitün “bütün” (16-15)

Sonda:

ķurt “ķurt” (2-170)

hasret “hasret, özlem” (7-15)

v ünsüzü: Sürekli ünsüz diş-dudak ünsüzüdür. İncelediğimiz metinde sonda kullanımını yoktur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

vére “versin “ (18-18)

vatani “vatani” (1-57)

vuruban “vurarak” (1-140)

Ortada:

savaşmak “savaşmak” (1-174)

duvara “duvara” (1-229)

w ünsüzü: Tatarca’da ve Türkmençe’de kullanılır. Açık bir v harfidir, klasik v sesinden kesinlikle farklıdır. V harfinde dudaklar birbirine değerken, bu seste (w

harfinde) tıpkı **u** sesinde olduğu gibi dudakların birbirine değmesi söz konusu değildir. Çift dudak **v**'si de denir. Bu ses Türkçe'nin bazı şive ve lehçelerinde de eskiden beri kullanılmagelmıştır. İncelediğimiz metinlerde başta ve sonda kullanımı yoktur. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

owçılar	“avcılar”	(2-107)
awlana	“avlansın”	(1-399)
towsan	“yaz mevsimi”	(1-273)
arwad	“kadın, eş”	(19-30)

Yukarıdaki kelimeler Kaşkay Türkçesi fonetiğinde ünlü-ünsüz uyumunun var olduğunu gösteren örneklerdendir. **o** ünsüzü dış-dudak dışisini çift-dudak **w**'si haline getirmiştir. Söz konusu uyumun Kaşkay Türkçesi konuşucularının kaynak olarak verdikleri bilgiler doğrultusunda yazılmıştır. Kaynak kişiler bibliyografyada gösterilmiştir.

y ünsüzü: Sürekli ünsüz ön damak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

yoldaş	“yoldaş”	(19-5)
yoḥ	“yok”	(17-3)
yar	“sevgili”	(15-16)

Ortada:

görmeliydi	“görmeliydi”	(1-211)
olaydım	“olsaydım”	(1-284)

Sonda:

mey	“şarap”	(1-363)
buy	“koku”	(2-216)

z ünsüzü: Sürekli ünsüz dış ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

zehr	“zehir”	(1-240)
zaman	“zaman”	(2-103)

Ortada:

gözel	“güzel”	(19-17)
yüzüne	“yüzüne”	(2-24)
yazıng	“yazın”	(2-71)

Sonda:

biz	“biz”	(1-179)
az	“az”	(1-190)

ng ünsüzü: Kaşkay Türkçesinde bu ses asli seslerdendir.⁶⁹

yazıng	“yazın”	(2-71)
kapularıng	“kapıların”	(1-272)
yaşıngça	“yaşım kadar”	(2-141)

Kaşkay Türkçesi’nde şu ünsüzler Türkiye Türkçesi’ndekilerden farklılıklar gösterir:

ķ : Türkiye Türkçesi’nden daha kalın ve gırtlığa yakın telaffuz edilir.

ğ : Türkiye Türkçesi’nden daha kalın ve gırtlığa daha yakın telaffuz edilir.

h : Türkiye Türkçesi’nden farklı telaffuz edilir, hırıltılı bir sestir.

w : Klasik **v** sesinden kesinlikle farklıdır. **v** harfinde dudaklar birbirine değerken bu seste (**w** harfinde) tıpkı **u** sesinde olduğu gibi dudaklarını birbirine değmesi söz konusu değildir.

3.1.2.1. Ünsüz değişimleri

Metinlerimizde aşağıdaki ünsüz değişimleri görülür.

a. Sedatlaşma

ķ > ğ değişimi:

yıkmağ	“yıkmağ”	(1-247)
orağ	“orak”	(1-248)
kağ	“kabak”	(1-207)

k > g değişimi:

⁶⁹ Bazen -ng ve -m sesleri ile biten kelimelerden sonra d ünsüzü ile başlayan ekin başındaki d ünsüzü benzeşme sebebiyle n’ye dönüşür. (-dan > -nan; -dan > nan) élimnen, gülümnen yadıngnandır, hicranıngnan.

Başta:		
geççi	“keçi”	(1-227)
Ortada:		
reng	“renk”	(1-28)
Sonda:		
kırmag	“kırmak”	(1-244)
atardıg	“atardık”	(1-235)
biçerdig	“biçerdik”	(1-249)
üreg	“yürek”	(7-2)
k>y değişmesi:		
göyden	“gökten”	(1-92)
keylig	“keklik“	(3-21)
ç >c değişmesi:		
aķac-una	“ağaç-ma	(1 - 180)
tac-un	“taç-m	(1-325)
ac	“aç”	(1-128)
t >d değişmesi:		
unudaydım	“unutsaydım”	(1 - 290)
sabr éd	“sabret”	(16 - 3)
yaradub	“yaratıp”	(11 - 2)
taķlid	“taklit”	(2 - 241)
dörd	“dört”	(2 - 257)
p > b değişmesi:		
yoķ olub	“yok olup”	(2 - 195)
solubdur	“ soluptur”	(1 - 367)
çıķıb	“çıkıp”	(2 - 97)

b. Sedasızlaşma:

c > ç değişmesi:

owçuların	“avcıların”	(2 - 99)
niçe	“nice”	(9 - 15)

c. Sızıcılaşma:

k > ħ değişmesi:

Metinlerimizde daha çok kelime ortasında ve kelime sonunda görölmektedir.

Ortada :

çaħarddik	“çıkardık”	(1 - 184)
çoħdur	“çoktur”	(3 - 18)
kırħmag	“kırmak”	(1 - 244)
baħung	“bakın”	(4 - 17)

Sonda :

uzah	“uzak”	(6 - 12)
açuħ	“açık”	(5 - 1)
yoħ olub	“yok olup”	(2 - 195)

d. Akıcılaşma:

Kaşkay Türkçesi’nde, incelediğimiz metinlerde sadece **b>m** değişmesi sonucu bu olaya rastlanmaktadır.

b > m değişmesi:

menden	“benden”	(9- 19)
menem	“benim “	(13 - 20)
minerdi	“binerdi”	(1-214)

e. Ünsüz Benzeştirmeleri, Ünsüz Uyumu (Assimilation)

İçseste yan yana iki ünsüz bulunan kelimelerde veya söyleyiş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ünsüzleri arasında, bazen iki ünsüzden

biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir. (Çelik, 1997:147 vd.). Metnimizde örneğine rastlanmamıştır.

İlerleyici Benzeştirmesi:

Bir kelime içinde bulunan iki ünsüzden birincisinin ikinciye kendisine benzeştirmesi olayıdır. Metinlerimizde örneklerine rastlanmamıştır.

Gerileyici benzeştirmesi:

Bir kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden ikincisinin birinci ünsüzü kendisine benzetmesi olayıdır.

rl > ll benzeştirmesi:

sevellər	“severler”	(6 - 7)
ağllar	“akarlar”	(1 - 76)
bağllardı	“bağlarlardı”	(1 - 264)
düzeller	“dizerler, sıralarlar”	(2 - 225)
gezeller	“gezerler”	(2-224)

f. Ünsüz İkizleşmesi:

Ünsüz ikizleşmesi Eski Türkçe’de olduğu gibi bugünkü Türk dil ve lehçelerinde de bol örnekleri bulunan bir fonetik olaydır.

Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını birçok hallerde kelimedeki aslı veya ikincil uzun ünlünün varlığı ile izah etmek mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici tesiri ile hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile hece kapalı hâle gelir ve uzun ünlü kısılır. Başka bir deyişle ikizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır.

doğkuz	“dokuz “	(1 - 74)
kaçariddik	“kaçardık”	(1 - 104)
ğappularing	“kapılarının”	(1 - 272)
sağğalını	“sakalını”	(1-185)

g. Ünsüz türemesi (Anaptyctic consonant):

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekler şunlardır.

doğkuz	“dokuz”	(1 - 74)
bayramdadı	“bayramdaydı”	(2 - 274)
kapularınğ	“kapılarının”	(1 - 272)
sakşalını	“sakalını”	(1-185)
héyvası	“ayvası”	(1-395)

h.Ünsüz düşmesi: Bir sözcüğe bir ek veya başka bir sözcük eklenirken, kaynayan kısımdaki seslerden birinin kaybolmasıdır. Bazı sözcükler ek alırken kök ve gövde ek ile birleşmez, bu esnada kök veya gövdeden bir ünsüz düşer.

üz	“yüz”	(1-137)
ucaldub	“yüceltip”	(1-7)
üregini	“yüreğini”	(1-318)
ilandır	“yılandır”	(2-135)

i. Göçüşme (Metatheis)

Bazı kelimelerde, daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi demek-olan *yer değiştirme*, ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir.

Yer değiştirme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde ortaya: çıkıyorsa, buna *yakın yer değiştirme* veya *komşu ünsüzler arasında yer değiştirme* adı verilir. Bazen, birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi, birkaç boğumlanmayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip, onu kendi yerine atar. Bu yer değiştirme olayına da *uzak yer değiştirme*-veya *komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirme* denir. İncelediğimiz metinde sadece yakın göçüşme örnekleri mevcuttur.

arwad	“kadın, avrat”	(19- 66)
torpağ	“toprak”	(2 - 198)
yarpağı	“yaprağı”	(2 - 136)

3.2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

3.2.1. Yapım (Türetme) Ekleri

Kelime kök veya gövdelerine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan yapım ekleri, Türkçenin bütün lehçe ve şivelerinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde de isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil türetenler olmak üzere dört ayrı grupta toplanır.

Kaşkay Türkçesi'nde yapım ekleri aşağıda örneklerini vereceğimiz eklerden ibaret değildir. Ancak, incelediğimiz metne dayalı gramer çalışmasını esas aldığımız için metinde geçen yapım eklerinin üzerinde duracağız.

3.2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler:

İsim kök ve gövdelerine gelerek isim, sıfat ve zarf türeten eklerdir. Türkiye Türkçesi'nde işletilen isimden isim yapımı ekleriyle paralellik gösterirler. Ancak, bazı fonetik değişiklikler sebebiyle eklerin farklı yazılışları karşımıza çıkmaktadır.

-A: İsim kök ve gövdelerine gelerek isim, sıfat ve zarf türeten ektir.

oyna- "oyna-mak" (6-22)

beze- "süslenmek" (1-214)

-Ar: İsim kök ve gövdelerine gelir.

giriftar "tutulmuş" (13-2)

nazar "bakış" (14-17)

+CA eki: Millet, kavim ve halk adlarından dil ve lehçe bildiren adlar türetir. İsimlerine gelerek, o milletin dilini gösteren ad kurar.(Ancak metnimizde örneğine rastlanmamıştır.)İsim ve sıfatlara gelerek eşitlik, benzerlik, nispet kavramları sağlar.

yaşınçça "yaşın kadar" (2 - 141)

+çI eki: Fonksiyon itibariyle Türkiye Türkçesi'ndeki fonksiyonuyla aynıdır. Genellikle kelime kök ve gövdelerine gelerek kelimenin belirttiği işi devamlı yapan ve meslek edinenleri, alışkanlık, süreklilik durumunu belirtir.

owçılar "avcılar" (2 - 107)

yurdçı "yurdlu" (1-201)

owçu “avcı” (1-158)

+DAş eki: Kaşkay Türkçesi’nde **+DAş** şeklinde isim kök ve gövdelerine gelerek birliktelik, bir yerdelik manaları verir. Metnimizde görülen örnekleri şunlardır:

sırdaş “sırdaş” (13 – 1)

kardeş “kardeş” (13 - 3)

yoldaş “yoldaş” (2 - 211)

+kI eki: İsimlere eklenerek yer ve zaman bildiren sıfatlar türeten ektir.

yuhudakı “uykudaki” (1-392)

göydeki “gökteki” (6-1)

+sIz eki: Olumsuz anlam taşıyan adlar, sıfatlar, zarflar yapar. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

Sensiz “sensiz” (12-10)

+lağ eki: Eski Türkçe **+IAğ** ekinin fonksiyonunda yer gösteren isimler yapar. Metnimizde sadece bir örneği mevcuttur.

bulağı “çeşmeyi” (2-138)

+II₄ eki: İsim kök ve gövdelerine gelerek Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi sahiplik, yerlilik, mensubiyet kavramı veren sıfatlar yapar. **+II₄** ekinin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre uyuma uyarak **ı, i, u, ü** olur.

safalı “eğlenceli” (1 - 88)

güllü “güllü” (1 - 111)

ballı “ballı” (2 - 127)

yaşlıdur “yaşlıdır” (3 - 16)

sütlüleri “sütlüleri” (1-232)

+LIG eki: Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi isim ve sıfat kök ya da gövdelerine gelerek yer adları, soyut adlar, topluluk adları, ölçü bildiren adlar, alet adları, meslek, renk adları yapmakta kullanılır. Oldukça işlek ve çok fonksiyonlu bir ektir. **+LI₂G₂** ekinin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre uyuma girerek **ı, i, u, ü** şeklinde kullanılır. **G,** ünsüzü, **k, k̄, g, ğ,** olarak, ünlü ünsüz uyumuna göre kullanılır.

Ayrıca, Kaşkay Türkçesi'nde ekin G ünsüzünün şeklinde kullanıldığı da sıkça görülür. Metnimizde şu örnekleri mevcuttur.

bulut+lığ+dan	“bulutluktan”	(1-205)
insan+lık+ı+ng	“insanlığın”	(1-336)
namerd+lig+e	“namertliğe”	(2-147)
yaşır+lığ+ı+ng	“güzelliğin”	(2-171)
şenlik+de	“eğlencede”	(10-9)

+ter eki: Farsça karşılaştırma ekidir, Türkiye Türkçesi'nde **“daha”** kelimesine karşılık gelir.

tézter	“daha erken, daha çabuk”	(14-5)
azter	“daha az”	(2-180)

3.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler:

İsim kök ve gövdelerine gelerek fiil türeten eklerdir. Fonksiyon ve şekil açısından Türkiye Türkçesi'nde kullanılan eklerle paralellik gösterirler.

+el – eki: Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi isim kök ve gövdelerine gelerek dönüşlü çatı kurar. Ekin ünlüsü Türkiye Türkçesi'nde **a, e** şeklindedir. Metnimizde çok örneği yoktur.

ķocaldım	“yaşlandım”	(3 - 9)
ucaldub	“yüceltip”	(1-7)

+IA – eki: Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi isim kök ve gövdelerine gelerek fiil gövdeleri kurar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

saħla –	“sakla – “	(12 - 14)
bağlayardı	“bağlıyordu”	(1 - 118)
dağlayam	“dağlayayım”	(1 - 35)

+IA_n – eki: n dönüşlü çatı ekiyle **+IA-** ekinin birleşerek kalıplaşmış olan bu ek, isim kök ve gövdelerine gelerek fiil gövdeleri kurar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

bağlana	“bağlana”	(1 - 200)
avlanana	“avlanana”	(1 - 399)

seslenir “seslenir” (3 - 21)

3.2.1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler:

Fiil kök ve gövdelerine gelerek isim yapan eklerdir. İşleyiş tarzı ve şekilleri genellikle Türkiye Türkçesi ekleriyle paralellik gösterir.

- **ağ eki:** Fiil kök ve gövdelerine gelerek mesafé mekan bildiren isimler yapar.

oturağa “oturulan yere” (1 – 206)

- **I eki:** Türkiye Türkçesi’nde oldukça işlek kullanılan bu fiilden isim yapımı eki, metinlerimizde ayrı “ayrı” (1-224) örneğinde geçer. Kelimenin Türkiye Türkçesi’nden alınmış olma ihtimali yüksektir.

+ **la (<+la-g):** İsimden fiil türeten **+la** eki ile fiilden isim türeten Eski Türkçedeki **-g** ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Türkiye Türkçesi’nde **-g** eriyip kaybolmuştur (kışlag, yaylag).

- **(I)K eki:** Kaşkay Türkçesi’nde ekin ünsüzünün **k>h** değişmesi sonucunda **h**’li şekli de kullanılmaktadır. Fiilden isim yapımı eki olarak oldukça işlek kullanılan bu ekin metinlerimizde geçen örnekleri aşağıdaki gibidir.

açulğ “açık” (6 - 22)

kalğub “kalkıp” (2-98)

- **ma eki:** Mastar eki - **ma** fiilden isim yapımı fonksiyonunda işletilir. Metinlerimizde tek örneği mevcuttur.

oymağından “aşiretinden” (3-7)

- **mAk eki:** Fiilin mastar biçimi diye de adlandırılan –mak eki, fiildeki soyut hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bir ektir. Mastar eki – **mak** da fiilden isim yapımı ekleri arasında da sayılır. Metnimizdeki örnekleri aşağıdaki gibidir.

savaşmak “savaşmak” (1 - 174)

karışmag “karışmak” (1 - 196)

kağr édmeğ “kahretmek” (1 - 239)

kirğmak “kırmak” (1 - 244)

göçmegi “göçmeyi” (2 - 96)

-(U₂)ş Eki: -ş çatı eki ünsüzle biten bir kelimeye geldiğinde **ı, i, u, ü** ünlülerini alarak fiilden isim yapım eki olarak kullanılır. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

döğüşdi “dövüştü” (2 - 192)

yağuş “yağış” (1 - 181)

3.2.1.4. Fiilden fiil Türeten Ekler

Fiilden fiil yapma ekleri edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen olmak üzere dört ana fonksiyonda kullanılırlar.

-(I₄)l – eki: Fiil kök ve gövdelerine gelerek pasiflik ve edilgenlik ifade eden fiiller yapar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

serildi “serildi” (1 - 23)

dökülür “dökülür” (2 - 182)

burrulsın “kırılısın” (2 - 167)

yayılır “yayılır” (1 - 224)

dağula “dağılısın” (1 - 234)

-(I) n – eki: Fiil kök ya da gövdelerinden edilgen, dönüşlü ya da hem edilgen hem de dönüşlü olarak kullanılan fiiller yapar. Metinlerimizde bir örneği mevcuttur.

silinmez “silinmez” (1 - 295)

-(I₄) ş – eki: Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek dönüşlük ve ortaklık fiilleri kurar.

oynaşırdık “oynaşırdık” (1 - 122)

görüştük “görüştük” (1 - 197)

kariştirmek “kariştirmek” (1 - 196)

yetiştir “yetiştir” (1 - 374)

yetiştirdim “yetiştirdim” (2 - 10)

döğüşdi “dövüştü” (2 - 192)

-d- eki: Fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar.

ağardmak “çıkarmak” (2 - 183)

ucaldub	“yüceltip”	(1 – 7)
çapdurırdı	“koştururdu”	(1 – 149)
suwudmaz	“soğutmaz”	(1 - 327)

-Dir –eki: Bu ekin **d** ünsüzü, ünsüz uyumuna göre **t** olabilir, ünlüsü ise geldiği fiilin ünlüsüne göre **i, i, u, ü** olabilir. Bu ek de Türkçede **-r-** ve **-D-** ekleri gibi oldurma ve yaptırma fonksiyonunda eskiden beri kullanılır. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

güldürürdi	“güldürürdü”	(1 - 117)
döndürdi	“döndürdü”	(1 - 209)
mindirdi	“bindirdi”	(1 - 312)
bozdurar	“bozdular”	(2 - 262)
döndürmezding	“döndürmezdin”	(19 - 3)

3.2.2. İsim

3.2.2.1. İsimlerde Çokluk

İsimlerin çokluk şekillerini yapan işletme eki, Türkiye Türkçesi’nde **+IAr**’dır. Kaşkay Türkçesi’nde çokluk eki **+IAr**’dır. Tatar Türkçesi başta olmak üzere **bazı Türk lehçelerinde** nazal seslerin yanında **-nl>-nn** değişmesi sonucunda **+nar** olarak da karşımıza çıkmaktadır. **Metnimizde bu şekline rastlanmamıştır. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.**

bulutlardan	“bulutlardan”	(1 - 72)
gözleri	“gözleri”	(1 - 99)
kuzuları	“kuzuları”	(1 - 132)
dağların	“dağların”	(1 - 271)
sultanlar	“sultanlar”	(1- 325)

3.2.2.2. İyelik Ekleri:

İyelik Ekleri Tablosu:

Kişi	Teklik	Çokluk
I.	+(I)m	+(I)mIz
II.	+(I)ng	+(I)nIz
III.	+(s)I(n)	+lArI

Yukarıda görüldüğü gibi iyelik eklerinin kullanılışı Türkiye Türkçesi'nde kullanılışından pek farklı değildir. Birinci şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerindeki ünlüler, ekin geldiği kelime eğer bir ünsüzle bitiyorsa, o kelimenin ünlüsünün kalınlık incelik, darlık yuvarlaklık uyumuna göre **ı, i, u, ü** olur.

İkinci şahıs iyelik eklerindeki ünlüler de birinci şahıs iyelik ekindeki ünlüler gibi kullanılır. Türkiye Türkçesi'nde ikinci şahıs teklik ekinde kullanılan **n** sesi, Kaşkay Türkçesi'nde **ng** dir. Kaşkay Türkçesi'nin iyelik ekleri açısından ayırt edici en önemli özelliği budur.

İyelik Eklerinin Kullanılış Şeması

İnce ünlülü kelimelerde

Kalın ünlülü

Yuvarlak ünlülü

Yuvarlak ünlülü

	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.şahıs	göz+üm	göz+ümüz	boyun+um	boyun+umuz
2.şahıs	göz+üng	göz+ünüz	boyun+ung	boyun+nuz
3.şahıs	göz+ü / göz-i	göz+leri	boyun+u	boyun+ları

	Dar ünlülü		Dar ünlülü	
	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.şahıs	it+im	it+imiz	kıız+ım	kıız+ımız
2.şahıs	it+ing	it+iniz	kıız+ıng	kıız+ınız
3.şahıs	it+i	it+leri	kıız+ı	kıız+ları

3.2.2.3. İsim Hal (Durum) Ekleri

İsim hâl ekleri, isim ve isim soylu kelimelere gelerek ismin fiil ve edatla ilgisini kurar. Kaşkay Türkçesi'nde isim hâl ekleri işleyiş açısından Türkiye Türkçesi'yle paralellik gösterir. Ancak, şekil bakımından bazı farklılıklar vardır. Bu sebeple isim hâl eklerini tek tek ele alacağız. Kaşkay Türkçesi'nin hâl ekleri şematik olarak şu şekilde gösterilir: (*Çelik, 1997: 135vd.*)

a. Yalın Hâl (Nominative):

Kim ve ne sorularına cevap veren ismin eksiz durumudur:

gece	“gece”	(13 - 12)
bülbül	“bülbül”	(13 - 14)
göngül	“gönül”	(7 - 13)
gül	“gül”	(5 - 6)

b. İlgî Hâli Eki (Genetive) : +Ing/+nIng

Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi isim veya isim görevindeki kelimelere gelerek bir başka kelimeyle ilgisini sağlar, kimin ve neyin sorularına cevap verir. Ünsüzle biten kelimelere +**In** şekliyle, ünlüyle biten kelimelere +**nIn** biçiminde gelen ekin ünlüsü, kelimenin ünlüsüne uyarak kalın veya ince sıradan olur. Kaşkay Türkçesi'yle Türkiye Türkçesi'ni ayırt eden fonetik şekil ise ekin son ünsüzünün **ng** olmasıdır. Bilindiği gibi Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu **n**'dir. İncelememize esas olan metinlerimizde geçen ekin kullanımına örnek olarak şu kelimeleri verebiliriz: (*Çelik, 1997: 135vd.*)

koyunlar+ing	“koyunların”	(1 - 44)
gelinler+ing	“gelinlerin”	(1 - 213)
çobanlar+ing	“çobanların”	(1 - 295)
kappuları+ng	“kapıların”	(1 - 272)
gözeli+ng	“güzelin”	(2 - 226)

-Zamirlerin ilgi hâli çekiminde, teklik-çokluk 1.kişi zamirinin ilgi hali **-im**'dir.
menim, sening, onung, bizim.

c. Belirtme Hali (Accusative) : +(n)I, +(y)I +Ø (eksiz)

Kimi ve **neyi** sorularına cevap veren bu ek, isimlere gelerek geldiği ismi fiile bağlar. Türkiye Türkçesi yazı dilinde **+I** olan bu ek, Kaşkay Türkçesi'nde **+(n)I** şeklindedir. Ekin aslı **+(n)I** olmasına rağmen ek, ünsüzle biten bir kelime geldiğinde **n** ünsüzü düşer, ek **+I** haliyle kullanılır, **n**'li şekli ise 3. şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır.

ğam+i+nı	“gamını”	(1 - 290)
pend+i+ni	“öğüdünü”	(1 - 364)
bülbül+ü+nü	“bülbülünü”	(2 - 13)
dunya+y+ı	“dünyayı”	(4 - 1)

d. Yönelme (Yaklaşma) Hali (dative) : +(y)A

İsmin belirttiği kavrama yönelmeyi bildirerek, geldiği isimleri geçişsiz fiillerle ilgili kılar. Kaşkay Türkçesi'ndeki **+(y)A** yönelme eki bu şekliyle Türkiye Türkçesi'yle paralellik gösterir. Ekin **+ A** şekli Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi ünsüzle biten kelimelere gelir. Geldiği kelimenin ünlüsüne göre kalınlık-İncelik uyumuna girer ve **+a** ya da **+e** şekliyle kullanılır. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

yurdu+n+a	“yurduna”	(1 - 304)
biri+n+e	“birine”	(1 - 333)
dunya+y+a	“dünyaya”	(2 - 196)
yaylak+a	“yaylaya”	(2 - 231)

e. Bulunma Hali (Locative) : +DA (+nA)

Adları fiillere bağlayan bir ektir. Kelime grupları ve cümlede fiilen meydana yeri belirtir. Kaşkay Türkçesi'nde de aynı şekil ve fonksiyonda kullanılır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

damanng+da	“eteğinde”	(1 - 55)
yaşmg+da	“yaşında”	(1 - 112)
çöller+de	“çöllerde”	(10 - 6)
bağça+da	“bahçede”	(2 - 252)
yadımg+na	“hatırına”	(2-106)

f. Ayrılma Hali (Ablative) : +Dan/+nAn

Ayrılma hâli *kimden, neden, nereden, ne zamandan beri* sorularına cevap verir. Ayrılma hâl eki Kaşkay ağzında +DAn ve +nan şeklindedir. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

uzahluk+dan	“uzaklıktan”	(2 - 236)
tabi‘at+den	“tabiattan”	(2 - 241)
cahan+dan	“cihandan”	(7 - 16)
baş+dan	“baştan”	(13 - 19)
haber+den	“haberden”	(15 - 3)
ahvalum+nan	“hallerimden”	(6-3)

g. Eşitlik Hali (Equative Case) : +CA

Türkiye Türkçesi'ndekiyle fonksiyon olarak aynıdır. Ekin ünsüz ve ünlüsü geldiği kelimenin ünsüz ve ünlüsüne göre uyuma girer. (Çelik, 1997:140vd.)

yaşmgça	“yaşın kadar”	(2 - 141)
dağlarınğça	“dağların kadar”	(2-142)
birce	“pembe”	(2-23)
nice	“nasıl”	(9-15)
néççe	“kaç, ne kadar”	(1-95)

h. Vasıta Hali (Instrumental) : +(I) nAn

İsimleri vasıta haline sokan ektir. Türkçenin asıl vasıta hali eki +In/+Un ekidir. Bugün bu ek, Türkiye Türkçesi'nde artık zarf olarak kullanılan bazı kelimelerde kalıplaşmış biçimiyle devam etmektedir. Kaşkay Türkçesi'nde vasıta hâli iki ayrı ekle karşılaşmaktadır. Aslında ek +len olmuş, daha sonra ekteki n'nin tesiri ile gerileyici benzeştirme neticesinde vasıta hâlinin +(I) IAn şekli +(I)nAn olarak değişmiştir.

dunyaynan	“dünya ile”	(1 - 43)
gülümnen	“gülüm ile”	(12 - 7)
nazınan	“naz ile”	(10 - 2)
oğluynan	“oğlu ile”	(1 - 237)
huynan	“huy ile”	(1 - 104)

3.2.2.4. İsimlerin i- (cevher fiili) fiiliyle çekimi:

İsmlere gelerek isimlerin yüklem yapılışında kullanılan Türkiye Türkçesi'ndeki i-fili Kaşkay Türkçesi'nde de aynı şekilde kullanılmaktadır, i-fiilinin getirilerek isimlerin çekimi metinlerimizde genellikle belirli ve belirsiz geçmiş zaman kiplerinde görülmektedir. (Çelik, 1997:141vd.)

var ıdı	“vardı”	(4 - 12)
az ıdı	“azdı”	(1 - 112)
göz idi	“gözdü”	(1 - 113)
tufan ıdı	“tufandı”	(1 - 31)

3.2.3. Zamirler

Türkiye Türkçesi'nde şahıs, işaret, soru, belirsizlik ve bağlama zamirleri adı altında tasnif edilir. Kaşkay Türkçesi'nde de durum aynıdır.

3.2.3.1. Şahıs Zamirleri

	Yalın	İlgi	Yükleme
Teklik			
1.şahıs	ben / men	benin / menin	beni / meni
2.şahıs	sen / sen	senin / sening	seni / seni
3.şahıs	o / u	onung	onu
Çokluk			
1.şahıs	biz	bizim	bizi
2.şahıs	siz	sizing	sizi
3.şahıs	onlar / onnar	onlaring	onları

	Yönelme	Bulunma	Ayrılma
Teklik			
1.şahıs	bene / mene	bende / mende benne / menne bennen	bende/mende benden/menden
2.şahıs	sene / sene	sende / sende senne / senne	sende / sende senden / senden sennen / sennen
3.şahıs	ona / ona	onda / onna	onda / ondan Onna / onnan
Çokluk			
1.şahıs	bize	bizde	bizde / bizden
2.şahıs	size	sizde	sizde / sizden
3.şahıs	onlara onnara ollara	onlarda onnarda ollarda	onlarda / onlardan onnarda / onnarnan ollarda / ollardan

İnstrumental ekiyle şahıs zamirlerinin kullanılışı:

	Teklik	çokluk
1.şahıs	beninen / meninen benle / menle	bizinen / bizle
2.şahıs	seninen / senle	sizinen / sizle
3.şahıs	onınan / onnnan Onnla	onlarınan / onlarla

Şahıs zamirlerinde eşitlik ekinin kullanılışı:

	Teklik	çokluk
1.şahıs	bence / mence	bizce
2.şahıs	sence	sizce
3.şahıs	onca	onlarca

Şahıs zamirlerinde olumsuzluk durumu:

1.şahıs	bensiz / mensiz	bizsiz
2.şahıs	sensiz	sizsiz
3.şahıs	onsuz	onlarsız ollarsız onarsız (Çelik, 1997: 142vd.)

3.2.3.2. İşaret Zamirleri

Kaşkay Türkçesi'nde işaret zamirleri bu, mu, o'dur. Çokluk şekiller için üzerine gelen çokluk eki +lAr ile işletilir. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur:

bu	“bu”	(2-174)
o	“o”	(3-6)
budur	“budur”	(9-8)
orda	“orda”	(1-94)

İşaret zamirlerinin hal ekleriyle kullanışı:

Teklik

Yalın	İlgi	Yükleme
bu / mu	bunun / bunun	bunu / bunu
		buney
o / u	onun	onu
		oney

Çokluk

Yalın	İlgi	Yükleme
bunlar	bunların	bunları / bunlary
munlar	munların	munları / munlary
onlar	onların	onları onlary
ollar	olların	olları / ollary

Yönelme	Bulunma	Ayrılma
Teklik		
buna / muna	bunda	bunda /bundan
	munda	munda /mundan
		munna / munnan
Çokluk		
bunlara	bularda	bunlarda /bunlardan
munlara	munlarda	munlarda / munnarda
mullara	mullarda	munnardan / mullardan
onlara	onlarda	ollarda /ollardan
ollara	ollarda	onnardan

3.2.3.3. Yer Gösterme Zamirleri :

Yer gösterme zamirleri, işaret zamirleriyle birlikte kullanılmaktadır. **Bu yan, o yan; bu yer/yer, o yer/o yer** şeklinde kullanılan zamirlerin, hal ekleriyle kullanılışları şu şekildedir.

Yalın	İlgi	Yükleme
bu yan	bu yanıng	bu yanı
bu yer /yér	bu yering / bu yéring	bu yeri / yéri bu yerey
o yan	o yering / yéring	o yeri / yéri
o yer	o yanıng	o yerey / yérey

Yönelme	Bulunma	Ayrılma
bu yana	bu yanda	bu yandan / bu yanda
bu yere /yére	bu yanna	bu yannan / bu yanna
o yere / yére	bu yerde / yérde	bu yerde / yérden
o yana	o yanda	o yanda / o yandan
	o yanna	o yanna / o yannan (<i>Çelik, 1997: 145vd.</i>)

Metinlerimizde şu örnekleri vardır:

burda	“burda”	(1-273)
orda	“orda”	(1-305)

3.2.3.4. Soru Zamirleri

Canlı ve cansız varlıkları soru yolu ile temsil eden zamirlerdir.

Kim	“kim”	(1-10)
ne	“ne”	(1-323)

3.2.3.5. Belirsizlik Zamirleri:

Nesneleri belirsiz şekilde temsil eden kelimelerdir. Kaşkay Türkçesi’nde kullanılan, tespit edebildiğimiz belirsizlik zamirleri şunlardır:

her kim	“her kim”	(19 - 25)
héç kiminen	“hiç kimse ile”	(2 - 199)
héç kimsening	“hiç kimsenin”	(1 - 369)

3.2.3.6. Dönüşlülük Zamirleri

Türkiye Türkçesi'ndeki "kendî" dönüşlülük zamiri, Kaşkay Türkçesi'nde "genni" kendi, kendisi şeklinde kullanılmaktadır. Ancak daha çok öz dönüşlülük zamiri iyelik ve hal ekleriyle birlikte kullanılır. (*Çelik, 1997: 147vd.*)

özüme	"kendime"	(1 - 25)
özünde	"kendinde"	(1 - 258)
özünün	"kendinin"	(1 - 379)
özü	"kendisi"	(2 - 150)

3.2.4. Sıfatlar

3.2.4.1. Sıfat Yapımları

Sıfat isim soylu bir kelimedir. İsmi vasıf, şekil ve sayı olarak niteler. Bir kelime doğrudan sıfat olabileceği gibi morfolojik olarak türetilmiş sıfatlar da olur. Morfolojik yapılanma ile yapılan sıfatlar isim ve fiillere gelen sıfat yapım ekleriyle oluşurlar. (*Çelik, 1997: 147vd.*)

3.2.4.2. Belirtme Sıfatları:

İşaret, sayı, soru ve belirsizlik sıfatları olarak sınıflandırabiliriz.

a. İşaret sıfatları:

İşaret sıfatları Kaşkay Türkçesi'nde bu ve o'dur. İncelediğimiz metinlerde Türkiye Türkçesi'nde kullanılan "şu" işaret sıfatına rastlamadık. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

bu	"bu"	(1-15)
o	"o"	(2-47)

b. Sayı sıfatları:

İsimleri sayı gösterme yolu ile belirten sıfatlardır. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

bir	“bir”	(1-23)
dokuz	“dokuz”	(1-74)
dörd	“dört”	(2-222)

c. Soru Sıfatları:

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Genellikle Azeri Türkçesi’nde görülen soru sıfatları kullanılmaktadır. (*Çelik, 1997: 150.*) Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

niçe düşmen	“nasıl düşman”	(2-188)
ne kanlar	“nasıl kanlar”	(1-50)
néççe renge	“kaç renge”	(1-110)

d.Belirsizlik Sıfatları: Kişileri, nesneleri ve diğer kavramları karşılayan adları; sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak gösteren sıfatlardır. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

çoğ	“çok”	(1-182)
her	“her”	(1-32)
héç	“hiç”	(1-369)
néççe	“kaç, ne kadar”	(1-95)

3.2.5. Zarflar

Zarflar Kaşkay Türkçesi’nde, Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi *yer, yön, zaman, soru, durum, azlık- çokluk* belirten kelimelerdir. Doğrudan zarf olan kelimeler olduğu gibi isim ve sıfatlardan kurulmuş zarflar da vardır. (*Çelik, 1997: 151.*)

3.2.5.1. Yer ve Yön Zarfları:

Nerde, nereden, neresi, nereye sorularına cevap veren kelimelerdir. Metinlerimizde tespit edebildiğimiz yer ve yön zarfları şunlardır:

yérine	“yerine”	(1 - 277)
tarafdan	“taraftan”	(2 - 78)

diyara	“diyara”	(2 - 128)
dağdan	“dağdan”	(2 - 7)
orda	“oradan”	(1 - 94)
üstünde	“üstünde”	(1 - 42)

3.2.5.2. Zaman Zarfları

Bir eylemin manasını zaman kavramı ile sınırlandıran zarflardır.

İncelediğimiz metinlerde geçen zaman zarfları örnekleri şunlardır:

bu günde	“bu günde”	(1 - 91)
gece	“gece”	(1 - 192)
yaz çaķunda	“yazın”	(1 - 246)
bir gün	“bir gün”	(1 - 306)
henüz	“henüz”	(2 - 182)
daim	“daima”	(2 - 237)

3.2.5.3. Niteleme-Durum (Nasılık-Nicelik) Zarfları

Bir eylemin, bir sıfatın veya başka zarfın manasını nitelik bakımından etkileyen zarflardır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

büyük	“büyük”	(1 - 102)
éle	“öyle”	(1 - 181)
nice	“ne,nasıl”	(1 - 287)
héçe	“hiçe”	(1 - 353)
kessin	“kesin, mutlaka”	(1 - 344)
hub	“iyi, güzel”	(2 - 10)

3.2.5.4. Miktar (Azlık – Çokluk) Zarfları:

Azlık-çokluk , miktar ve derece bildiren zarflardır:

daha	“daha”	(19 - 44)
çoh	“çok”	(17 - 5)
az	“az”	(2 - 74)
küp küp	“çok çok”	(1 - 24)

5. Soru Zarfları: Eylemin anlamını soru yoluyla belirten zarflardır. Belli başlı soru zarfları şunlardır: “ne zaman, ne kadar, nasıl, niçin, ne, nice, neden...”

Metinlerimizde şu örneklerine raslanmıştır:

nice	“ne, nasıl”	(1-30)
niçün	“niçin”	(15-2)

3.2.6. Fiiller

Kaşkay Türkçesi’ndeki fiil ve fiil çekimleri, gerek şekil, gerek fonksiyon itibariyle genellikle Türkiye Türkçesi’ndeki kullanımlara paralellik gösterir. Fakat bazı durumlarda farklıklar mevcuttur. (*Çelik, 1997: 153*)

3.2.6.1. Şahıs Ekleri:

Şahıs ekleri Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi zamir ve iyelik kaynaklı olarak iki tiptir. Kaşkay Türkçe’sinde zamir menşeli birinci tip eklerin Türkiye Türkçesi şahıs ekleriyle farkını göstermek için şema halinde verilmiştir.

<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
Şahıs	Teklilik	Çokluk	Teklilik	Çokluk
1. Şahıs	- I _m	- I _z	- (A/I)m	- (I)s
2. Şahıs	- sIn	- sInIz	- s(A/I)n	- s(A/I)nız
3.Şahıs	-----	- lAr	-----	- lAr

(*Çelik, 1997: 154vd.*)

Birinci tip şahıs ekleri, geniş zaman, şimdiki zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman ve gereklilik kiplerinde işletilir, Türkiye Türkçesi’nde de aynı kullanım mevcuttur.

İkinci tip şahıs ekleri, Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi’nde de belirli geçmiş zaman ve şart kiplerinde kullanılır. Geniş zamanın, şimdiki zamanın, belirli geçmiş zamanın şart kipinin 1. çokluğunda **-G** kullanılır. Bu kullanılış Türkiye Türkçesi’yle aynı olmakla birlikte Kaşkay Türkçesi’nde **g** tercihtir.

İyelik menşeli olan ikinci tip şahıs eklerinin Türkiye Türkçesi'yle olan ikinci tip şahıs ekleriyle mukayesesi şöyledir:

<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	- (I) _m	- K	- (I) _m	- (A/ I)G
2. Şahıs	- (I) _n	- (I) _n Iz	- (I) _n	- (I) _n I
3. Şahıs	-----	- lAr	-----	- lAr

(Çelik, 1997: 154vd).

3.2.6.2. Bildirme Kipleri:

Kipler içerisinde bildirme kiplerine dahil olan zaman ekleri, beş esas zamanı ifade eden eklerdir. Kaşkay Türkçesi'nde de Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi geniş zaman, şimdiki zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman ve gelecek zamanı ifade ederler. Zaman eklerini Türkiye Türkçesi'ndeki şekilleriyle karşılaştırmalı olarak vereceğiz. Farklılık gösteren durumları açıklayacağız.

a. Geniş zaman eki:

Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi **-(V)r**'dir. Geniş zaman ekinin aslı **-r** 'dır. Geldiği fiile göre **-A,I** ünlülerini alır. Geniş zaman ekinin kullanılış şekli: (Çelik: 1997: 155vd.)

oğır	“okur”	(2-68)
salır	“salar”	(2-78)
olır	“olur”	(2-144)
solır	“solar”	(2-145)
tökülir	“dökülür”	(2-182)

Kalın ünlülü kelimelerde

<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	oğ – ur – um	oğ – ur – uz	oğ – ır – im	oğ – ır – ız
			oğ – ır – am	oğ – ır – ız

2. Şahıs	ok – ur – sun	ok – ur – sunuz	oğ – ır – sen	oğ – ır – siz
			oğ – ır – sen	oğ – ır – sizin
3. şahıs	ok – ur	ok – ur – lar	oğ – ır	oğ – ır – lar
			oğ – ır – lar	

İnce ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	gez – er – im	gez – er – iz	gez – er – em	gez – er – iz
			gez – ir – em	gez – ir – iz
2. Şahıs	gez – er – sin	gez – er – sizin	gez – ir – sen	gez – ir – siz
			gez – ir – sin	gez – ir – sizin
3. şahıs	gez – er	gez – er – ler	gez – ir	gez – ir – ler
			gez – er	gez – er – ler

b. Şimdiki Zaman Eki:

Şimdiki zaman Türkiye Türkçesi'nde **-yor** şeklindedir. Türkiye Türkçesi'ndeki bu şekil ünlü uyumuna uymaz. Ünsüzle biten bir file geldiğinde araya koruyucu ünlü alır. Kaşkay Türkçesi'nde ise, şimdiki zaman eki **-y, -yır, -yor-, yo** ve geniş zaman eki **-Ir** şekilleri kullanılmaktadır.

Kaşkay Türkçesi'nde çeşitlilik arz eden şimdiki zaman eklerinden **-(Ir)** geniş zaman şeklinin Azeri Türkçesi'nin, **-yor** şeklinin de Türkiye Türkçesi'nin şimdiki zaman şekilleri olduğu bilinmektedir. (Çelik, 1997: 156vd.)

bağmayır “bakmıyor” (1-347)

koşuyor “koşuyor” (3-13)

-Genellikle -ir olumlu fiiller, -éyr olumsuz fiiller , -yor ise hem olumlu hem olumsuz fiiller için kullanılır:

al-méyr-em (olumsuz)

gel-ir-em (olumlu)

Şimdiki zaman ekinin kullanılışı :

Kalın ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.şahıs	al – 1 – yor – um	al – 1 – yor – uz	al – 1 – yir – em al – 1 – y – em al – 1 – r – em al – 1 – yor – um	al – 1 – yır – ız al – 1 – y – ız al – 1 – r – ız al – 1 – yor – uz
2.şahıs	al – 1 – yor – sun	al – 1 – yor – sunuz	al – 1 – yir – sen al – 1 – y – sen al – r – sen al – 1 – yor – sun	al – 1 – yır – sınız al – 1 – y – sınız al – r – sınız al – 1 – yor – sunuz
3.şahıs	al – 1 – yor	al – 1 – yor – lar	al – 1 – yir al – 1 – y al – 1 – r al – 1 – yor	al – 1 – yır – ler al – 1 – y – ler al – 1 – r – lar al – 1 – yor – lar

İnce ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.	çek – i – yor – um	çek – i – yor – uz	çek – i – yir – im çek – i – y – m çek – i – r – im çek – i – yor – um	çek – i – yir – iz çek – i – y – iz çek – i – r – iz çek – i – yor – uz
2.	çek – i – yor – sun	çek – i – yor – sunuz	çek – i – yir – sen çek – i – y – sen çek – i – r – sen çek – i – yor – sun	çek – i – yir – siniz çek – i – y – siniz çek – i – r – siniz çek – i – yor – sunuz
3.	çek – i – yor	çek – i – yor – lar	çek – i – yir çek – i – y	çek – i – yir – ler çek – i – y – ler

çek – i – r çek – i – r – lar
çek – i – yor çek – i – yor – lar

Ünlüyle biten fiillerde şimdiki zaman eki

Kalın yuvarlak ünlülü kelimelerde

<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.şahıs	oķu – yor – um	oķu – yor – uz	oķı – yır – am oķı – y – am oķı – r – am oķı – yor – am	oķı – yır – ız oķı – y – ız oķı – r – ız oķı – yor – ız
2.şahıs	oķu – yor – sun	oķu – yor – sunuz	oķı – yır – sın oķı – y – sın oķı – r – sın oķı – yor – sın	oķı – yır – sınız oķı – y – sınız oķı – r – sınız oķı – yor – sınız
3.şahıs	oķu – yor	oķu – yor – lar	oķı – yır oķı – y oķı – r oķı – yor	oķı – yır – lar oķı – y – lar oķı – r – lar oķı – yor – lar

İnce yuvarlak ünlülü kelimelerde

<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.şahıs	sürü – yor – um	sürü – yor – uz	sürü – yir – em sürü – y – em sürü – r – em sürü – yor – ım	sürü – yir – iz sürü – y – iz sürü – r – iz sürü – yor – ız
2.şahıs	sürü – yor – sun	sürü – yor – sunuz	sürü – yir – sen sürü – y – sen	sürü – yir – seniz sürü – y – seniz

			sürü – r – sin	sürü – r – sizin
			sürü – yor – sın	sürü – yor –sınız
3.şahıs	sürü – yor	sürü – yor – lar	sürü – yir	sürü – yir – ler
			sürü – y	sürü – y – ler
			sürü – r	sürü – r – lar
			sürü – yor	sürü – yor – lar

Şimdiki zamanın olumsuz şekilleri :

Kalın ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.şahıs	koş – mu – yor – um	koş – mu – yor – uz	koş – mı – yır – em	koş – mı – yır – ız
			koş – mı – y – em	koş – mı – y – ız
			koş – mı – r – em	koş – mı – r – ız
			koş – mı – yor – um	koş – mı – yor – uz
2.şahıs	koş – mu – yor – sun	koş – mu – yor – sunuz	koş – mı – yır – sen	koş – mı – yır –sınız
			koş – mı – y –sın	koş – mı – y –sınız
			koş – mı – ır – sın	koş – mı – ır –sınız
			koş – mı – yor – sın	koş – mı – yor –sınız
3.şahıs	koş – mu – yor	koş – mu – yor – lar	koş – mı – yır	koş – mı – yır – lar
			koş – mı – y	koş – mı – y – lar
			koş – mı – r	koş – mı – r – lar
			koş – mı – yor	al – ı – yor – lar

Şimdiki zaman ekinin Kaşkay Türkçesi'ndeki örnekleri, görüldüğü gibi, ünlü uyumunun da tesiriyle çeşitlilik kazanmıştır. Türkiye Türkçesi'nde ünlü uyumuna uymayan **-yor** şimdiki zaman eki, Kaşkay Türkçesi'nde ince ve dar ünlülerden sonra **-yır, -yir** şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında Türkmençe'de görülen şimdiki zaman eki **-y** ve Azeri Türkçesi'nde görülen şimdiki zaman fonksiyonundaki **-(I)r** geniş zaman eki de Kaşkay Türkçesi'nde de alternans olarak

kullanılmaktadır. Ekin olumsuzluk durumunda kullanılmasındaki sıralama da Türkiye Türkçesi'yle aynıdır. (Çelik, 1997:159)

c. Görülen Geçmiş Zaman Eki:

-DI, Görülen geçmiş zaman eki, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki oluş ve kılışın bitmişliğine konuşan ya tanık olmuştur ya da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve kanısına dayanmaktadır. (Korkmaz, 2003: 584)

Belirli geçmiş zaman ekinin kullanılışı:

Düz ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

	Şahıs	Teklik	Çokluk	Çeklik	Çokluk
1. Şahıs	sev – di – m	sev – di – k	sev – di – m	sev – di – k	
			sev – li – m	sev – li – k	
2. Şahıs	sev – di – n	sev – di – niz	sev – di – ng	sev – di – niz	
			sev – li – ng	sev – li – niz	
3. şahıs	sev – di	sev – di – ler	sev – di	sev – di – ler	
			sev – li	(Çelik: 1997: 161vd.)	

yuvarlak ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

	Şahıs	Teklik	Çokluk	Çeklik	Çokluk
1. Şahıs	vur – du – m	vur – du – k	vur – du – m	vur – du – k	
			vur – lu – m	vur – lu – h	
2. Şahıs	vur – du – n	vur – du – nuz	vur – du – ng	vur – du – nuz	
			vur – lu – ng		
3. şahıs	vur – du	vur – du – lar	vur – du	vur – du – lar	
			vur – lu	(Çelik, 1997: 161vd.)	

d. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki :

-miş, Fiilin karşıladığı oluş ve kılışım içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır. (*Korkmaz, 2003: 600*)

görmüşem	“görmüşüm”	(2-62)
koymuşam	“koymuşum”	(13-11)

Kaşkay Türkçesi'nde öğrenilen geçmiş zaman eki olarak Azeri Türkçesi'nde kullanılan **-İp** eki **-İb** şekli ile de kullanılmaktadır. (*Çelik, 1997: 162*)

çekilbirdir	“çekilmiştir”	(1-346)
olubdur	“olmuştur”	(1-55)
kalubdur	“kalmıştır”	(1-10)

e. Gelecek Zaman Eki:

Eylem kök ve gövdelerine “-acak, -ecek” eki getirilerek yapılır. Henüz yapılmamış, içine girilecek bir zaman dilimi içinde yapılacak olan bir eylemin anlatımında kullanılır. İncelediğimiz metinde **-Ası** şeklinde kullanımına rastlanmıştır.

riyazat çekesidir	“çekecektir”	(9-12)
-------------------	--------------	--------

3.2.6.3. Tasarlama kipleri

Şart, gereklilik, emir, istek diye Türkiye Türkçesi'nde ifade edilen kipler, şekil olarak bazı değişiklikler olmasına rağmen Kaşkay Türkçesi'nde de fonksiyon olarak aynıdır. (*Çelik, 1997:168*)

a. Şart Kipi:

Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde – **sA**'dır.

	<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
	Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1.	Şahıs	- sAm	- sAK-	- sAm	- sAK
2.	Şahıs	-sAn	- sAnİz	- sAng	- sAnİz

3. Şahıs - sA - sAlAr - sA - sAlAr

Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

olsa “olsa” (19-57)

baħsa “baksa” (1-304)

b. Gereklilik Kipi :

Kaşkay Türkçesi’nde gereklilik kipi Türkiye Türkçesi’yle paralellik gösterir. Ancak, **gerek** kelimesinden istifade edilerek gereklilik çekimi de yapılır. Bu kullanılışı şu şekilde gösterebiliriz. (Çelik, 1997: 163)

Şahıs	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	satmam gerek	satmamız gerek
2. Şahıs	satman gerek	satmanız gerek
3. şahıs	satması gerek	satmaları gerek

Gereklilik ekinin olumsuzu **deyil** kelimesi ile yapılır.

Şahıs	Teklik	Çokluk
1.şahıs	satmam gerek deyil	satmamız gerek deyil
2.şahıs	satman gerek deyil	satmanız gerek deyil
3.şahıs	satması gerek deyil	satmaları gerek deyil

İncelediğimiz metinde örneklerine rastlanmamıştır.

c. Emir Kipi

Türkiye Türkçesi’nde emir ve istek arasında bir karışıklık mevcuttur. Dilbilimcilerin kimi, emir ve istek kiplerini ayrı ayrı ele alırken, kimileri de emir-istek adı altında ele almaktadırlar. Biz emir ve istek kiplerini ayrı ayrı ele alıp Türkiye Türkçesiyle Kaşkay Türkçesini karşılaştırarak vereceğiz. (Çelik, 1997: 164)

Türkiye Türkçesi

Kaşkay Türkçesi

Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-----	-----	-----	-----

2. Şahıs	-----	- In, -InIz	-----	- (I)n
3. şahıs	- sIn	- sInIAr	- sIn	- sInIAr

Yukarıdaki şemada görüldüğü gibi, Kaşkay Türkçesi'yle Türkiye Türkçesi paralellik göstermektedir. Birinci şahıs emir yoktur. İkinci şahıs teklik emir eksiz, çoklukta Türkiye Türkçesi'nde **-m,-InIz** 'dır. Kaşkay Türkçesi'nde **-(I)n** 'dır. 3. şahıs da Türkiye Türkçesi'yle aynıdır. (*Çelik, 1997: 164*)

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

kessin	“kessin”	(1-344)
vérsin	“versin”	(1-364)
kırılın	“kırılın”	(2-166)

d. İstek Kipi:

Bu kip fiile istek, niyet, arzu anlamları katan bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir. (*Korkmaz, 2003: 648*) İstek kipi ile emir kipi arasında bir karışıklığın olduğunu emir kipi konusunda belirtmiştik. İstek kipinin Türkiye Türkçesi'yle Kaşkay Türkçesi'ndeki şekilleri aşağıdaki gibidir : (*Çelik, 1997: 165*)

<u>Türkiye Türkçesi</u>			<u>Kaşkay Türkçesi</u>	
Şahıs	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	- AyIm	- Allm	- Am	- AG
2. Şahıs	- AsIn	- AsInIz	- Ang, -AsIng	- AsInIz
3. şahıs	- A	- AIAr	- A	- AIAr

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

salam	“salayım”	(1-5)
ağlayam	“ağlayayım”	(1-34)
akam	“akayım”	(1-208)
girem	“gireyim”	(1-4)
görem	“göreylim”	(1-9)
déyem	“diyeyim”	(1-26)
söylesen	“söylesen”	(1-63)

3.2.6.4. Birleşik Kipler

Türkiye Türkçesi'nde bildirme kipleri olan asıl zaman kipleri üzerine *hikâye*, *rivayet*, *şart*, ekleri ile birlikte çekime girer. Kaşkay Türkçesi'ndeki birleşik kiplerin çekimi ile Türkiye Türkçesi'ndeki birleşik kiplerin çekimi paralellik gösterir. (Çelik, 1997: 166)

a. Hikâye:

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

doğırdı	“dokurdu”	(1-106)	(geniş zamanın hikâyesi)
oğırdı	“okurdu”	(1-107)	(geniş zamanın hikâyesi)
çağırırđı	“çağırırđı”	(1-150)	(geniş zamanın hikâyesi)
oynaşırdığ	“oynaşırdık”	(1-122)	(geniş zamanın hikâyesi)
bağmazdı	“bakmazdı”	(1-199)	(geniş zamanın olumsuzunun hikâyesi)
bilmezdik	“bilmezdik”	(1-125)	(geniş zamanın olumsuzunun hikâyesi)
gédmişđi	“gitmişti”	(1-20)	(öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi)
içeydim	“içeydim”	(1-287)	(istek kipinin hikâye birleşik çekimi)

b. Şart Kipi:

Kaşkay Türkçesi'ndeki şart kipi Türkiye Türkçesi'ndeki şart kipiyle aynıdır. -**sa** şart eki asıl zamana gelerek Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi **i-** fiili ile birlikte birleşik kipi kurar. Farklılık, sadece ikinci şahıs eklerinde Kaşkay Türkçesi'nde **ng**'nin kullanılmasıdır. Olumsuzluk şekli, Kaşkay Türkçesi'nde **deyil** olumsuzluk kelimesinden yararlanılarak yapılır. (Çelik, 1997:168) İncelediğimiz metinlerde örneğine rastlanmamıştır.

c. Rivayet Kipi:

Bir kip eki almış fiilin i-ek fiilinin duyulan geçmiş zaman kipinin getirilmesi ile yapılır. İncelediğimiz metinde örneğine rastlanmamıştır.

3.2.6.5. Yardımcı Fiiller

Kaşkay Türkçesi'nde, incelediğimiz metinlerde gördüğümüz belli başlı yardımcı fiiller şunlardır.

ol- fiili: Eski Türkçe'den beri **bol-** alternansı olarak kullanılan ve Batı Türkçesi'ne has kullanış olarak gördüğümüz **ol-** fiili, Kaşkay Türkçesi'nde de sıkça kullanılmaktadır. (*Çelik, 1997: 169*) Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ruşen ola	“sevinçli ola”	(14 - 16)
gelin olsa	“gelin olsa”	(19 - 53)
yaz olmuş	“yaz olmuş”	(3 - 11)

et – fiili: Kaşkay Türkçesi'nde sık kullanılan bir yardımcı fiildir. İsimlerle birlikte kullanılarak birleşik fiiller kuran **et – yardımcı fiilin**in metnimizde geçen örnekleri şunlardır:

zehr éd-	“zehir etmek”	(1 - 240)
kabul éd-	“kabul etmek”	(2 - 253)
şeker éd-	“şeker etmek”	(11 - 7)

eyle – fiili: **éyle – yardımcı fiili**, Kaşkay Türkçesi'nde sıklıkla karşılaştığımız bir yardımcı fiildir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

divan éylerdi	“divan eylerdi”	(1 - 119)
kebab éyledik	“kebab yaptık”	(1 - 309)

3.2.6.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler):

Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Yapılarında hareket ve zaman anlamı vardır. İsim çekim ekleri ile çekime girebilirler. (*Korkmaz, 2003: 911*) Kaşkay Türkçesi'nde sıfat-fiil ekleri Türkiye Türkçesi ile paralellik göstermektedir. (*Çelik, 1997: 171*)

yanduran	“yandıran”	(1 - 27)
bulduga	“bulduğuna”	(1 - 247)
gelenlere	“gelenlere”	(1 - 359)

3.2.6.7. Zarf-Fiiller (Gerendiumlar):

Zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir. Zarf-fiiller fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır. (Korkmaz, 2003: 983) Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde de çeşitli zarf-fiil ekleri şekil ve fonksiyon olarak aynen kullanılmaktadır. (Çelik, 1997: 171)

gédip	“gidip”	(1 - 225)
kalğub	“kalkıp”	(1 - 79)
konub	“konup”	(2 - 96)
oluban	“oluban”	(1-118)
vuruban	“vuruban”	(1-140)
kalanda	“kalanda”	(1-148)
coşanda	“coşanda”	(1-66)

3.2.7. Edatlar

Yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, dilbilgisi bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir. (Korkmaz, 2003: 451)

a. Çekim Edatları:

içün	“çünkü”	(11 - 19)
için	“için”	(2 - 192)
gimin	“gibi”	(2 - 190)
+inen	“ile”	(2 - 199)
tekin	“gibi”	(2 - 202)

b. Bağlama Edatları:

ya	“ya”	(13 - 7)
ki	“ki”	(12 - 5)

ne . . . ne	“ne . . . ne”	(10 - 13)
de	“de”	(3 - 20)
içün	“çünkü”	(2 - 158)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ASIL METİN

ASIL METİN

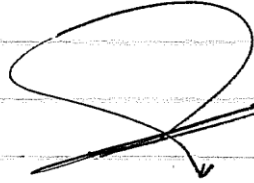
بو شعر لیر کویچک هدیه دیر بوویک ایستادم

دکتر محی الدین چلیک ایچون

28.07.2005

۷ مرداد ۱۳۸۴

فیروزآباد منصورت مری

موضوع گوروش دنادان (۱) تاریخ

قسمت اولدی دنا گلدیم دوشینکه
اول ائتیردیم تور باغونکه داشینکه
نظرالیم قاتینکه باشینکه

توجاق آج تا کیرم کنه قونونکه
آنا کیمین بیر اول سلام بوینونکه

هیمیران منی گوروشینکه آجالدوب

کون قوشونا پرواز وئریب اوجالدوب

عملی دو یغورداها منی توجالدوب

گلدیم دنا کورم سندن نه کچیش

یولداش لاردان کیم قالوبور کیم کوجیش

دویغور = احساس

سینگ مہرنگ دنا منیم گونومده

عشق اوشاق کیمین دایم گونومده

مجتینگ زنجیره سی گونومده

مجتینگ چکیب منی کتوردی

بوھجرانی آرا موزدان گوتوردی

ایدمیش اوغلوک ایندی کلیب قابا قا

بولونموشدیر ایشیق سالب او جا قا

گونو ایتر اونو آلانک قوجا قا

مڈتیدی یوسف تکین ایدمیشدی

آیریلشیدی یعقوبوزدان گڈمیشدی

غریبلیقینگ شوم طلسمی قیریلدی

گنه شیرین خاطره لر دیریلدی

بیر پرده تک گوز دینه سریلدی

خاطره لر بیر بیر گیلر گوزومه

گوللر تکین گولومسه نیر اوزومه

گامیشتم کی سنه دئیم رازی می

بیر اوت تکین جان یا ندوران سوزومی

من سیلی نر رنگ ائدیرم اوزومی

هچکیم بیلمز باطنیدن بیر خبر

نیجه مردن بوروز کار اوت چکر

یئل لوینایوب دنا داغلار ٹوفاندی

هرگونوموزگین گوندن یاماندی

روزگار جوروندان باغرم بریاندی

کلمیشم کی قارلارینکنان آغلا یام

روزگارینگ جیکرینی داغلا یام

دومان کلب دنا باشینگ بوریمیش

قوجالارینگ هامو پُرده چوریمیش

جوانلارینگ قوجالموشدیر قریمیش

اوتوز ایلدیر یولوم سندن تاریدی

سن سیرمنه بوکینگ دنیا داریدی

چوخ ياشينگ وار دنا دئمم قوجه ينگ

اوج اوستونده بولوتلار دان اوجه ينگ

سويده گورم بودنيا ينان نجه ينگ

يالان دنيا بيزي آتوب هوسه

عمر و عمر قوشونو سالوب قفسه

دنا سويده دو دمانلار نيج اولدى

رزم و لشكر يل بوللار نيج اولدى

تيغ و گنان داغ ميدانلار نيج اولدى

نه ترلانلار قولانما موش باشينگ

نه قانلار كه آخما موشير داشينگ

موضوع

سن که دنا چوخ دورانلار گورمیشنگ
گیو و گودرز پهلوانلار گورمیشنگ
زال و رستم قهرمانلار گورمیشنگ
سویله منه کینسر و نولوبدور
بیرن ندن داما نینگره اولوبدور

دناسنگ درو گوهر خرمی
قشقای لر بویر احمد لر وطنی
توچ ایگید لر تراسلانلار مکنی
طوس و نوزر ییل کتاسب نیج اولدی
کرکیشی سن گای لهراسب نیج اولدی

بیردانش سن دنا بیزیم ائلردن

باشدن کچن یایا آما و ایلردن

بیرده سویله سن خروشان سئلردن

هجران چکن بولبوللاردان بیردانش

پر پر اولان تر گوللردن بیردانش

بایرام گلیب گول و بریحان جوشندا

عندلیبلر شور و عشقه دوشندا

تیپو کیلیک سن بیر بیره قوشندا

بهشت اولیر دنا سنینک یانلارینگ

نه کویچکدیر خوش رنگ تازه گوللارینگ

سحر چاقلار سرین سرین یئلینگ وار
 بولوتلار دان ایپک تکین تئلینگ وار
 دیله گلنگ دنا یاخشی دئیلینگ وار
 دو قوز آیی ایلینگ سنه یاز اولور
 بنده گلین طبیعت ده آرز اولور

چشمه لرینگ گوز لریندن آخیلار
 کیلیک لرینگ داشلار اوسته اوفیلار
 فرح لری صف باغلاب باخیلار
 بیردن قالموب گلیم سودان ایچیلر
 بیره قوما یاوب سودا اویچیلر

ایپک = ایپک
 9

بیریم ائله سجاوتلر واریدی

چوخ غیرتله شجاعتلر واریدی

یاغشی مرام خوش حالتلر واریدی

دنا گل تاسنه بیر بیر حالتی

بیان ائدهم کچین گدن عادتی

قیش کجه سی ییقیلر دیک شادمان

لوتوروب دئیردی نوروز داستان

گلردی مجلسه صفالی شروان

بئله داندان هفت بندنی پی چکردی

لور گلره غم و شادلیق اکردی

یئل بولوتی سولدان ساقا بولکنده

بولوت گویدن بولور سیره توکنده

دومان گلیب داغ دوشونه چوکنده

چو بانلا رینگ سسی اورد ا گلردی

نیچه دن بیر کورپه قوزی ملردی

قاری آنا گجه متل دیننده

کهره تیلکی بیر کوزونو یئینده

آدمیراد دیو درسی سین گئینده

بیر یوفودان اوکالاردیک گوزلری

تا آنکلا یاک قاری دینن سوزلری

قوس گزنده سوم شکرى قچنده

بویوک چله گلیب شان گچنده

قیش یوردونان یاز یوردونا کوچنده

دو وارلاری های هونیاں قچردیک

چله بدر لندیب لوتدان گچردیک

یاز گونیدی آنا کلیم توفیردی

آتام ما دون سوزلری لوفیردی

یاغوشودو لیلدیریلر ش خیردی

قاری فلک تامدارینی لوزادی

قوس وئریبان نیچه رنگه بزه دی

چچک باجی گوللو گوچک قیزیدی
لوچ یا شوندا بئله لوشق آزیدی
بئش قداش بیر تک باجی گوزیدی
باخمالیدی یول گئدمه سی پور قاسی
لوینا یاردی یاغشی قیزیل سیر قاسی

هرکیم ایچون چا خار دیردی روز سه سی
شوخلو قونان گول دوریردی هر کسی
گاه اولوبان باغلا یاردی نفسی
دیری لیبان گنه دیوان لئیلردی
آخردن یاغشی یامان سوئیلردی

سیرقا = گوشواره

غم بیلز دیک بیزده یاغشی یا شیر دیک

بابا کریم قیننه لونا شیر دیک

گاهه سئل کیم دالقا سالوب دا شیر دیک

لوش قیدیک یاغشی یا مان بیلز دیک

نادانیدیک عهد و پیمان بیلز دیک

گون گئزنده داغ پشتونا با تاندا

قرنقولوق دنا گوگله آ تاندا

آج قورت گلیب قاش قیننه یا تاندا

بیز گوز لر دیک تا قورت قاشا وورما یا

قوزولاری تیکه له ییب لورما یا

دالقا - موج

اوش قوددم چوبان قویون س یاردی

قوزولاری دوتوب پیقه قویاردی

چوبان ننه گاهدان یایوخ یایاردی

هنده قاچوب کره بکول دوتاردیم

دوینا ماقد اتر اتر یه ییب دوتاردیم

میدرکندن گلیب اکین اکنده

اوگوزونن یئر اوزونو سوکنده

بیره قوناق اولوب قیلان چکنده

منده بیردن دوزگورنده میدانی

بک ووروبان گولدریردیم قیلانی

چوخ یاغشیدی طاهافلارینگ کلمگی

ادبالارا منزل لندیب قالماسی

لوش قلا رینگ های قیشقریق لمانی

قویونلارینگ کولکه سینی تالاردیک

طاهافلارا وئریب آجیل آلاردیک

قره داعوان ادبا کوچوب گلند.

بور لوک یولدا اوگون اییب لاندزه

آیازگیلینگ ایتی یورددا قالاندزه

شیرین دازا چاقدوریدی آتونی

شُر شُر دئییب چاقوریدی ایتینی

قوش سینی تقلید اندیب او خوردیک

داش تله سین توخ توخوسون تو خوردیک

تیکا نینن چیان گوده سو خوردیک

یان یان باش باش قویب تله آتاردیق

او قوندوروب قوشردان نیز دوتاردیق

گوز گزدریب داغدا شکار گورنده

هی چی گدیب کل چشمه بی سورنده

اوچو قولا آق پازانی وورانده

نیزده قاچوب او شکاری سو کردیک

جیکرینی اوت اوستونه تو کردیک

آت جولونا حاتم گپیل دورردی

تور دایچا یا آتوب مینیب سورردی ۳۳

شیق شیقی بی شکرکینه ووراردی

اوندا گندیب یولداشلارین تاپاردی

اونلارینان قوشا قویب چاپاردی

لورگک آتلار مادیانلار واریدی

خرسان، شرک کیمیلرلار واریدی ۳۴

جیران بان خوب وزنانلار واریدی

رخش و شهیر او نسمانلار نولوبدور

شرنگ شبدیز هلیوانلار نولوبدور

قوشا تو بیاک - م بقه و سربک

گللاه کلیب جای جنگله دولاندا

مست لؤک لری دارغا جرّه سالاندا

کف آغزوندان توکوب طبلین چالاندا

بیرگورمه لی صحنه ییدی ساشماق

بیربرینن تالاش لئدیب دولاشماق

لوبا کوچوب لک پکه دوراندا

کوچ لوستونده اوشاق گورپه سورندا

بول قیینده پیرلک لک گورندا

پالتارلاردان بیر تیلیشه اوزردیک

پیرلک لک آقاچونا دوزردیک

لوه لیلی که بوتون یاغوش یاغمادی

توین گچی سورولدی دوغمادی

کیوانی لر اصلا دو وار ساغمادی

یادونگنا دیر کوسه کلین چافاردیک

سقلینی اون توکومان آقاردیک

قره لولوب ایل قحطلیق گلنده

عجب قری شم آهوندان اولنده

آتام کندن بیر آرزجا اون آلانده

بیر آق ییره دنا آیران دیردیک

بوغدا آرز واریدی اَلیم یه ییردیک

آق بولوتلار دنا پنبه یاغاندا

ملو شیشک گنج قاشدا دوغاندا

آنا دوروب زک سودونی ساغاندا

بیشرنده من آغوزون یه یردیم

اوندان سورا داغلار نولدی، دئیردیم

نه یاغشی دی کوچهای کوچده قریشک

بیر بیرین حاللا شوبان گوروشک

جاهاال اوغلان آد اخلینان آریشک

اوز توتاردی قیز باخمازدی اوغلانا

سوز پنجه به بختی بردن باغلانا

زک صحف زهک یعنی شیر آغوز

یوردچی آتلی ائل دینده چاپاردی
قیقاج ائدیب رقیب بورکین قاپاردی
تلاش ائدیب بیرتازه یورد تاپاردی
اوبا گلیب ینگی یوردا قوناردی
بلوتلیگدن میخ و توخماق یوناردی

بیرگون اوبا کوچوب گلدی اوتراغا
شیراز آشکار اولوب پیخدی قاباغا
یغین اولدیگ آقام شه چراغا
آنادوروب اوز اماما دوندردی
یاغلو پیلته دو توب دعا گوندردی

گورمه لیدی ائیلنگ داغدان آشماقی

چاغا شماقی سئل کیم باشدان داشماقی

صفالیدی گلین لرینگ یا شماقی

قیز گلین لر آت بزه دیب مینردی

قیقاج لندیب چابک مینیب لئنردی

دوز کورد ده گجه اوغرو گلنده

بور قویونو قاشدان چکیب کولنده

چوبان نوروز خبر اولوب بیلنده

هو لندیبان اوغرو لاری قوموشدی

اوغرو قاپوب گوز دیندن سوموشدی

باشماقی یا یاموشاق = روسوزه و حجاب مخصوص صدر زنا که

رزگردوغبار و نورشدید آفتاب نزهتجوگری می نمود

پسین پسین قویون دوزدن گلردی

کورپه قوزو ایشردی ملردی

یازها قوندا پاییزه لر گلردی

رگماه اولوب قوزی آیری یایلور

آناسیندان آیری گندیب سایلور

دینگلاردی زنگش هازینگ بوینوندا

ایشگلاردی گچی قاشینگ قوینوندا

ایت قوردونان جر ائرددی کونوندا

بو بان لوروم شم دئرددی دوووارا

سده نردی قورت کلمه یه هوووارا

لوروم = چری شانه

هووارا = نزدیک و اطراف

سوری گلیب دانگهوندان گچردی

حیدرعی سوتلی لری سچردی

قره لجب گونده داندان قچردی

لامبک لری یخینیدی داغولا

پرخ آتاردیک بوکک بلکم ساغولا

بایرامیدی آفشام گتدیک گوروشدیک

کوسیندیک عم اوغلوینان باریشدیک

قوجا قری لهوالینی سوروشدیک

قوب دگلدی بایرام چاقی قهراندماق

شدمیزی آغز ایچینده زهراندماق

لجب = گوسفندی که تره آنرا ذبح نموده اند و یا تلف شده
که مدتها شیر آن را می دوشند قره لجب = گوسفند لجب سیاه

پرخ = پرتاب چوبدستی برار بر گودانن گوسفند به دانهگاه

صفا و لردیر یاز چاقوندا گوللرده

ماہ مار چوبان سورى یایار چوللرده

لونکلی قودین کپ یولونوز گوللرده

یاخشى ایشدیر قودین قرخنگ یاز دمی

خاطره ده همیشه وار گوز دمی

یاز چاقوندا کپ کپ گئردیک داغا

دنبلاق بولدوکه جوول ییقاغا

گاهى بیردن آل لئردیک زوراغا

بنو سرخ و کباب لوتو بیچردیک

قارکتیریب برف شیره ایچردیک

یاختی بوالهر قاسنی گندگ واریدی

کاماه کتّه اشقین مندک واریدی

شکر گده نقل و قندک واریدی

گناش لوپو سوتانا قرار یاد اولسون

گلن گدن نوب قونا قرار یاد اولسون

توسان گونو میل درویش دوزونده

توی اولوردی چای چشمه نینگ گوزونده

زنگ چالا ندا دوواخ گلین لوزونده

جاهاال اوغلان قیقاچ لندیب چا پاردی

بیدا خورینگ آلماسینی قاپاردی

جاہال تیز لر رنگین لباس گیر دی

لیگی باشلی توی دوکوسون دویر دی

صف باغلاب هاینه هلی دئیر دی

دسته لره باغلا لاردی یا غلوقی

کحل ووروبان سوللاردی یا غلوقی

نه یاخشدیر توپونگ س زو صداسی

آغور هئلی جنگ نامه سی نواسی

بیریرینن گوروشماقی صفا سی

هئلی چی لر میدان تاپوب دوزولر

گوزهل کیلیک تکین آسه سوزولر

یا شول نجل کیب دنا داغلا رینگ
 داغچالارینگ کابو لارینگ باغلا رینگ
 نه یاخشیدیر بوردا تون چاقلارینگ
 گلیب گزهک فوب صفالی داغونگی
 بهشت تکین گلزارینگی باغونگی

دامانینکده مدرسه لر قوراردیک
 دام یئرینه بیز آق چادر ووراردیک
 طنفینه قشنگ گومبول دورردیک
 لو آق چادر مدرسه لری یاد اولسون
 معجزه گر معلم لر شاد اولسون

قارچیچی یار یا فلارین آچانده

آغور ائلردا مانینگدان کؤچنده

لوبا گدیب سوری چایدان گچنده

گونیوم ایترگنه اوشق اولایدیم

بو کچکده سس سله سالایدیم

بیر اولایدی مار بربسندن گچیدیم

نیجه نفس سرن سویون ایچیدیم

چو وول چچک یار پوزلارینگ بچیدیم

بیرگزیدیم گوی چملرینگ کیننی

اونو دایدیم بو دنیا نینگ غمینی

ایناغیدی دنا سینگ ائل لرینگ

گوجکیدی چچک گوللو چول لرینگ

چوخ یاخشیدی لطیف سرین یئل لرینگ

داها قوپون چول لرینگره بئلنر

چوبانلارینگ دودوک لری سلنر

دناسی سخت بشتینکدیر یاز چاقی

قینر جوت ره طرفون بولا قی

گورمه لی دیر چچکینینگ یار باقی

چشمه چمین سونبولاری یاخشیدیر

باغ و بستان بولبولاری یاخشیدیر

شاد فیله قیا غلاری گوللاری

تراونیا شور کنگر لری ذواللاری

عطر لیلیر میخک قونفوللاری

هرکیم باخسا ملا قباد یوردونا

قرقیش لندر لوردا لعل قوردونا

برگون بیزده قوناق اولدوک کیمانا

سیر لئیده دیک داغدا گول و ریجانا

هنرمندلر ولاری گلدی ئیدانا

هول اوغلا تون لاتین کباب لئیده دیک

دردیمنیزی دنا سنه سوئیده دیک

هلاکو خان سه تارینی دیندیردی

بورما غونو پرده لره میندیردی

اورکلرینگ پرده سینن سیندیردی

محمود خانینگ گوزل مردانا سسی

تنگ ائیلدی اورکلره قفسی

روزگارینگ چرخ دایم گزه یور

شوخ کلین تک دنیا اورزون بزه یور

حریصلرینگ اوره کینی لزه یور

حریص بیلمز چرخ دولانور عمر چکر

اجل کلب اونو کلیندن سپر

بودنیا یا گوین باغلاما یا لاندیر

آلا دانچی آلا خالی لیلاندیر

هرنه سونگ آخرنی چالاندیر

بافونگ کیملر گلیب ییره یا تامادی

نه سولالانلار تامون هئیه اس تامادی

دنیا شوم گلین دیر همسیر یو وود ماز

گناهی آرتورور دردی سو وود ماز

یاراس لور لور گلره لو وود ماز

عاقل گرگ گوونمه یه دونیا یا

صنعان کیمین گوین ورمه یه ترسایا

یو وود ماز = راه نمی دهد - نمی گذارد نزدیک شود

سو وود ماز = تکین و آرامش نمیدهد

کیمردن کیمره قالب بو جاها

نولدی قارون گنجی هانی سیمان

بهردوردگون بیرینه دولانور دوران

لزلدن قصابدور اجل دورانا

دولانور بو قصاب دایم انسانا

داها سونوب انسانلیقینگ چراغی

قرداش اولماز قرداشی نینگ دایاغی

قونشو اولماز قونشوسونونگ سوراغی

بیلیم کیمر خلقی بئله قاندوروب

مجتینگ ناهاالونو یاندوروب

مردلیگ منسوخ اولوب نامرد چوخ اولوب

۶۰ صداقت توکمیش غیرت یوخ اولوب

چوخ کیمسه لر اوز عمر و نوان توخ اولوب

آلاه کس سین نامرد لیتقینگ چوره گی

قان اولوشدیر مرد اوغولار اوره گی

باریشماقلار چکیلیب دیر ساواشا

۷۰ دها باخیر دنیا یلداش یولداشا

انسانلیق یوخ دونوب آیری قوماشا

بیر دونوملی کیمسه یوخ دور دونه بیر

بلکه منیم دردیم اوتو سونو بیر

باریشماق = صبح کوردن

بیرکیمسه بیس یئرده گون باتماسون

ههچ ایگیدینگ بختی کوله یاتماسون

عاقل گرگ عمرون ههچه ساتماسون

سلطان اولسا تختی چنخر الیندن

اؤلخان اولسا آیری دوستر الیندن

گلیب گردش لندر چرخ روزگار

بیزگنده رهگ دنا قالدانگ پایدار

بیزدن قالور فوب ویشلیک یادگار

بیان لندسن گکلنره داستان

گدنلرینگ رفتاروندان بیر نشان

دنا بیزده گون تک بیزدن باتاراگ

شیرین عمر و آفره هپه ساتاراگ

جام مرگدن می نوش اولوب یا تاراگ

لوش قلارا ورسن دنیا پندینی

آتا کیمین زندگانلیق فندی

داها عمرینگ پیماناسی دولوبدور

جوانلیقینگ ترکلزاری سولوبدور

من بیلیم یارد یولداش نولوبدور

هیچ کیمسه نینگ خوش دورانی دونه سین

شده عمر و نینگ چاغلا ری
سونه سین

۷۳

۷۴

هَلْج بِلِمْنِم دِنَا نِچُون گُوز آغلار

دورگ آغلار قلم آغلار سوز آغلار

سه تار آغلار سننور آغلار ساز آغلار

دوزاخ هيجران هاچان وصله يتيشر

دورگ لرنگ يارالارى يتيشر

دنانولدى ياقتى لرنگ گويچكينگ

بيلم ندن آقاروددور بيرچكينگ

گولونگ گولير آچولمايوب چچكينگ

بیردم گول تا اوزونگ گوله اوزومه

توجالوقدا بير جان گله ديزيمه

گويچک = زيبا و تشنگ

بیرچک = زلف

چچک = گل غنچه

آغلاسونلار گوی دوشلرینگ بولاغی

دی گولسونلر غنچه لرینگ دوداغی

صفالاسون لرئلمیزینگ یایلاغی

لونداتونا گ گوی چمنلی یوردلارا

باغلا یاک نیز طنفلری موردلارا

دنا هرگز گول جامالینگ سولماسون

شاد کویونگی غم غباری آلماسون

بولاغلارینگ گوزو داشدان دولماسون

چوخ کیمسه لر گلیب بوردان کچدیلم

بولاغلارینگ سیرین سویون لیچدیلم

دنا قیشنگ یازا دونوب دایانسون

یونفوداکی یاتا نلارینگ او یانسون

گوللر چخیب چوللر رنگه بو یانسون

اُتیشیدی باغچالارینگ آلماسی

آرموتلاری لاریک لری هیواسی

دنا دایم غنچه لرینگ گولونلر

بولبوللارینگ سن بیریره سالسونلار

تانوشلارینگ کلیب سنی بولسونلار

بالانگ «منصور» کلیب بوردا اولانا

بولبول کیمین چلینگره تولانا

آرموت = گلزی لاریک = زرد آلو هیوا = به

اولانا = پرورش بیاییز منی دیگر اولانا به شکار پرورش اولانا = شکار

اولادماک = پرورش دادن

گنج گوندوز دنا هجرو فراقدان

گوروشینکه حسرتلیدیم ایراقدان

هچ کیلیمز آنا مہری لوش قدان

کورپہ لوشق سوردایم آنایی

آنا کیمین یاخش گوزل دنایی

دنا شو قدان لوزاخ یولو کوچیشم

بیر قوش لولوب داغدان داغالو چوشم

سنی گوروب غنپہ تکین آچیشم

ینگنک باشدان گلپنه یتیشدیم

گوزل مکان فوب وطنه یتیشدیم

شكر ايله رهم دنا گوردريم اوزونگي

گنه ياخشى گوزل گوللو يا زونگي

بولبولونگي خوش نوانگي سزونگي

بزنميشنگ گول چيچيكن چمندن

بنفشه دن ناز بولميش سمندن

كيهان دئدى بيره هياش يولدا دير

بو محفيله دنا آدى ديله دير

يولداش سنده گل تا فرصت آلدن دير

من ده دئديم هم فال اولور تاماش

چوخ ياخشى دير يولداش يئته يولداش

دامانینگه دنا مکن وورموشک

سینگ ایچون بیرھایش قورموشک

گولرینگدن بیرجه بیرجه دورموشک

شقایقلر سورمه چکیش گوزونه

عنه لرینگ گولیر آدام روزونه

یا ماجلارینگ دوشمیشدیر چچکدن

آقاجلارینگ کونیک کئیشین پیچکدن

گوزلریمه گویچکترنگ گویچکدن

صفالانموش دنا گوللو جاما لونگ

ائتیرمیشدیر نهایته کما لونگ

یاماج = سینه - دانته = شیبور

آیروخسودور دنا یاخشی گوللرینگ

گورمه لی دیر چیچک گوللو چوللرینگ

قاردان قویان سرن سرن سئلرینگ

هرنه دیم سن یئرلشنگ سوزومه

سندن یی تر داها گلر گوزومه

دنا کوه گل بورونموش دیر چیچک

س گلین دیر گول تافوبدور بیرجه

هرکیم وار سی سخت یولو دشتکه

اوندا بیلر نه یاردموش یارادان

تازه آنکلار آق و گوی قرادان

گنہ گلیم در دنا بی گورم من

گوللو مکان خوب بنای گورم من

گوزل شهید پادنا بی گورم من

بو بیلا قینک هواسی خوش سو بی خوش

چینی خوش گلزاری خوش بو بی خوش

گورم ملی دیر گورنگ قره بلاق

لو وولوی سه بر فانینگ اوتراق

یاغشی یئرلر فارسیدان بیلاق

کلبیلی لر دنا داغلار قوردیدی

خوش دالینگ جواد فلار یوردیدی

قاش مستانینگ اوجالارینگ باشی دیر

قبة لرینگ سان بیر اوزوک قاشی دیر

دنا داغینگ دروگوهر داشی دیر

بیزیم ایچون چوخ قیمتلی درنگ سن

تورپاغلارینگ قیزیلان دیر زرنگ سن

چشمه مینینگ قاردان توپیر سرین دیر

هواسی خوش سووی بالدان شیرین دیر

سندن قویان چایلار دنا درین دیر

ماربر خربان بشارتکین چایینگ وار

انسانلارا سوقاتینگ وار پایینگ وار

قاش مستان = قده معروف دنا

قبة لرینگ = اشره سه سه بر اولی سه تیغ کورد دنا که انرا سه قبة لرینگ

لای سرفدان سیچانلونگا وارموشم

درویش کنن یا یلاقونگی گورموشم

منده دنا چوخ دورانلار سورموشم

قره گولونگ رنه چرینگ یاغشی دیر

چو دول چیک تر بلهرینگ یاغشی دیر

آق گول آچوب نتره نینگ تر گولونگ

گورمه لی دیر لاله لرینگ سونبولونگ

هر طرفدن اوزیر دنا بولبولونگ

گوزهل کیلیک داش اوستونده قارلار

کونین ش داولوب غم اوردگون پوزولار

گول ایسیندن بایرامونگ خوش یازینگ خوش

بولبولونگ خوش آوازینگ خوش سازینگ خوش

لوچو قوشلار ترلاینگ خوش یازینگ خوش

هرنه دیم آزدیمیشم من سندن

سینگ تکی گویچک گوللو وطندن

آچولوشدور بایرام گولو یاز گولو

چمنلینگ قوچ گولوسو سونبولو

هر طرفدن شوقا سالیر بولبولو

گوزل یوردیر دنا سولطان چمنی

هرکیم دیلر گوره بئله گلشنی

توسان گونو قار ياتاقى ياز اولار

قار ائىرى يىر گول چىچىكن يىر دولار

كولگه كرز ياشول چالار گوى چالار

روح ش د اولار قار چوپلى ايسىندون

قولاق دويماز پىن كىلىك سەسىندون

يىلى يورد دا دنا دايم يىل گلر

قىش گونلرى توفان گلر سئل گلر

ياز چاقوندا ن بهشت دىر گل گلر

گونگول ايتىر گوره سىرن هوا سون

سئر ائىله يە بىردم سورە صفا سون

بورددا خوبدور چوبان سورو یا یا ماگی

تر بلهردن قویون یه ییب دو یا ماگی

پسین چاقی داراد ماگی یا یا ماگی

صفالی دیر گورنگ بئرن گدیگی

قویون یا یا چوبان چالا دودوگی

با خمالیدی لئینگ قونوب کوچگی

دوش نلارینگ بئردن چغیب قچگی

قار کیلیگی یئردن قانوب اوچماگی

چنجر دنا اوچولارینگ یادیندان

بیشیرنده دو یا ماگ اولماز دادیندان

بیرا ولایدی لائل یایلاقا توکوله

شکار ایچون لردو داغا چکیده

بیرا ولایدی زان چرخنی بوکوله

داشلی دره فرج لری خالانا

دسته دسته آت ترکیند سالانا

یادینکنا دیر دنا کیلیک شکالی

شکار گاهلار خوب لوجی لر روالی

قونا خلوقلار قورولاردی صفالی

غاز بستانینگ خوش چمنی خوشودو

بو بوستاندا دایم عیش و نوشودو

نە ياخشى دىر گۈزىگ گۈللۈ كاكانى

گۈزىل يايلاق كىشكۈلى ر م كانى

چال كىلاغ كىيۈرى ماشدانى

بەرنە باخانگ داغ درەسى گۈللى دىر

گۈلن كىمىن لىس و بويو ھىلى دىر

دنامورگاہ بويىلاقونگ گۈزى دىر

بەشت دە سىنگ ھنوز اونونگ آزى دىر

يازى يازدىر دىمە يازلار يازى دىر

دوماگ لولماز ھواسىندان سويوندان

بولبولوندان گلزاروندان بويوندان

ہرکیم گورسہ گوللو درہ گولونو

تھین لندر یورد لاقونو چولونو

گونگول سٹور گرنگ ساق و سولونو

مدھوش لندر ہر گورہ نی گول ایسی

ہر طرفون نیم ایسی یل ایسی

گندمہ لی دیر گندگ چشمہ چنارا

خوب مکانا یاقتی بالی گلزارا

گوین شاد لولور گندگ سٹہ دیارا

چبقین لی نینگ تازہ چبقین گیاہی

گورمہ لی دیر گوی جاشیری کا ماہی

دنا لونهٔ بیرهٔ بهشت دیر یاز چاقی

توسان گونو چوخ سرین دیر بولاقی

صفالی دیر قونالغاسی یوردلاقی

زلال سونی آبتار آبتار رواندیر

سوزولوبان سن بیرش همار ایلاندر

یئل آسنده اوینار گولونگ یارپاغی

سیری جانوم کئور وطن تورپاغی

توجالموشام جو شمیر طبعیم بولاغی

خوب اوخشایام دئیم دنا داغونگردان

بایرامونگردان گلزارینگردان باغونگردان

بیر اولادی من یاشامام یاشینکچا ۱۰۹

گوزل دنا داغلا رینگیا داشینکچا

سیمرخ اولوب بیر اولجالام باشینکچا

عمر دم یازی باشلا ناموش باش اولیر

کپرک وورانگ بیر گول آچوب تنز سولیر

یالان دنیا انسانلارا یورد اولدینگ ۱۱۰

مرد اولما دینگ نامرد لیکه مرد اولدینگ

سورو یایمانگ قوزولارا قورد اولدینگ

بیر قصابانگ آج گوز ، اولماز گوزینگ توخ

چوخ کیمسه نینگ آدی قالب لوزو یوخ

نه کیملر کی گلیب بوردان کچمه میش

فوش گچردیب سرین سویون ایچمه میش

نه خسرو لار بورا تونوب کوجمه میش

سنویله دنا بردش هینگ داشوندان

باشدان کچن روزگار دان یاشوندان

گوزل دنا گوزلرینگ گوزونینگ

دیوانلار داش عرلرینگ سوزونینگ

بیریم ایچون زندگانلیق رازی نینگ

بیزده سندن اورکنیشک خم یئمگ

چقین گونلر غصه یئمگ غم یئمگ

برده = بنگ بردش = سئگی که گونید کچیر و پادش کنا هئنگام عبور از گونید

بیزدن دنا بر روی آبی قورسی نشسته و آرمنده

دناسینگ دشمنینگ خوار لوسون ۱۱۳

دو تا پاسون لیدگین لولوب تار لوسون

هر خزاندا آلاه سنه یار لوسون

تا باش رانگ سن همیشه گوی قالا نگ

داغدار لیچه هامو داغدان سوی قالا نگ

ظلم لاندنر بیلی دنا قیریلین ۱۱۴

گرانجانلار قولو دالان بورولین

یاغشی بیرلیگ قوب احساسلار دیریلین

قوی تا ظولمونگ یورد یوواسی داغولا

قورت گلیبان قویونومان ساغولا

یاخشی لیکنگ آفت چو خدور دالیندا

دایم گزر اوونگ ساق و سولوندا

گوزلی گینگ شیطان واردیریولوندا

پس آفت لر بو شیطانلار یوخ اولسون

شادوشنلیک مهربانلیک چوخ اولسون

حریص عمرو بو دنیا دا چوخ اولماز

مینگ ایل اولسا آفر گوز و توخ اولماز

یاخشی پئلیگ قالدور دنا یوخ اولماز

یاخشی اولور یاخشی عمرینگ کوتاسی

هرنه آرتیر پی تر دنیا جفا سی

دیل آچ دنا نه کچیشیر باشونگدان ۱۱۱

هنوز ندن قان توکولیر داشونگدان

باش چاخارد ماگ کچیشینگدان باشونگدان

سویله کورم نه کچیشیر وطندن

جانان کچین سردار آریو برزدن

قشقای لار تور یاغینکه جان ورمیش ۱۱۲

بویراحدلر دامانینکه قان ورمیش

بوگونچه دشمن بیزدن یان ورمیش

اتکینکه مردلر دغولار یارانموش

صولت کیمین قرمانلار تورنیش

کیملیدی لجنی نین در دوشدی

چین کونروطن ایچن دوگوشدی

جماد لئدیب دین یولوندا اوشدی

ایندی دنا یئین ایچن یوخ اولوب

مردکیشی لر اولوب ایتیب یوخ اولوب

چوخ کیمسه لر بو دنیا یا گلدی لر

دوران سوروب آخیر بیکون اولدی لر

خان پاشالار هامو تورپاغ اولدی لر

هچ کیمین دنیا باشا وورمادی

بیر کیمسه نینگ نکا حوندا تورمادی

دوگوشک = جنگ و زرد خورد نمودن

س و شاک = جنگ و سوال کردن

۱۲۱ گوین لایچینده دنا سئودک بیر سنی

سینگ تکین یاخشی گوزل وطنی

کیمنه گورفر بئله گوللو چمنی

بیر بهشتنگ یزلوزونده بلی ینگ

داغلار لایچه گوین گوزونده بلی ینگ

۱۲۲ یاخشی یزدیر گورنگ تخت سلیمان

سیر لیلایوب گزنگ سیور موندگان

لوملخ دن لوقور چایی جوب سلطان

سیرین سیرین چشمه لردن سولایچنگ

نعالی دن نغایچنگ گول بیچنگ

شانلی دنا سنگ داغلار یولداشی

سهندینن والانینگ ائلداشی

ازلدن سیز هامو بیریر قرداشی

یئر تیزه سه هاییل اولونک بیریره

چقین گونلر همت قیلینگ بیریره

بایرام چاقی بوی بالانگا باخاندا

سزین سولار دوشلرینگدن آخاندا

شیدا بولبول گوله قارماغ ماخاندا

شادلیق یاشی گوزلریمدن سوزولر

غم پرده سی اووره کیمدن قازولار

قارماغ - نوک و دماغ

۱۲۵ بیرگوزل قیزگوردیم بولاغ باشیندا

سان آیددی پنجه لاون دورد باشیندا

توفانیدی گوزلرینده قاشیندا

لینجه قیزلرگلیب باغی گزئلر

باغچا لارینگ غنچه سیندی دوزلر

۱۲۶ بوگوزه لینگ سان لاله دیر یاناغی

بالا باتوب قیزیل عناب دوداغی

غنچه لیمیش سینه سی نینگ بوداغی

آینا آلوب سونبول سچی بئسله یر

گللاب سه پیب گاهدا ندا بیر لیسله یر

بوداغ = غنچه حوت خه خار ترو نازک

یازگونلری لئل یایلاقا کوپنده
 گل درنالار دوزوم دوزوم اوچاندا
 گول بوداغی چچکلرین آچاندا
 شیدا بولبول دیلندیر رازینی
 گلستانا دیر عشقینگ رازینی

لوزا خلوقدان دنا سنه سوز دندیم
 سنی دایم گوزل دندیم گوز دندیم
 دو قوز آری ایلینگ سنه یاز دندیم
 سوزوم خلقی جامالینگه آجالدی
 حیف کی سینگ هیوینگ منی قوجالدی

۱۲۹ طبیعت دُنْ تقلید اُنْدیب ایش گوردیم

سوز لریده طبیعت روح و تُردیم

بیر برده تک گوز دینه من سردیم

بیر باغارانگ تقلید اَصْلَدَن یاخشی دیر

هیجر و فراق بوردا وَصْلَدَن یاخشی دیر

۱۳ سن لیلی نینگ دنا من بیر مجنون نام

گنج گوندوز هیجر اینگدن دلخو نام

من حنونگدان هرنه دئیم ماذو نام

دنیا بیلین گوز لر نینگ گوز و نینگ

سوز چی لر نینگ یاخشی اینجه سوز و نینگ

تعليم و ئردىم انسانلارا لوتوز ايل

ن باغچادا بئسلا دىردىم غنچه گول

بارالما لوزونگ بىزدن ائد قبول

داها بىزه بىر لوزونگى يانان يوخ

سوزوموز بىر اينانان قانان يوخ

لوتوز لىلىم گليب باشان باش لولدى

دور دىر يانوم يولداش لولدى بوش لولدى

كاموم آخرنوش يىرىنه نيش لولدى

بو لولكه ده دنا قدر بىلىن يوخ

بىزىم گوزىنگ ياشىن آخرىلىن يوخ

۱۲ یازدوران وار یافش پُسی یازدورار

پُسی عملر فوب عملی پوزدورار

شیطان دیرکی حرصلری لوز دورار

گوین وئرمه یینگ بیردم شیطان کپینه

یا پوشونگ سیز لویار دان اسپینه

۱۳ بیزدن سورا گوینونگ باغی گوی اولسون

دورد بیر یانونگ چشمه چمن چاپی اولسون

لتکینگده دنا تونان قوی اولسون

قوی تا ائلر دا مانینگده خوش اوللا

یاش گولونونگ گوزو دولو یاش اوللا

دنا قوی تا بایرام گله یاز گله

باشا چاتا هیوان ش می بولبوله

سن بیر گول تامنده کولم گول گول

هرنه وار دیر بایرام دادی یاز دادی

بولبول آغزی زفرمه ده ساز دادی

حسرتلی گوز یاغشی گوز لر ایراغی

دایم ایتر سوزا شیده قولاغی

بولبول ریگ اوخیا ندا یاز چاقی

رؤندا بیل کی منصور گونیه هوسده

سن بیر قوش دیر دنا قالب قفده

۲۳ تیرماه ۸۴
منصور محمدی

باخيرام باشينگرا داغلا ر بولوم يوخ

روزگار جوروزدان حال احوالوم يوخ

يوري ترلا نيديم پروبالوم يوخ

قوجالديم، قوجالديم داغلا ر قوجالديم

سيز جوان قالدینگز منده قوجالديم

۴ نه ياخش باشولورور سيزينگ باشويوز

غچه لر آجولوش گوي دير دوشويوز

گوزه جوانا يوز چوخ دور باشويوز

قوجالديم، قوجالديم داغلا ر قوجالديم

سيز جوان قالدینگز منده قوجالديم

اوگوندن که ال اوز ميشم من داغلا ر

کسيليب بودانيم ائل و اوي داغلا ر

حسرتلي گوزون باخرام ريز داغلا ر

قوجالديم، قوجالديم داغلا ر قوجالديم

سيز جوان قالدینگز منده قوجالديم

۵ اوخوشدا قوشلار کيليك سله نر

شبنبو عطر اندر گوللر ايسله نر

کليب دامانينگرده ائلر بسيله نر

قوجالديم، قوجالديم داغلا ر قوجالديم

سيز جوان قالدینگز منده قوجالديم

ياز اولوش بوللا ر گلميش چنه

طبيعت دير ييليش جواندير گنه

گوينوم قوشور واز ائند نر گلشنه

قوجالديم، قوجالديم داغلا ر قوجالديم

سيز جوان قالدینگز منده قوجالديم

۶ چيچکلر سا رما دير بولا غلا ر روان

سرين دير هوا يوز دلکش دل رتان

منصورام شگنه قوجالوش ترلان

قوجالديم، قوجالديم داغلا ر قوجالديم

سيز جوان قالدینگز منده قوجالديم

موضوع ہر کمینگ بیر سیر و مکان واریدی تاریخ / /

ازل گون کہ بود نیایی سئویم من بیلمدیم کہ درد و ہجران واریدی

بیر قوش کیمین بیر سالدم من سکن غافلیدیم نفس زندان واریدی

بہشتی یار ادھوش یکتا بی بدیل ہواسی دلنشین سوئو سلسبیل

جاہان یاران داور یقین بیل محشر گونو عدل و دیوان واریدی

بیری بولبول کیمین سئوہر گولونو بیری مجنون تلکین گزر چولونو

خوش عاشق کہ عشقینگ سحر دیونو لوز دیونا عشق و ایما واریدی

بیری فنا فی اللہ چا تار کمالا بیری ہزنہ تھر دشمنز روالا

بیری گمراہ اولوب یئتر زوالا ہر کمینگ بیر سیر و مکان واریدی

باخونگ بود نیانینگ گدا، شاہونا ہر کمیم گرفتار دیر عمل چاہونا

منصور امید وار دیر حق در گاہونا

بودر گاہدان آیری ہایا واریدی

هر کیم با خسا بیر خوب آچرخ کوزون اوندا بیلر عرفان یولوهایا ندیر
عشق اولکه سین چاتماک اولما سوزون یولو اوزاخ مقصدی چرخ گراندیر

عشق شوروندا کورونگ خلقت رزونو گول عطریند بیلینک بولبول سوزونو
خوش جالدا کورینگ یارینگ اوزونو گون چالاندا دوست جامالی عیاندیر

باخ گولره حق جمالی کور و نور معشوق اوزو عشق رولی کورونور
هر نه با خانگ دوست کمالی کورونور خوش نقشلی عجب یاغشی جا هاندیر

شیدا عاشق قیلر حقینک طاعتی آشنا کوزه آشکار دیر شوکتی
یازو فایوز قیش و توشان آیتی گوی آقاچینگ هر بلگی بیر دیواندیر

جمالی بلی دیر بلی گوزنان عاشقدا رسولکر آه و سوزنان
سمرگاه ناله سی دردلی سوزنان عارفلا جشنی دیر بزیم زنداندیر

منصور یارینگ ریس و بویو بلی دیر محبت ده خلق و فویو بلی دیر
هامو میرده رنگ و رویو بلی دیر
گونگول تانور بسکه او خوش نشاندیر

گویدہ کی سلسلہ نئی نوالی درنام
منہن پیغام آپار آغور انلرہ
منیم احوالو منان وفالی درنام
سویله اولکە میزہ گوللو پؤلرہ

تشتقایی انلی نینگ گوزل ییلاقی
چینی چاغلاری سرین بولا قی
جانینان سؤلر عزیز توناقی
بیردم توناق اولسانگ بیزیم گؤلرہ

یاز گلیمیش بولبولونگ شو تو گولرہ دیر
عاشقارھاسی خط و خال دیر
آیایدون گنجہ دیر گوزوم یول دیر
جان توربا ائل گئد اوزاخ یولرہ

دنانینگ چؤلری قارلی داغلاری
چمچکی چنلی گوللو باغلاری
نہ خوبرور سیر ائدنگ بایرام چاقلاری
بیر گزیب دولانانگ ساق و سولرہ

بیرائشید ناز تو شوم سن نی دیلیند
چالار آغور انلی پھجران الیند
دہ دینین دیندیر سین فارسینگ ایلیند
اینچہ بور ماغلار شلال تؤلرہ

توربانام درنا جان اوزون بونونگ
بو قوشوب اویناشا آخوخ تونونگ
منیم سوز لریمی یاز سن گونونگ
آپار بولوک بولوک تونان انلرہ

دئی یاغشی ایلیمیز جان توربان سن
شیرین اولکە میزہ گوزل وطنہ
منصور پروانہ تک ایستیر بیرگنہ
تولانا سرحد دہ تیزیل گؤلرہ

طاقتیم یوخ بوفراقا هجرانا
جانوم امانتدیر یاردان نشاتا
لاله کیمین اورگ داغلو جیکر قان
گوریدیم لوزونو تسلیم ائدم جان

گوینوم باغی غم یئلیندن خرابدیر
کجه کونروز آرزوم وصل جانان دیر
هجران قفینده قالماک یا ماندیر
صبریم تمام اولدی یارب پس هجران

باد صباشید عاشق دیلیندن
هر کولونگ داغی وار خزان یئلیندن
سویله یارا آما هجران آلیندن
من لاله تک داغلو اولوم آنادان

گونگول توشونوش هوس داغونا
بانگول کویلو مده کی حسرت داغونا
گوینو ایستردونه جنت باغونا
لوجا هاندان منه قالموش بو نشان

حسرتلی عاشقم جانان لوزونه
دیمیشم گوین ورم گونگول سوزونه
مجنونام سرگردان عشقینگ دوزونه
یا ورم جانومو یا تا پیام جانان

عشق می ایند مست اولوشم دیوانا
سان دولانور شمع لوتونا پروانا

منصورام گوونمم بیردم جا هانا

بودنیا فانی دیر بوچرور بو جهان

ساقی کسر جامو دولور و کربادا بیدم درنگ ازدمه دنیا فانی دیر
تاگوینوم بولبولو میل نوادا روخویا بو باغدا گلستانی دیر

صبا برگون خزان و ورور بو باغی یاندورور گلستانی لاله یار باغی
مسرتین آلداک چمن سوراغی خوشونوز بیر لویخو داستانی دیر

گل ای رعنا بویلو شوخ و دلنواز قدم قیل کلبه به یامن حکم ناز
نا قابل تحفه کی اولای پای انداز یقین بیل عاشقینگ ~~تیریل قانی دیر~~
شیرین جانی دیر

مجنونام لیلی یار مست و دیوانا جمالینگ شمعینه گوینوم پروانا
الینگده گزیرین دولو پیمانانا بو ویران کویلو مونگ قیریل قانی دیر

ییری باد صبا بئسله سونبولو بئسله لاله زاری غنچه تر کولو
شکر ادد منصور بوگون طبعینگ بولبولو
اردب گلزاری نینگ غزلجوانی دیر

من بہشت باغونونگ شیدا پوشویام
 بویر کجیل دایم منیم مکنیم
 از لدن من عشقینگ خرقتہ پوشویام
 ہارا وارام ہارا ارولا وطنیم

امانتد عشق انسانلار یانوندا
 دایم جوشار ساکت اولماز جانوندا
 ہرنہ وار دیر حق عاشقلار قانوندا
 بودور درس و شقیم از لدن منیم

بیر منظور من گلیشم و ہودا
 بیر مقصودا باش تویرام سجودا
 بیر امیدہ منتظر م ہوعودا
 ہوخ ریاضت چکہ سی دیر بوتنیم

از من گلیشم ہی ییم ہم ایچم
 ہی اگم ہم گوتوروب ہم بیچم
 بیر نیچہ گون منزل ادیب سون کوجم
 جولان دترہ یئگی یوردا توسنیم

عشقینگ اول تو چخمر منصور بدن
 شعلہ چکر من اولنڈہ بوتدن

اگر باور اولد میرنگز سیز مدن

آچونگ قہریم گواہدور کفنیم

گۈزۈم بۇدور لاياق لولا نازىن
نە ياشى دىر دايم لولا ھىم قىزىن

يازچا تۇندا گۈل سىپىندە گۈلدۈرە
صفا لىدىر چاچى كىندە گۈلدۈرە

نە خۇب دور شىكىدە گۈزىگە دلدارى
آغور ھلى چالا جىب سە تارى

گىجە گۈندۈز نە خۇرۇم وار نە خۇبۇم
بىر اولادى مېم بۇغۇم كىتا بۇم

ھاچان لولور گۈزۈم گۈرە گۈزۈنۇ

رەنناقا مېنى گۈزۈل لولورۇنۇ

مىلە گلەمىر دېلرۇرە جۇبۇم
لۇخۇيا نازلى يار سۇزۇنۇنۇ

شراب پىيالەسى

لاياق = جام شراب

اياقچى = ساقى - شراب دھندە

یارادان قدرته لوزینگ آفرین آب و گلدن قمر لوزلر یارادوب
 قدرتیندن عجب ایلاموش قرین آیی صورت ده غومار گوزلر یارادوب

یارادمش لیسکدن غبر تئلری بولوردان قایوردوب نازک آللی
 دو داغ تیماق شکر لشمیش دیللی شکر دیله شیرین سوزلر یارادوب

شیرین لشمیش گوزلرینگ نازونی صحبتینی صد سیننی سازونی
 بودنی ادا عشقینگ دادو دوزونی توچ لیکیدلر رعنا تیرلر یارادوب

سالموشیر گونگوله مهر و وفا یی عاشقه ورمیشیر عشق و بلا یی
 فرهاد ایازموشیر جور و بنفایی بجنون ایچون داغ و دوزلر یارادوب

گرگ شکر ایله یک یکناسلطانا گوزللیکلر یاردموشیر انسانا
 منصور ایچون حق عشقیندن نشانا
 سینہ سینده اوت و گوزلر یارادوب

حسرتلی بولبولام چکیرم هجران
یارینگ فراقوندان اولدم ناتوان
گل یوسفور دردیمی خاراسویلم
ناتوان حالومی یاراسویلم

مدتیرکی آیریلیمشیم انلیمن
بیرغلمی بولبولام آیری گلیمین
تفرته جیرانام آیری گلیمین
سوز هجران من گلزاراسویلم

گل ای لیلای صفت سروطنازوم
دوزاخ کجه لرده رازونیا زوم
من سیرخوشا کجمر بایروم یازوم
مجنون کیمین من داغلا راسویلم

من خیالدا اولادیرام بازیمی
دلبرالرقبول ائدسه سوزیمی
گوینوم ایچره خلا دیرام رازیمی
خاصه سوزوم من دلداراسویلم

بودوره ده اولماز دینک سرکسه
سرنک آچانک سرنک دینک بیرکسه

منصورام دردیمی دیم هرکسه
صلاحتک رازیمی داراسویلم

پیرمق عشقینگ پیرو درم سرداشدر
دل عاشق سوداگرم تر داشدر
زل گوندن گرفتاری منم من
خاص متاعینگ خریداری منم من

عشق بلا دیر بلی ددیم گوندیم
خوش گورمه دیم یا ناروت دامن یاندیم
سیر بلا اوز جانوما قازاندیم
بوسود ایننگ زیانکاری منم من

من عشقینن گوزل چوشام دنیا یا
سیر وصل ایچون باش قوشوشام سودا یا
گلمدیم که بئل باغدا یام جفا یا
گجه گوندوز بیقراری منم من

عاشقردن چوخ دیمشتر افسانا
عشق بیر می دیر منیم کویلوم میخانا
بودول گوله عاشق شمه پروانا
میخانا نونگ می کساری منم من

منصور دیردایم آه و زار دایم
هچ بیلمنم نه مکاندا هار دایم
طاج کیمین سان که باشان داردایم

ملک عشقینگ شهر یاری منم من

انظارلی گوزلر یولدا جانانوم
سن جانانوم سن ایمانوم سن جانوم
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم

سُنُر تر گل تا دوام تاپا ایمانوم
تا باقی دیر بوسده توانوم
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم

هیجر انونگدان من اولوشم دیوانا
سنی آندوریرم برحق قرآنا
طاقیم بوخ بوزقاتا هیجر انا
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم

گنجه گونوز سنینگ آدینگ دیلده دیر
چوخ مدتدیر منیم گوزوم پولده دیر
کبیر بولبول شوق و ذوقوم گولده دیر
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم

هاچ اولور گوزل نظر قیلنگ سن
گل عالم حسرت چکیر نه بیر من
صفا لانا وصالونگدان روح و تن
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم

گیزلنیشنگ سن زمانا قونوندا
منصور سُوردا ایم سنی گونونوندا
انظارینگ طوقی عالم بونونوندا
قدم رنجه قیلیب گل سن سُودِکِیْم

نخون دُندینگ یار گلمدی
نخون دُندینگ یار گلمدی

قاصد دیلینگ دیلیم دیلیم
بوفردن سیندی بشلیم

من بیر بولبول شو قوم گولدا
نخون دُندینگ یار گلمدی

لوزخیر قوشلار ساق و سولدا
انتظار لی گوزوم یولدا

توان گلیب ایمان گلر
نخون دُندینگ یار گلمدی

گلسه جسده جان گلر
بیر دُندینگ جانان گلر

هیجران شمی اولماز سحر
نخون دُندینگ یار گلمدی

درد کاری دیر لُدیش اثر
سن وُرمه دینگ بیر خوش فبر

چارا لُدیب دارما قیلینگ

منصور دُئیر دردیم بیلینگ

لال اولایدی قاصد دیلینگ

نخون دُندینگ یار گلمدی

عاشق گونگول چوخ سن اولما بئقرار
يعقوب کيمن صبر ائد اولونگ کامگار
يئتير بو حمران پايانا بيرگون
يوسفينگ بولونور کنعانا بيرگون

غم نيمه باز اولور دنيا موز حوان
بولبول کيم طاقت ائدقالمناز بو حمران
دولانور بوگرون دؤنر بودوران
تيگان آخر دؤنر ريجانا بيرگون

بايرام گلر بولبول گوله يئتير
دل دلبره دلبره دل يئتير
سونبول چخر سوسن دييله يئتير
دولانور شمعيينه پروانا بيرگون

زلدن عاشقلار چکلر زياد
بيرون دغونو قازاردی زهاد
عشق ايدان داشاندا ايله برسداد
تا يئته شيرين تک جانانا بيرگون

زاهد لر ذوق ائدر جان عشقينه
عارف لر ديري دير عرفان عشقينه
منصورينگ آرزوسي جانان عشقينه
جان ديره جانانا مردانا بيرگون

دوست کو یلومدن آلموش قرار
غمیم چو فردور یوخ غمگسار
من بیر چارا قبله بیلم
بیر دانوشوب گوله بیلم

پارگوروشی چوخ پتین دیر
بسکه منه لویغین دیر
فرا توندان گوین غین دیر
من بنوا بیله بیلم

دلبر منه قیلیمه جفا
محق عاشقم بیلم ریا
فرا تونگی بیلیمه روا
سوزوم حقیر بیلیمه

آرزوم بودور دو نیم اصله
آتام خطا ادریش نسله
هیجران سونه چاتم وصله
بو مکاندا قالا بیلم

من مهورام دایم می نوش
عشق می ایند مست و مدوش

دریا عشقم ، ادریش خروش
من خروشده ان سالا بیلم

جشن و شندىك

بىر مجلس قورموشك بۇگون گلەسە يار
مبارك قەدى گولماران اولور
بو جشن و شندىكە ميل ائدسە دلدار
قەدىم بىر قەدە جان توربان اولور

بۇگون يا نور شمع اوتوندا پروانا
بۇگون دولار عشق مى ايدن پيامانا
بۇگون گونگول واصل اولور جانانا
ايچيلير باده لر نوش جان اولور

بۇگون زهەر عرشده چالور چنگ دنى
بۇگون زهرا نورد ساقى پياپى
بۇگون زهرا نورد ساقى پياپى
بۇگون زهرا نورد ساقى پياپى

بۇگون عشق اوزر عشقنىك گولونزه
بۇگون عشق اوزر عشقنىك گولونزه
بۇگون عشق اوزر عشقنىك گولونزه
بۇگون عشق اوزر عشقنىك گولونزه

گر چك عشق بۇگون يالوار دور يارا
جان وئره جانانا يئتتە دلدارا
منصور پروا ائدمز چكىن لردارا
توكسه لر قانينى جاودان اولور

قىر باشوم

قىر جىق باشوم خوب گورم گونونكى
قىر باشوم خوب گورم گونونكى
قىر باشوم خوب گورم گونونكى
قىر باشوم خوب گورم گونونكى

سن سوز دىنگ يولاش هو سبازلارى
بگنم دىنگ گوللو گويىك قىزلارى
گاه دئير دىنگ آلام تور و قوزلارى
نجه محتاج اولد دىنگ دول قىر باشوم

تا پو با سا یوفونگ یا پاپا چوره گینگ	یول وئر مدینگ خالی قالی بره گینگ
نه بیر قویدی لچک لی یه زوره گینگ	نه گوین وئر دینگ خط و خالا قیر باشوم
وجودینگ اشوق اولوبدور عشق خاموش	نه بیر دیر لیک نه فوب دورا نه بیر خوش
عمرینگ گچکا بیر کور مدینگ عیش و نوش	یخین دئییه قاز مانگ یا لا قیر باشوم
بیر کوزل آلامدینگ قوینونگ ایچینه	آل سالمدینگ مشکین تنله پیچینه
تیج قادمادینگ بیر دم کلین قیچینه	دولانمشانگ ایندی جولا قیر باشوم
هیچ کور مدینگ ایسی کلین قوجاتی	آله مدینگ بیر نرم بالدر با جاتی
رتیر پیشنگ یورد و یووا اجاتی	داها دیمینگ بیر غاز پولا قیر باشوم
هرکیم دندی بیر کلمدینگ میدانا	سان که چکش اثر ایدر سندانا
اؤل بیر یانا اولدوسنده بیر یانا	هیچ کلمدینگ آخر یولا قیر باشوم
آدام گرگ آخر آلا بیرینی	هرنه اولد آرواد سئور آرینی
شم اولاندا رامت سالار یئرینی	کیسه یوفونگ یئرینگ سالا قیر باشوم
غافل اولدینگ میدا چیخدی ایندن	توکنیشدیر خوش طراوت گولیندن
توان یوفونگ قدرت کندیش بئلیندن	ارویان بیر باخ سن وسالا قیر باشوم
بخت یولونو هرکیم کندی یول اندی	فرج له نیب گون باغچا سون گول اندی
دگر ماندا هرکیم اوکون دول اندی	سن سالمدینگ اوکونگ دول قیر باشوم

اثل کو چیتد برورد دان کوه بیلیرنگ
 ایندی او یا نموشنگ اوها بیلیرنگ
 قهای قچه دها قچه بیلیرنگ
 بیدم باغ سن سینیق بالا قیرباشوم

گونگول ایندی همد سئور یار سئور
 بیر حال زندیش بیمار تکین نار سئور
 هر دم سندن نمر سئور بار سئور
 دها گلر گونینگ حالا قیرباشوم

سویز کیمسه عطش واری دولانور
 سن بچ زندینگ دارینگ گویده بولانور
 قازار اوزها هوند آخر سولانور
 گونینگ دوشمز چاه و دولانور قیرباشوم

سن قیرباشوم بیر فوب دورا سور هینگ
 عقد باشوندا بور ماغ بالا وور مادینگ
 یار باغوندا بیر دسته گول دور مدینگ
 بیر دیمه دی الینگ بالا قیرباشوم

گلین اولسا چکر بیاض بوینونو
 آدام دلگیر اولسا آلا رگونونو
 زینت وکرر گولگوزل تونونو
 بیر کس یوفونگ گونینگ آلا قیرباشوم

اثر بوخو آتانیگ آدوسانوندا
 هر اوغلا نینگ بیر شوخ گوزل یانوندا
 اوت وکوزینگ قری آتانیگ جانوندا
 تک بانا رانگ ساق سولا قیرباشوم

اؤلنمدینگ گلیب گچی بودوران
 نه بیر آرواد نه بیر او شق خان ومان

منصور دیر بیان ائتمم داستان
 یادگارلیگ سوزوم قالا قیرباشوم

SONUÇ

Biz bu çalışmamızda İnan'da yaşayan Kaşkay Türkleri'nden olan Mansur Şah Muhammedî'nin Görüş Dina'dan adlı şiir kitabı üzerine çalıştık.

İncelediğimiz bu şiirler üzerinde öncelikle transkripsiyon çalışması yaptık. Elyazması metinler olduğu için elbette önce sıkıntı yaşadık; ama zamanla bu sıkıntıları aşabildik. Metnin Arap alfabesi ile yazılmış olması birtakım imlâ sorunlarını beraberinde getirmiştir. Metin içinde geçen aynı sözcüğün farklı yazılışları dikkat çekmektedir. Bu da Kaşkayların standart bir yazı diline sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

Transkripsiyonları gerçekleştirilen metinleri esas alarak kelimelerdeki fonetik ve morfolojik özellikleri gösterdik.

İncelediğimiz metinler on dokuz ayrı şiirden oluşmaktadır. Kaşkay halkının geçmişini, göçünü, eğlencelerini, hastalıklarını, geçiş dönemlerini, sıkıntılarını, mutluluklarını güçlü bir lirizmle ele alan bu şiirler sayesinde hem Kaşkay toplumu hem de bu toplum içerisinde süregelen Türk halk edebiyatı hakkında fikir edinebilmekteyiz.

Her ne kadar Kaşkay Türkleri kendi dillerini korumaya çalışsalar da metinden takip edildiği kadarıyla Farsça alıntı sözcüklere rastlanmaktadır. Elbette yaşadığı bölge ve bu bölgeye hâkim olan resmi dil göz önünde tutulduğunda bu etkilenme yadırganmamalıdır.

Kaşkay Türkçesi yazı dili imlası, henüz oluşmaya başladığından metinde tespit ettiğimiz yazım hataları ve karışıklıkların görülmesi doğaldır. İnanıyoruz ki zamanla bu yazı dili kendi özelliklerini yansıtabilecek bir yazım şekline ulaşacaktır.

Metinlerin daha iyi anlaşılması için çalışmamızın sonuna bir seçme sözlük koyduk. Bu çalışmamızda anlamını bulamadığımız bazı Kaşkay Türkçesi kelimelerinin anlamını gördüğümüz Kaşkay Türkünden öğrenerek sözlüğümüze ilave ettik.

Aynı zamanda Kaşkaylar üzerine bugüne kadar yapılan, görüp yararlanabildiğimiz çalışmaları ve elbette Kaşkaylar hakkında bilgi içerdiğini bildiğimiz ancak ulaşma imkânı bulamadığımız çalışmaları bir araya getirdiğimiz bir de kaynakça bölümü hazırladık.

SEÇME SÖZLÜK

- A -

- Acal** : Eceller, ölümler, vadeler.
- 'Aqd** : Anlaşma, sözleşme.
- 'Aql** : 1.Düşünme ve anlama yetisi 2. Anlam, idrak, akıl.
- 'Anber** : Güzel koku, güzellerin saçı.
- 'Arif** : Bilgili, tecrübeli, sezgili.
- 'Ayş u nuş** : Eğlenmek, içmek.
- 'Azra** : 1.El değmemiş bakire kız. 2.İşlenmemiş inci (Hz. Meryem'in sıfatı)
- Abşar** : Şelale,şırıltı.
- Ac** : Aç, tok olmayan.
- Acıhmag** : Kızmak, sinirlenmek.
- Acul-** : Açıl-
- Aç-** : Açmak, çözmek, alivermek.
- Ağuş** : Kucak.
- Ağır él** : Değerli oba, kıymetli il.
- Ağır** : 1. Büyük, değerli, saygın. 2. Hafif olmayan. 3. Çok çetin, çok zor, çok zahmetli. 4. *Mec.* Zahmetli, çok değerli.
- Ağla-** : Ağlamak.
- Aheng** : 1. Çalgı ile eğlence, tarab. 2. Nağme, türkü, hava. 3. Güzel ses.
- Ahşığ** : Alevlenmiş, tutuşmuş.
- Ahval** : Haller, durumlar.
- Akar** : 1. Akar, 2. Kanal, su kanalı.
- Akded-** : Nikâhlanmak, evlenmek.
- Akkar** : Akar.
- Alışık** : Alışığ.
- Allad-** : Aldatmak.
- Alladiban** : Aldatarak.
- Amade** : 1.Hazır 2.(askeri) Hazır ol!
- 'Andelib** : Sesi çok güzel olan kimse.
- Apar-** : 1.Taşımak, götürmek 2.Bir kimsenin bir yere kadar yanında yürümek 3. Çalmak,alıp kaçmak 4. Kazanmak, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade.
- Arı yağ** : Tereyağı.
- Arı** : 1. Temiz, tertemiz. 2.Arı.
- Artıg** : Gereğinden, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade.
- Artık** : bk. Artıg.
- Arwad** : 1. Kadın, eş, evli kadın 2.Yaşlı kadın.
- Asşağı** : Yukarının zıddı, aşağı.
- Aşıkâr** : Ortada, apaçık meydanda. Aşıkâr.
- 'Aşşığ ol-** : Âşık olmak, aşırı derecede sevgi beslemek.

-B-

Bad-ı saba: Sabah rüzgarı.

Bağla- : Bağlamak.

Bağ- : Bakmak.

Başluk : Bazı bölgelerde kocaya verilen kızın babasına çeyiz dizmek için damat tarafının verdiği para.

Batın : İç, gizli, karnı.

Bec : Susuz, kurak.

Beççe : Çocuk.

Behişt : cennet.

Béle : Böyle, bu şekilde.

Bélen : Kundaklanmak, belenmek.

Bélesi : Kendisi.

Benefşe : Menekşe.

Berd-i Şahing: Sert rüzgar.

Berf : Kar.

Beske : O kadar ki.

Bess : Elverir, yeter, kafi.

Beşar : Bir çay ,ırmak ism.

Bi dad : Şikayet.

Bijen : Firdefsi Şehnamesi'nde geçen efsanevi kahraman.

Bimar : Hasta.

Bimartekin: Hasta gibi.

Bi-neva : Sessiz, ahenksiz.

Biy-bedil : Bir şeyin mukabili, karşılığı.

Bostan : Bahçe, bostan.

Böle : *bk.*Béle.

Böyük : Büyük, yetişkin, küçük olmayan.

Bu : Bu, o, bu da, bu.

Budağ : Budak, dal, yaklaşık üç metre boyunda ağaç.

Buğaz : 1.Boğaz. 2.Hamile, gebe.

Bulağ : Çeşme.

Bular : Bunlar.

Bulher : Bir yaban otu.

Bunnar : Bunlar.

Bunusurh: Dağlarda yetişen yabancı bir ot.

Bura : Buraya, oraya.

Burda : Burada, orada.

Bor : 1.Bir renk ismi 2.Sarıya yakın.

lök :erkek deve

Burmağ : Parmak.

Burru- : Bürümek, kaplamak.

Burrun- : Bürünmek.

Buyrahmed: Kaşkay bölgesinde Türk olmayan bir aşiret.

Bük- : Paketlemek, dürmek.

-C-

Can : Can, hayat.

Car : Seda, avaz, nida .

Cemal : Yüz.

Cerr : Kavga, dövüş, mahalle kavgası vb.

Cerr éd- : Savaşmak, dövüşmek,
kavga etmek.
Cevad : Cömert, eli açık.
Cevan : Genç, taze.
Cezire : Ada.
Ciğer : Ciğer.
Cowr : Zulüm.
Cub : Yavru.
Cul : Çaylak, ücret, mukabil .
-Ç-
Çadur : Çadır.
Çağ : Vakit, zaman.
Çağ éd : Hazırlamak (nargile için),
yapmak.
Çah : Kuyu, çukur.
Çahnaş- : Çatışmak, çarpışmak.
Çal-(I) : 1. Ulaşmak, varmak. 2.
Dövmek, vurmak. 3.
Karıştırmak, mayalamak.
4. (Yılan, akrep) Sokmak.
5. Biçmek. 6. (Kapı ve zil
için) Vurmak, çalmak.
Çal-(II) : Çalmak (müzik aletleri).
Çap- : 1. At için, koşturmak. 2.
Atla soymak, çalmak, talan
etmek. 3. Hızlı şekilde
bırakmak.
Çara : Çare, ilaç, derman.
Çek- : Çizmek, yansıtmak.
Çelle : Kış.
Çeng : Avuç, pençe.

Çerağ : Kandil, çıra.
Çerh : Çark, dolap.
Çeşm : Göz, dide.
Çıgır : 1. Kuvvetlice bağırarak,
haykırmak 2. Yüksek sesle
ağlamak, feryad etmek.
Çırağ : Lamba, ocak, çıra.
Çık : Kamıştan örülen bir duvar.
Çoğ : Çok.
Çow : Haber, müjde.
Çowul : Güzel kokulu bir ot.
Çün : Çünkü.
-D-
da : 1. Daha önce geçmiş bir
cümle veya eş görevli öge
ile sonraki “-den başka”
anlamıyla ilişki kuran bir
söz. 2. “Dahi” anlamında
kullanılan bir söz.
Dabir : Arka, kök, son, ahir.
Dağ : Dağ.
Dağıl- : Bölünmek, pay olmak,
paylaşılma.
Dal : 1. Arka tarafta olan. 2.
Yırtıcı kuşlar.
Daman : Dağ yamacı, dağ eteği.
Dan dan : Tane tane.
Dangah : Hayvanların öğlen ve
akşam vakti dinlenme,
sağılma yeri.

Danış : Konuşmak, söylemek, anlatmak, nakletmek, sözlü ifade etmek.	Dök- : Dökmek boşaltmak. Herhani bir şeyi bir yerden başka bir yere boşaltmak.
Darğa : Deve çobanı, deve otaran.	Döy- : 1. Vurmak, dövmek. 2. Çalmak.
Darı : Ufak taneli bir tahıl.	Dud- : Tut-.
Dastan : Destan	Dudağ : Dudak.
Daş : Taş.	Dudman : Hanedan.
Dat : Tat.	Duman : Duman, sis.
Dayça : Atın yavrusu.	Dunya : Dünya, kâinat.
Dayım : Daima, sürekli; her zaman.	Dur- : Durmak, beklemek.
Daza : Taze, yeni.	Dut- : Tutmak.
Dé- : Demek, söylemek.	Duwrán : Dervan, çağ, zaman.
Dem : 1. Ön, ön taraf, karşı. 2. Erkek veya kadınlık uzvu.	Dür/dürr : İnci.
Derk éd- : Anlamak.	Dürr ü Güher: İnci tanesi.
Ders-i meşkim: Ders ödevi.	Düzed- : Yapmak, düzeltmek, hazırlamak.
Derya : Deniz .	-E-
Deyil : Değil.	Éd- : Etmek, yapmak.
Dilgir : Kalbe sıkıntı veren,gönül tutan.	Efsil : Sallanmak.
Dil-keş : Gönlü çeken.	Ehl : Ehil, evcil.
Dil-nişin : Gönüle yerleşen.	El : El, insan uzvu.
Dil-sitan : Gönül alan.	Él : İl, aşiret.
Dina : Kaşkay yaylak bölgesinde bulunan sıradağ.	El çek- : 1. Bırakmak, durmak. 2. El sürmek, dokunmak.
Dirlig éd- : Geçinmek, yaşamak.	Éle : Öyle, o yolda, o tarzda, o şekilde, onun gibi.
Diş : Diş.	Élhan : İlhan (il- hanı) . Kaşkay
Doğ- : Doğmak.	Em- : Emmek eylemi.
Doğkuz : Dokuz rakamı.	Emcek : Hayvanın memesi.
Dolan- : Sarılmak.	Er : 1. Erkek. 2. Koca.
Dunbalağ : Kırmızı , beyaz mantar.	

Erri- : Erimek (s.44).
Esas : Yiyecek, içecek, gıda,
ihtiyaç.
Ev : Ailenin yaşadığı yer, ev.

-F-

Fağat : Ama, fakat, lakin, ancak.
Fayız : Sonbahar.
Fenafillah : Allah'ın varlığı içinde
yok olma.
Fend : Muhafaza etmek,
korumak.
Ferağ : Korku.
Fırağ : Ayrılış, ayrılık hicran.

-G-

Gah : Zaman, vakit, bazen, kimi
zaman.
Ġamgüsar : Keder gideren, tasa
gideren, iç açıcı.
Géc ol- : Gecikmek.
Geç : Kireç.
Geççi : Keçi
Géd- : Gitmek.
Geda : Dilenci yoksul.
Gedik : Geçit.
Gellah : Hayvan sürüsü.
Gunaş : Bir bitki , ot ismi.
Genc : Genç.
Genç : Hazine.
Gendik : Bir bitki ismi.
Géne : Yine, tekrar.

Ger : “Eğer”in kısa şekli olup,
yine o anlam ile yani şart
edatı olarak kullanılır.

Gerancan : İyi olmayan, mağrur.

Gerd ol- : Toz olmak.

Gerdış : Gezmek , dolanmak.

Géy- : Giymek.

Gid- : Gitmek fiili.

Gihre : Pahalı, ağır .

Giran : 1. Ağır. 2. Pahalı.

Giriftar : Tutulmuş, yakalanmış.

Giy u guderz : Firdevsi şehnamesinde
geçen iki efsanevi
pehlivan.

Giy-/géy- : Giymek, üzerine almak;
kuşanmak.

Göngül : Gönül.

Göven- : Güvenmek, itimat etmek.

Göy : Gökyüzü.

Göyçeg : Güzel, sevimli.

Göyn : Gönül.

Gözel : Güzel.

Gözle- : 1. Dikkat etmek, korumak.
2. Beklemek.

Ġubar : Toz, toprak

Gumpul : İple yapılan saçak.

Ġussa : Keder, tasa.

Gülab : Gülsuyu.

Gümrah : Yolunu kaybetmiş, sapkın,
doğru yoldan ayrılan.

-H-

Habib : Sevgili, seven, dost.
Hallac : Hallacı Mansur.
Hamu : Hepsi.
Hallaş : Hal hatır sormak.
Harıdar : Alıcı , müşteri.
Haris : Aç gözlü, muhafız, bekçi.
Hasa : Özgünlük, özellik.
Hatem : Mühür, cömert.
Havz : Havuz.
Hayf : Haksızlık, zulüm, cevr.
Héç : Hiç, asla, katiyen.
Heleyvan : At ismi.
Hemayiş vur- : Toplantı yapmak,
kongre yapmak.
Hemayiş : Toplantı.
Hemişe : Devamlı, sürekli.
Hemser : 1.Arkadaş. 2. Karı
kocadan her biri.
Hergiz : Hiç, hiçbir zaman, asla.
Herkes : Herkes.
Hılkat : Yaradılış, fitrat.
Hicr : Men' etmek, bırakmak.
Himmet : 1.Yardım. 2. Kayırma.
Hub : İyi, güzel.
Hulakuhan: Kaşkıyda yaşamış
tanınmış müzisyen.
Hunun : Serin.
Huruşan : Coşkun, coşkulu.
Huvar : Etraf , çevre.
Hüsrev : Hükümdar, padişah.

-I-

'ışk : Aşk.
'Itr : Hoş ve güzel koku.
İrağ : Irak, uzak.
-İ-
İçin : 1. Amacıyla, maksadıyla.
2. Sebep ve sonuç belirtir.
İçre : İçinde.
İçun : İçin.
İğit : Yiğit.
İhsas : Sezdirme, üstü kapalı
anlatma.
İl : Aşiret, oba.
İnce : İnce.
İnce bel : İnce bel.
İntizar : Bekleme.
İrağ : Irak.
İrağ : Irak.
İtir- : Yitir-.

-K-

Kadem : Ayak, adım.
Kadim : Eski, önce, önceden.
Kamağ : Bir yaban bitkisi.
Kametinge: Ayağına.
Karri : Sıtma ağacı.
Karmağ : Olta.
Kasni : Çadır uşağı.
Kaşeng : Güzel, hoş.
Kavs : Yay.
Kayağ : Bir tür bitki.

ꞒıyꞒac ed- : At binicinin biniş sırasında hızlıca av yakalaması.
Kaylohrasb: Kaşıkay bölgesinde yaşamış bir kahraman.
Kelağ : Karga.
Kenger : Dikenli bir ot, yabancı marul.
Kerebukul ed - : Dürtüm yapmak, ekmek arası yapmak.
Kerrez : İken, esnasında.
Kéyhüsvrev: Han, padişah.
Keylig : Keklik.
Keyvan : Yüksek zümrede yaşayanlar, yüksek zümreye layık olanlar.
Ꞓır : Ağarmaya başlayan saç.
Ꞓışkımk : Yüksek ses.
Keyhan : Kainat, alem.
Kilveri : Bir mekan adı.
Ꞓoyun : Koyun.
Köç : Göç.
Körpe uşag: Çocuk (8-9 yaşlarındaki çocuk).
Körpe : Yeni yetişmekte olan, genç.
Ꞓuş : Kuş.
Ꞓuşçu : Kuş avlayan.
Kut : 1.Yem, yiyecek. 2.Şey.

-L-

Lay-ı surh: Bir bitki.

leceb : Avaz, ses, savt.
Lekk-i tekk: 1.Şaman tüklerinden kalan çaput bağlama geleneği, ağacın ismi. 2. Coğrafya adı.
Leşker : Ordu, asker.
Libas : Elbise.
Lor : İran'nda yaşayan bir kabile.
lök : Erkek deve.
Luppu : Bir tür büyüteç.
-M-
Ma'şuğ : Sevilen, aşık olunan (erkek)
Ma'şuğ/ma'şuğ : Aşk ile sevilen, âşık olunan.
Madiyan : Dişi at.
Mahfil : 1.Toplantı yeri. 2. Toplanmış kimseler. 3. Camilerde parmaklıkla ayrılmış yüksek yer.
Mahmar : Çobanlıkta ilerlemiş kimse.
Mansur : 1. Tanrı'nın yardımıyla galip, üstün gelmiş 2. Bir ney çeşidi.
Marbur : Çay, ırmak adı.
Maşdan : Bir mekan adı.
Me'zun : İzinli, yetkili.
Medar : 1. Dönence. 2.Dayanak. 3. yardımcı.

Mehr : Aşk, şefkat, muhabbet.
Melh : Yemeğe tuz koymak.
Mellağbad: Bir mekan adı.
Mensuğ : 1. Ortadan kaldırılmış. 2. Tarihi geçmiş.
Meram : İstek, amaç, gaye, maksat.
Mestan : 1.Kendinden geçmişçesine, sarhoşçasına 2.Mahmur.
Mestlük : Sarhoş olmak.
Meta : Elde bulunan varlık, sermaye.
Metel : Masal.
mev‘ud : Söz verilmiş, vaad edilmiş, vadesi muayyen ve mukadder olan.
Mey : 1.Şarap 2.Türk halk müziğinde kullanılan, ağzı yassı bir tür zurna .
Mihek : Küçük çivi.
Mihr : Samimi, dost, sırdaş.
Ming : Bir rakamı.
Mağmel: Kadife kumaş.
Mülk-i ‘ışkıng : Aşkın sahibi.
Mundegan : Bir mekan adı.
Murd : Mersin ağacı.
Murg : Kuş.
Murgah : Kuş evi, kuş yuvası.
Müntezir : Bekleyen kişi.

-N-

Na‘na : Nane.

Nadan : Cahil.
Na-tevan : Güçsüz.
Nava : Ses, seda.
Naz : Nazlı.
Ne ki : Ne ki.
Néççe : Kaç ?
Neçün : Niçin, neden ?
Ner : Erkek .
Nesim : Hafif yel, esinti.
Nesman : At adı.
Neva : Ses, ahenk, nağme.
Nezer : Bakma, nazar.
Nice : Ne, nasıl?
Nişan : Nişan, hatırlatıcı şey.
Nuş : 1.İçki, içki için. 2. Tatlı, bal.
Nuş-ı can : Afiyet olsun.
-O-
O : Üçüncü teklik şahıs zamiri, işaret zamir, o.
Oba : 1. Birkaç evden/çadırdan oluşan ilkel yaşayış mıntıkası. 2- Göçerlerin, hayvanların vs. geçici olarak kaldıkları ve birkaç çadırdan oluşan yer.
Ocağ : 1. Ateş yakılan yer, ocak. 2. Aile. 3. Tamga. 4. Herhangi bir hastalığı iyileştirme yetkisi.

Odun : Yakılmak maksadıyla kesilmiş ağaç, odun.
Oğul : Erkek çocuğu, oğul.
Oķu- : 1. Okumak. 2. Öğrenim görmek. 3. Cıvıldamak, ötmek.
Olası : Olmalı, olması gerek.
Onna : O zaman, o vakit.
Onnan sora : Ondan sonra.
Ot : Ateş.
Otağ : Oda.
Ottuz : Yirmi dokuzdan sonraki sayı, otuz.
Oturağ : Oturulan yer, yerleşilen yer.
Ow : Av.
Owa : Oba.
Owc : Doruk, zirve.
Owci : Avcı .
Owççı : Avcı (s.44)
-Ö-
Öldür- : 1. Bir canlının hayatına son vermek. 2. Hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak.
Öt- : Ötmek.
Öz : Şahsına, kendine ait, has, mensup olan.
-U-
U : Ve.
Ucal- : Yücelmek.

-P-

Pesin : Sonraki, en son.
Payız : Sonbahar.
Pend : 1.Öğüt 2.Askıda olmak, muallakta olmak.
Per per : Savrulmak.
Pervaz : Uçma, uçuş.
Peşt : Leğen.
Pey'am : Haber, başkasından alınan bilgi.
Peyapey : 1.Art arda, peş peşe 2. Birbiri ardınca, birbiri nin arkasından.
Peymane : Büyük kadeh, şarap bardağı.
Piçek : Küçük bir ağaç.
Pirh : Atış yapmak.
Pirileklek akacı : Dilek ağacı.

-R-

Ra'na : 1. Güzel, hoş, latif, parlak.
Rağş : Bir at ismi.
Reftar : 1. Gidiş, yürüyüş. 2.Salınarak edalı yürüyüş.
Reme çer : Hayvanın otladığı alan.
Renc : Sıkıntı, zahmet, eziyet.
Reng : boya.
Reval : Yol.
Rezn : Savaş.
Rugah : Kuzular sürüsü.
Ruzgar : Devran.

-S-

Sa'y	: Çaba, gayret.	devlet toprağının birleştiği
Saht	: 1. Zor, güç 2.Hışım, hiddet, kızgınlık, gadap.	sınır.
Sağı	: Saki, mey sunan.	Servan : İsim, Şirvan.
Sakit	: Susmuş, sesssiz.	Settar : 1. Örtün 2. Ayıpları örtün, bağışlayan Allah adı.
Sakla-	: 1. Korumak, bakmak, muhafaza etmek. 2. Alıkoymak, engel olmak, tutmak.	Seyl : Sel.
Sal-	: 1. Atmak, bırakmak, salıvermek. 2. Sarmak, sarılmak.	Seyr u mekan: Gezici dolaşılan yer.
Saz	: 1. Zurna. 2. Mızrapla çalınan telli musiki aleti.	Sıçan : Sıçan, fare.
Sazgar	: Alışan, uyumlu.	Sıda : Ses, seda.
Sehm	: Hisse, pay.	Sır : Gizli tutulan şey, sır.
Sehne	: Sahne.	Siliylen : Tokat ile.
Sehavet	: Cömertlik.	Simurğ : Simurk kuşu anka.
Semen	: Bir çiçek adı.	Sin : Yaş.
Senan	: Işıklı, parlak.	Sırka : Küpe.
Sentur	: Bir çalgı aleti.	Suğanak : Soğangillerden bir ot.
Ser	: Baş, kafa.	Som / Sum : Hayvanların (at, sığır,koyun) tırnağı, toynak.
Serd	: Soğuk.	Song : Akıbet, netice, son.
Serdar-ı Kaşkayı	: Kaşkay reisi.	Sowlet : Muhteşem, ihtişam.
Serencam:	Sonuç, netice.	Sowt : Ses, seda.
Ser-gerdan	: Evsiz, barksız, başıboş, avare.	Surağ : Bir kişi hakkında bilgi, haber.
Serhad	: 1.Hudut, sınır, sınırbaşı, iki devlet arasındaki sınır boyu 2. Hudut başı, iki	Suret : 1. Yüz, çehre. 2. Onur. 3. Önemli işlerin listesi.
		Surh : Kırmızı.
		Surhab : Süs malzemesi (bayanlar için)
		Suyur : Bir mekan adı.
		Suz : Acı, yanmak.

Şad : 1. Sevinen, şen, mutlu memnun. 2. Gönül açan, sevindiren, hoş.
Şadman : Mutluluk, huzurluluk durumu.
Şah : Sultan, şah.
Şahmar : Yılanların şahı.
Şakayık : Gelincik, çiçek.
Şam : 1. Akşam. 2. Akşam yemeği.
Şebnem : Çiy, kırağı, jâle.
Şebrenk : Bir at ismi.
Şebriz : Bir at ismi.
Şehper : 1. Bir at cinsi 2. Büyük kuş kanadı
Şek- : Çek-
Şem : Mum.
Şen : Sevinçli, memnun, neşeli.
Şér : Aslan, şir.
Şerr : Şer, hayrın zıddı.
Şerrk : Ortak.
Şérvan : İran' da bir kent adı.
2. Aslan barınağı.
Şıkal : Av.
Şillal : Uzun.
Şir : Aslan.
Şir oğlan : Aslan parçası.
Şirig : İp.
Şirin : 1. Tatlı 2. Ferhat (Husrev) ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı.

Şirin zeban : Tatlı dilli.
Şuğ : Şen, mutlu.
Şuru' : Başlangıç.
-T-
Ta'lim : 1. Öğretim 2. Alıştırma 3. Uygulamalı olarak yapılan askerlik eğitimi.
Tab : Güç, kuvvet.
Tad : Tat, lezzet.
Tad- : Tatmak.
Tamaşa : Temaşa.
Tennef : İp, çadırı bağlamak için kullanılan ip.
Tar : 1. Karanlık, siyahlık. 2. Tavuk tüneği 3. Bir müzik aleti. 4. Uzak, ayrı.
Teferruğa : Ayrılık, dağılık, yayılmış olan.
Tefri : Eğlence.
Tek- : Dökmek.
Tekin : Gibi, benzer.
Temis : Temiz.
Tenbih : Uyarma, cezalandırma.
Tene/Tenef : Bir şeyin asıl bölümü.
Teng : Dar, sık, geçit.
Teng-i Mihrek : Mihrek geçidi.
Firuzabad ' da bir yer ismi.
Tenne : Dane, tohum.
Ter : Taze, yeni.
Teravnı : Yabani bir ot ismi.

Terk	: Atın belinin eğer konan yerinin arka kısmı.	Vaslet-	: Kavuşturmak, birbirine takmak, bağlanmak.
Terse	: Hristiyan, Nasrani, İsevi.	Vefa	: Vefa.
Tiğ	: Kılıç.	Vér-	: Vermek, razı olmak.
Tiho	: Bir kuş ismi.		-Y-
Tikan	: Diken.	Yağ	: Eritilmiş tereyağı.
Tilişe	: Bez parçası, çaput parçası.	Yah	: 1. Bir şeyin olmadığını bildirir, hayır. 2. Soruya verelin menfi cevap veya bir tasvip etmemeyi bildirir.
Tir	: 1.Ok 2. Kurşun, mermi.	Yahşısı	: İyi, hoş.
Toğyan	: Suyun birden bire yükselmesi, isyan etmesi, tsunami.	Yan	: Yan, civar, yakın.
Toğ	: Doymak, tok olmak.	Yanak	: Yanak.
Torpağ	: Toprak.	Yarmağ	: Bölmek, yarmak.
Tow	: Kıvrım, dönemeç.	Yarpağ	: Yaprak.
Towsan	: Yaz, yaz mevsimi.	Yarpuz	: Nane türünden, hoş kokulu bir bitki.
Toy	: Düğün.		Yas
	-U-		: Hüzün ve keder, matem.
Ulus	: Millet, ulus.	Yaşingça	: Yaşı kadar.
Umleğ	: Bir mekan ismi.	Yaz çağı	: İlkbahar mevsimi.
Uşak	: Çocuk, uşak.	Yé-	: 1. Bir yiyeceği ağızda çiğneyip yutmak. 2. Yemek, rızık. 3. Dişlemek.
Ut-	: Yutmak, yemek.		Yél
	-Ü-		: Rüzgar.
Üz	: Surat, yüz.	Yet-	: Yetişmek, ulaşmak.
Üz éd-	: Yüzünü çevirip gitmek.	Yoğ	: Yok.
Üz-	: 1. Koparmak, toplamak, dermek. 2. (suda) Yüzmek.	Yuğu	: Uyku.
Üzük	: Yüzük.	Yurğa	: Atın yürümeyle koşmak arasındaki hareket şekli.
	-V-		-Z-
Varımız	: Sahip, sahip olma.		
Vasl	: Kavuşmak.		

Zad : 1.Şey, nesne. 2. Başka sözlere eklenerek belirsizlik bildirir.

Zahid : Zuhd sahibi, Allah korkusuyla dünya nimetlerinden el çeken (kimse) muttaki.

Zencir : Zincir

Zal u Rüstem : Firdevsi Şehnamesi'nde geçen iki kahraman.

Zalım : Zalim.

Zar : Bin, bin rakamı.

Zehr : Zehir.

Zelal : Saf, temiz.

Zenan : Kadımlar.

Zendegan : Hayat.

Zeng : 1. Hayvanların boynuna takılan çingırak. 2. Çan, kapı zili. 3. Pas (demir, bakır vb.).

Zer : Altın.

Zeval : 1. Yok olma, yok edilme. 2.Suç, kabahat, sorumluluk.

Zından : Zindan.

Zingir : Zıngır.

Zireh : Zırh.

Ziyad : Çok, ziyade, fazla.

Zohur : Zöhr.

Zol : Yabani bir ot adı.

Kilim kuşanmış
"Kaş kayı atı"

Ek 2. Kaşkay Bayrağı ve Kaş kayı atı.

Ek 3. Kaşkay Bayanları Halı Dokurken

Ek 4. Kaşkay Yöresel Kıyafeti

Ek 5.

Ek 6.Kaşkay Yöresel Yemekleri

Ek 7.

Ek 8.

Ek 9.

KAYNAKÇA

- AHUR, Şehram, *İran 'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.21, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ATTAR, Aygün (Haşimzade), *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.
- BALA, Mirza, "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depol/kaskay.htm> 11.07.2011.
- BLAGA, Rafael, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iraman Peoples)*, 1997 s. 293.
- CAVANŞİR, Babek, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.1-2 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- ÇELİK, Muhittin, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s. 658.
- Esedullah Merdânî Rahimî, *Kaşkay Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük*, 1368 (2007), Kum/İran, s.15-17.
- KAFKASYALI, Ali, *İran Türkleri* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.
- KALAFAT, Yaşar, *İran Türklüğü -Jeokültürel Boyut-* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33.
- Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lûgat-it-Türk* Çev: Besim ATALAY, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, C. I, s. 426.
- ORHONLU, Cengiz, "Kaşgaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1966, s. 421 (29).

RESULZADE, Mehmet Emin, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebilürreşad'daki Yazılar)* Hazr. Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım - Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993, İstanbul, s. 39.

SÜMER, Faruk, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972, s. 14 (1238).

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, "Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 356 (36).